

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ХАЛМУХАМЕДОВА МАХБУБА АСЛАНОВНА

**НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ
ВОСИТАСИДА ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМ
ЙЎНАЛИШИ ТАЛАБАЛАРИНИНГ
КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

Монография

«MALIK PRINT CO»
ТОШКЕНТ – 2022

УДК:

КБК:

Тақризчилар:

Рахимов Бахтиёр Худойбердиевич – Гулистон давлат университети профессори, педагогика фанлари доктори.

Д.О. Химматалиев –ТВЧДПИ “Педагогика ва менежмент” кафедраси профессори в.б., педагогика фанлари доктори.

- Мазкур монография Шарқ алломалари ва мутафаккирларининг тарихий мероси, унинг замонавий таълим ривожига аҳамияти, жумладан Нақшбандия тариқати илмий меросини олий таълим муассасаси талабаларига ўргатиш орқали уларнинг касбий компетентлигини такомиллаштиришга қаратилгандир. Монографияда тасаввуф илми, тариқатлар уларнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши, шунингдек Баҳоуддин Нақшбанд ва у яратган нақшбандия тариқати ҳақида маълумот берилган. Жумладан нақшбандия тариқати вакилларининг бой маънавий мероси ва ушбу мерос орқали талабаларнинг касбий компетентлигини такомиллаштириш усули ва воситалари очиқ берилган. Унда баён этилган назарий ва амалий аҳамиятга молик концептуал ғоялар, хулосаларнинг моҳияти ва аҳамиятини, уларни амалга тадбиқ этиш бўйича илмий жамоатчилик олдида турган долзарб вазифаларнинг маъно-мазмунини ёритиш, аҳоли, хусусан, педагогика олий таълим юрти талабалари ўртасида кенг тарғиб этиш мақсадида тайёрланган.

Монография таълим тизимининг барча босқичларида фаолият қўрсатаётган профессор-ўқитувчилар, илмий ходимлар, талаба ва ўқувчилар, кенг жамоатчилик учун мўлжалланган.

ISBN

СЎЗ БОШИ

Мамлакатимиз ривожланиш тараққиётининг бугунги босқичида олий таълим тизимини тубдан ислоҳ қилиш, бўлғуси педагогларнинг ҳар томонлама мукамал, билимли ва маънан етук этиб тарбиялаш вазифасини қўймоқда. Сўнги йилларда таълим тизимида рўй бераётган ўзгаришлар бўлғуси педагогнинг малакаси, касбий маҳоратига, унинг маънавий дунёқарашига бўлган талабни янгича талқинда кўриб чиқишни тақозо этмоқда. Ушбу вазифани бажариш таълим тизимини ислоҳ қилиш ва ўзгаришлар киритишни талаб этади.

Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш, сифатли таълим хизматлари имкониятларини ошириш, меҳнат бозорининг замонавий эҳтиёжларига мос юқори малакали кадрлар тайёрлаш сиёсатини давом эттириш” [1] устувор вазифалари белгиланиб, бу борада касбий компетент-

ликни шакллантиришга йўналтирилган таълим муҳим аҳамият касб этади.

Таълим сифатини ошириш давлат сиёсати даражасига кўтарилган бугунги даврда, етук педагог кадрларни етиштириш масаласи жамият тараққиётини белгиловчи омили сифатида эътироф этилмоқда.

“Ислом дини ривожи йўлида беқиёс хизмат қилган буюк муҳаддис боболаримизнинг диний ва илмий-маънавий меросини ўрганиш ва тарғиб этиш мақсадида Самарқандда — Имом Бухорий, Сурхондарёда — Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот марказлари, шунингдек, Тошкентда Ўзбекистон халқаро ислом академияси, Имом Мотуридий халқаро илмий-тадқиқот маркази иш олиб бормоқда. Тошкент шаҳрида барпо этилаётган Ўзбекистондаги ислом цивилизацияси маркази халқимизнинг бой диний-маънавий меросини чуқур ўрганиш ва дунёга тарғиб этиш, ёш авлодимизни миллий ва умумбашарий қадриятлар руҳида тарбиялашда беқиёс ўрин тутадиган илм-маърифат марказига айланади.

Биз ҳозирги мураккаб ва шиддатли замонда маънавий-маърифий ишларнинг ўрни ва таъсири тобора ортиб бораётганини ҳисобга олиб, бу соҳадаги фаолиятимизни янада кучайтиришга алоҳида аҳамият бермоқдамиз. **“Маънавият ва ижодни қўл-**

лаб-қувватлаш мақсадли жамғармасини ташкил этиш тўғрисида” ҳамда **“Маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”** шу йил март ойида қабул қилинган Президент қарорлари айна шу соҳадаги ва-зифаларни самарали ҳал этишга қаратилгандир.

Янги Ўзбекистон нуфузли халқаро ва минтақавий ташкилотлар-да барча соҳалар қатори маънавий-маърифий масалаларга оид та-шаббусларни ҳам дадил ўртага қўймоқда. Бу ҳақда сўз юритганда, мамлакатимиз томонидан Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида **“Маърифат ва диний бағрикенг-лик”** резолюциясини қабул қилиш бўйича илгари сурилган ташаб-бус халқаро жамоатчилик томонидан кенг қўллаб-қувватланди. (2)

Собиқ Шўролар давридаги динсизлик, атеистик тарбия маъна-виятимиз ривожланишида катта бўшлиқ ҳосил бўлишига сабаб бўлди. Ушбу даврнинг энг катта инсонлар онгига таъсири ҳам диний илмни дунёвий илмдан ажратиш ва динни инсоннинг энг катта душмани сифатида кўрсатиш бўлди.

Мустақиллигимизнинг илк йилларидан ушбу узок йиллар да-вомида инсонлар қалбидан юлиб олинган азалий кадрятларимиз, динимизни қайтариш ва азизу-авлиёларимизнинг мақбараларини тиклаш каби жуда савобли ишларга қўл урилди.

Юртимиздан чиққан улуғ алломалар, мутафаккирлар, Шарқ халқлари тафаккурини асрлар давомида нурафшон этиб, халқи-мизнинг маънавияти ва маърифатига чуқур таъсир ўтказган Исло-м дини кейинги даврларда ҳам ҳеч қачон ўз қўлида мутлақ ҳоқи-миятни тўпламаган, балки доимо ҳукмдорлар ёнида жамиятининг ахлоқий қонунни ролини ўйнаган, маърифий, тарбиялаш ва меҳр-шавқат, инсонпарварликка даъват қилувчи функцияларни бажар-ган. Энг биринчи галда эътиқодни, ҳалол турмуш, пок руҳият ва илм асосида комилликни ёқлаган, шунга етакловчи куч бўлган.

Ҳозирги мустақиллик замонида «Яссавия», «Кубровия», «Нақш-бандия» каби ўлкамизда (Туркистонда) вужудга келган тариқатлар энди бизда ҳам ҳар томонлама чуқур ўрганила бошланди. Хожа Аҳмад Яссавий, Шайх Нажмиддин Кубро ва Хожа Баҳоуддин Нақшбанд сингари мутасаввуф донишмандларнинг поклик, тўғри-лик, меҳр-шафқат, адлу инсоф, имондорлик, меҳнатсеварлик, ва-танпарварлик каби илғор умумбашарий фикрлари давримизга ҳа-

моҳанг бўлиб, келажак учун хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 24-майдаги ПҚ-2995-сон “Қадимий ёзма манбаларни сақлаш, тадқиқ ва тарғиб қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ва 2017-йил 28-июлдаги ПҚ-3160-сон “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида”ги Қарорлари, жаҳон цивилизациясига салмоқли ҳисса қўшган юртимиздан етишиб чиққан мутафаккирларнинг маънавий меросидан ҳозирги замон фан ва таълим, тарбияни ривожлантиришда қўллаш заруриятини туғдирди. Бунда жумладан, юртимиз ва мусулмон дунёсида жуда катта обрўга эга бўлган *нақшбандия тариқати* мисолида эришмоғимиз мумкин.

Ҳозирги кунда диний ва дунёвий билимларни узвий боғлаб, миллий кадриятларимизни унутмаган ҳолда уларни талабаларда касбий компетентликни ривожлантиришга йўналтириш таълим тизимини ривожлантиришнинг энг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

Нақшбандия тариқати ҳозирги кунда ҳам ўз долзарблигини йўқотмади. “Оммавий маданият” бошқа мамлакатлар сингари Ўзбекистонни ҳам қамраб олган бир даврда биз талабаларда миллий кадриятларимиз жумладан, нақшбандия тариқати ҳақидаги билимлар орқали илм олишга, ҳунар ўрганишга бўлган интилишларини оширишимиз лозим. Диний кадриятлар ёлғиз диний қоидалар, кўрсатмалар, тамойиллардан иборат бўлибгина қолмай, кишилар ўртасида маънавий, ахлоқий, сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий ва бошқа муносабатларнинг ҳам ифодасидир. Баҳоуддин Нақшбанд ёш авлоднинг меҳнат тарбиясига тўхталар экан, касб-ҳунар орқали ҳалол луқма топиш лозимлигини алоҳида таъкидлаганлар. Нақшбандия тариқатининг асосий ғояси сифатида инсонни юксакликка элтувчи *ақл-идрок ва меҳнат* ётади. Баҳоуддин Нақшбанд ўзининг тасаввуф таълимоти билан халқимиз маънавиятини ривожлантириш ва мусулмон халқлари маданиятининг тараққиёти ҳамда ривожига улкан ҳисса қўшган пирларимиздан биридир.

Шу сабабли нақшбандия тариқати илмий меросини олий таълим муассасалари талабаларида кенг тарғиб этиш ва бунинг натижасида унинг устоз-шогирд аъаналари, шогирднинг маънавий

ва касбий кўникмаларни ошириш учун тинмай ўз устида ишлашга, баркамол шахс сифатида камол топишига ёрдам бериш нуқтаи назардан ўрганиш зарурати туғилди. Зеро, буюк аждодларимиз бой маънавий-маърифий мероси, улкан тажрибаси, қадрият ва анъаналари ҳозирги давр авлодлари учун буюк мактаб вазифасини ўтамоғи лозим.

I БОБ. ТАСАВВУФ ВА УНИНГ ТАРИХИ. ТАРИҚАТЛАР ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ.

1.1. ТАСАВВУФ ИЛМИ УНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА РИВОЖИ.

Маънавий қадриятлар узоқ даврлар мобайнида инсониятнинг маданий юксалиши, ижтимоий, тарихий, иқтисодий тараққиёт натижасида шаклланади ва такомиллашиб боради. Шу тариқа ҳар бир миллатнинг миллий қадриятлари ва маданияти ривожланади. Ушбу ривожланишга буюк алломалар, адиблар ҳамда динимиз равнақи йўлида беқиёс хизмат қилган буюк азиз авлиёлар ўз таъсирини ўтказганлар. Бунинг натижасида халқнинг миллий онги, миллий руҳи ва миллий ўзига хослиги шаклланган. Улуғ аждодларимиз Имом Бухорий, Ат-Термизий, Хожа Абдуҳолик Ғиждувоний, Хожа Баҳоуддин Нақшбанд, Муҳаммад Мусо Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Абу Али Ибн Сино, Абу Райҳон Беруний, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий каби зотларнинг бизга қолдирган бебаҳо маънавий-маърифий, илмий меросини ёшларимизга ва шу жумладан ёш авлодни келгусида таълим ва тарбия бергувчи талабаларимизга етказишимиз ҳамда кенг оммага ёйишимиз лозимдир.

Даврлар ўтади, инсонлар ўзгаради лекин поклик, ҳалоллик, инсонпарварлик тушунчалари абадийдир. Инсон маънавий олами, дунёкараши ва тарбиясига таъсир этувчи омил сифатида тасаввуф илми ва унинг амалий қисми ҳисобланмиш тариқат ғояларини ўрганиш ва кенг оммага етказиш вақти келди назаримда.

Изланишлар жараёнида бизнинг мамлакатимизда тасаввуф илми, жумладан тариқатлар ҳақида аксарият ёшларимиз деярли ҳеч қандай маълумотга эга эмаслигага ишонч ҳосил қилдик. Бу эса ушбу мавзуни янада яхшироқ ўрганиш ва ёшларимизга бу борада маълумот бериш фикрини уйғотди.

“Тасаввуф Шарқ маънавияти тарихида муҳим ўрин эгаллаб келган тадрижий тараққиётга эга бир таълимот бўлиб, ислом оламида VIII асрнинг ўрталарида пайдо бўлган. Дастлаб у зоҳидлик ҳаракати кўринишида куртак ёяди. Гап шундаки, ҳазрати Муҳаммад Мустафо саллаллоҳу алайҳи васаллам вафотларидан кейин мусулмонлар жамоаси ичида бўлиниш юз беради, айниқса, халифа Усмон

розияллоҳу анҳу замонларида бойликка ружу қўйиш, қимматбаҳо тухфалар билан қариндош-уруғлар, яқин дўст-биродарларни сийлаш расм бўлади. Уммавия халифалиги даврига келиб эса, сарой хашамлари, дабдабали безаклар, олтин-кумушга берилиш, хазина тўплаш авж олди. Яъни диний машғулотлар, Худо йўлидаги тоат-ибодат ўрнини дунёвий ишлар, дунё молига муҳаббат эгаллай бошлади. Бу ҳол диний амрларни адо этишни ҳар қандай дунёвий ишлар, бойликлардан устун қўйган эътиқодли кишиларнинг норозилигига сабаб бўлди. Улар орасида ҳадис тўпловчи муҳаддислар, илгаридан қашшоқ бўлиб, уй-жой, мол-мулкка эътибор қилмаган саҳобалар ҳам бор эди. Буларнинг бир қисми динни ҳимоя қилиб, очик курашга отланган бўлсалар, иккинчи қисми эса, қаноат ва зуҳдни («зуҳд» сўзидан «зоҳид» сўзи келиб чиққан) асосий мақсад қилиб олиб, сарой аҳли ва сарватдорлар, бойлар ахлоқиға қарши норозилик белгиси сифатида таркидунёчилик ғоясини тарғиб этиб, ижтимоий фаолиятдан бутунлай четлашганлар, сурункали тоат-ибодат билан шуғулланганлар.”[5]

Юртимиздан чиққан буюк пирларимиздан Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф ”Тасаввуф ҳақида тасаввур” китобида тасаввуф илми ва тариқатлар ҳақида жуда мукамал маълумот берганлар. Албатта Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф бизнинг замондошимиз бўлганлари учун уларнинг тасаввуф ҳақидаги фикрлари бизга янада тушунарлидир. Шайх Ҳазратлари Бухоро мадрасаларида таълим олиб кейинчалик жуда кўплаб мусулмон давлатларида ишладилар ва Ислому таълимоти ва унинг ажралмас бўлаги бўлмиш тасаввуф илмини тарғиб этишга ҳаётларини бағишлаганлар.

Кишилар ўртасида “Тасаввуф қаердан келиб чиққан?” деган саволга жавоб беришда ҳам жуда кўп қарашлар мавжуд. Бу борада тасаввуф тарихини ўрганган тоифалар турли фаразларни айтганлар.

Баъзи шарқшунослар: “Тасаввуф аслида юнонча “суфис” сўзидан олинган, мусулмонлар юнон маданиятидан кўп нарсаларни, жумладан, тасаввуфни ҳам олганлар”, дейдилар.

Аммо бу гапни нафақат мусулмонлар, балки бошқа шарқшунослар ҳам рад этадилар. Чунки юнонча “суфис” “син” ҳарфи билан бошланади, сўфий эса “сод” ҳарфи билан.

2. Бошқа бир тоифалар: Мусулмонлар тасаввуфни масийихликдан олганлар”, дейишади.

Аммо бу гапнинг ҳам ишончли далили йўқ. Бу гапни айтганлар баъзи бир зохирий нарсалардан ўзларича хулоса чиқариб айтганлар, холос.

3.Учинчи бир гуруҳ: “Мусулмонларга тасаввуф мажусийлар ва буддачилардан кириб келган” дейишади. Улар ўзларининг бу фикрларига аввалгига ўхшаб, куруқ тахминларни ва баъзи бир кўзга кўринган тасаввуф намоёндаларининг асли форсдан бўлиб, боболари мажусий бўлганини далил қиладилар.

Уларга “Бир кишининг аслига қараб катта бир илм ёки мазҳабга баҳо берилмайди, воқеликка қараш керак”, дейилади. Чунки барча исломий илмлар ва мазҳабларнинг кўзга кўринган намоёндалари араб бўлмаган халкларнинг вакилларидир.

4. Тасаввуфга қарши бўлганлар: Бу нарса ҳижрий учинчи асрдан чиққан бидъат, аввалги даврда мутлақо бўлмаган. Қуръону Каримда ҳам, ҳадиси шарифда ҳам “тасаввуф” сўзи бирор марта зикр қилинмаган”, дейишади.

Бундай эътирозларга тасаввуф тарафдорлари батафсил жавоб берадилар. Қуръони Каримда ҳам, ҳадиси шарифда ҳам “тасаввуф” сўзи бирор марта зикр қилинмагани унинг исломий илм эканлигига далил бўла олмайди. Чунки Қуръони Карим ҳадиси шариф луғат қомуси ҳам, илмларнинг таърифини келтирадиган таърифнома ҳам эмас. Қолаверса бошқа исломий илмларнинг номи ҳам бу икки масдарда келмаган. Қуръон ва суннатда номи келмаган нарсани инкор қилаверсак, жуда кўп нарсадан воз кечишимизга тўғри келади.” [6]

“Тасаввуф сулук тарзи бўлиб, унинг асоси нафс пок ва руҳ олий бўлиши учун содда ҳаёт ва фазилатлар ила зийнатланиб яшамокдир.

Тасаввуф илми-сўфийлар эътикод қиладиган нарсалар ва ўз жамоаларида ҳамда ёлғиз қолганларида ушлайдиган одобларидир. Сўфий-тасаввуф йўлига эргашган одамдир.”[6]

Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф Ҳазратларининг ёзишларича, тасаввуф илми тарихини ўрганган олимлардан Абу Нуъаймнинг “Ҳулятул авлиё” асарида тасаввуф ила машҳур бўлган икки юз кишининг таржимаи ҳоли келтирилган бўлиб, бу та-

саввуф илмини мусулмон давлатларида нақадар оммалашганлигининг исботидир.

«Тасаввуфнинг асосий озуқа манбаи Муҳаммад (а.с.)нинг маънавий ботини ва гўзал ахлоқи ҳисобланади. Тасаввуф инсоннинг маънавий олами

мукаммаллаштиради. У туфайли одамзод моддий оламнинг ўз шахсига таъсирини заифлаштириб, буюк илоҳий ҳақиқатга сидқидилдан хизмат қилиш ва тўхтовсиз руҳий камолотга эришиш йўлидан боради. Тасаввуф воситасида инсон қалбидаги имон, сабр, камтарлик, ризолик, таваккул каби ботиний сифатларини юзага чиқара олиши ва муросасизлик, кибр-у ҳаво, шахват, хасислик каби яширин нафсоний иллатлари билан кураша олади.

Тасаввуф ислом маданиятини шакллантиришда катта роль ўйнайди. Инсоннинг нажот топиш муаммосини ҳал этувчи ягона йўл сифатида маънавий комиллик ғояси қуруқ шариат қонунидан кўра, самарали бўлиб, мусулмон халқлари маънавий ҳаётининг турли соҳалари ривожига кучли таъсир кўрсатган.

Тасаввуфнинг Мовароуннаҳрга кириб келиши Юсуф Ҳамадоний номи билан боғлиқ. “У ҳазрат Туркистонда тасаввуф дарахтини ўрнатган зотдир.” [36] Унинг дарвешлик мактабидан Ўрта Осиёда дарвешларнинг энг йирик вакиллари етишиб чиқдилар. Юсуф Ҳамадоний Бухоро, Самарқанд шаҳарларида ва Хоразмда фаолият кўрсатди. Бу ерда ўз тасаввуф мактабига асос солди. Унинг мактабидан келгусида, тўрт машҳур шогирд: Абдулло Баркий, Хожа Ҳасан Андоқий, Хожа Аҳмад Яссавий, Абдулҳолик Ғиждувонийлар етишиб чиқдилар. Ва улардан иккитаси кейинчалик Туркистонда машҳур бўлиб, оммавийлашиб кетган “яссавия” ва “хожагония” тариқатларининг асосчилари бўлдилар.

1.2. ТАСАВВУФ ТАЪРИФИ ВА МОҲИЯТИ

Тасаввуф ҳақида таърифлардан намуналар:

1. Шаръий китоблар ила зоҳирда туриб, унинг ҳукмини ботинда кўриш. Шунингдек, шаръий одоблар ила ботинда туриб, унинг ҳукмини зоҳирда кўришдир. Шунда одобланувчи учун икки ҳукм ила камол ҳосил бўлур.

2. У бир мазҳаб бўлиб, мақсади қалбни Аллоҳдан бошқадан холи қилиш, Холикқа ихлос ила ибодат қилиш ҳамда Ундан бошқасидан ажралиш ила руҳни қудсият оламига олиб чиқишдир.

3. Тасаввуф нафсни ахлоқий жиҳатдан тараккий эттирадиган ҳаётий фалсафа бўлиб, у муайян амалий риёзат воситасида ҳақиқатга айланади ва баъзи вақтларда олий ҳақиқатга сингиш ҳиссига олиб боради.

4. Тасаввуф бир илм бўлиб, у ила нафснинг аҳволи-яхши ва ёмони, унинг ёмонини поклаш йўли, яхшисини зийнатлаш йўли, Аллоҳ таолога томон юриш кайфияти ва Унга томон қочиш услуби ўрганилади. Яъни Ўзидан бошқадан паноҳ сўрамаслик.

5. Тасаввуф ҳар бир ёмондан холи бўлиш, ҳар бир яхшидан ибрат олиш ила қурбатга ва висолга эришишдир. У инсонни қайта бино қилиш ва уни ҳар бир фикр, сўз, иш, ниятда Робби ила боғлашдир. [6]

Тасаввуфнинг асл моҳияти ва мақсади бу руҳий тарбиядир. Тасаввуфда қалб, рух, ақл ва нафс тушунчалари борки уларни тарбият этган ва англаган инсонгина ҳақиқатни англайди. Инсоннинг безаги бўлмиш ахлоқи, қалб поклиги, нафсни енга олишини тарбиялай олиш тушунчасини ўзигина, тасаввуф илмини ёшларга жумладан талабаларга ўргатиш лозимлигини англатади, зеро ички дунёси гўзал бўлмаган инсон ўзгаларни ҳам тўғри йўлга сола олмайди.

«Абдурахмон Жомий «Баҳористон»да ёзади: «Шайх Абу Саид Абулхайрдан: «Тасаввуф недур?» деб сўрадилар. У: «Бошингдаги ҳамма нарсаларни чиқариб ташлаш, кафтингдаги бор нарсани бериш, ўзгалардан сенга не ранжу кулфат етса, барига чидаш — тасаввуфдир, деб жавоб берган». Тасаввуф сўзини Кошифий ҳарфма ҳарф шарҳлаган: «Т» — тажрид, яъни ортиқча нарсалардан холи қолиш, беҳуда ишлардан четлашиш; «С» — сидқу сафо; «В» — вафо; «Ф» — фано маъноларини англатади.» [7]

Албатта тасаввуф барча дин аҳлларига ҳам хуш келмаган. Масалан Нажмиддин Комиловнинг “Тасаввуф” асарида мисол сифатида Ибн Жавзийнинг (1153 йилда вафот этган) араб тилидаги «Талбис иблис» (Иблис васвасаси) номли китобида ёзган фикрларини баён этганлар.

“Ибн Жавзий тасаввуф тарихини икки даврга бўлади. Биринчиси – зоҳидлик даври бўлиб, у даврда сўфийлар шариат талаб-

ларига қатъий риоя қилганлар. Иккинчиси – дарвешлик даври бўлиб, бу даврда фикр-у шуурда ислом ақидаларига тўғри келмайдиган қарашлар юзага келган, тариқат қабул қилган расм-русмлар ҳам илк исломда йўқ эди, дейди Жавзий. Чунончи, хирка кийиб алоҳида жамоа бўлиб юриш, рақсу самоъ мажлислари ташкил қилиш, куй-кўшиқ эшитиш, чилла ўтириш, зикр тушиш ва хоказолар исломга хилоф. Сўфийларнинг бу ишлари одамларни йўлдан ура бошлади, деб ёзади Ибн Жавзий, чунки сўфийлар бағоят тақводор кишилар бўлганлиги сабабли диндорларга таъсир ўтказарди, аммо иккинчи томондан, ўйин-кулгуга берилган дунёпараст кишилар ҳам сўфийларнинг илмини ўрганишдан кўра, каромат ва сеҳрга эътибор берадилар, бу эса шайтоннинг райъига эргашишдир. Ибн Жавзий ёзади: «Кейинги даврларга келиб, Иблис уларнинг ишларига аралашди ва васвасага солди. Уларнинг тобеълари ҳам бу васвасага учдилар. Иблис васавасасининг моҳияти шундан иборатки, у сўфийларни илм ва донишдан қайтариб, уларга мақсад-муддао илм эмас, балки амалдир, деб кўрсатди. Ва улар учун илм чироғи сўнгандан кейин зулмат ичра қолдилар ва йўлдан адашдилар».

Бу тасаввуфга қўйилган катта айб эди. Амалда Ибн Жавзий сўфийларни билимсиз, нодон кишилар деб таҳқирлаган. Тўғри, тасаввуфда шариат илми ақлий-мантикий илм сифатида олиб қаралади ва сўфий бу илмнинг ўзи билан чегараланса бўлмайди, у ишқ ва ботиний тараққиёт орқали ғайбий-ладуний билимлар соҳиби бўлсагина, мақсадга эришади, деган қараш бор. Бироқ буни шайтон васвасаси ёки нодонлик деб аташ хато. Ахир Нажмиддин Кубро, Аҳмад Яссавий, Баҳоуддин Нақшбанд, Хожа Аҳрори Вали каби улуғ шайхларни шариат илмидан беҳабар деб бўладими? Улар бу илмни сув қилиб ичган одамлар эдилар. Уларда ана шу шариат илмидан ташқари яна ботиний-илоҳий илм ҳам жўш уриб турган. Ана шу фазилат билан улар оддий диндорлар, муҳаддису муфассирлардан устун эдилар.”[5]

Марказий Осиёда, хусусан, юртимизда тасаввуфнинг кубравия, яссавия, хожагон-нақшбандия йўналишлари вужудга келиб, аҳолининг турли табақалари ўртасига кириб борди. Нақшбандия тариқатининг вакиллари Марказий Осиёда Темур ва темурийлар, шайбонийлар, кейинроқ Ҳиндистондаги Бобурийлар давлатида катта шуҳрат ҳамда эътибор қозонди. Кўплаб тадқиқотлар тасаввуф

тарихи, унинг турли ўлкаларда намоён бўлиши, мазмун-моҳияти, тамойиллари, шакл-шамойили, йўл-йўриқлари, шунингдек, фалсафа, адабиёт ва маънавиятга бевосита таъсири каби масалаларга бағишланган.» [8]

1.3. ТАРИҚАТЛАР ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ

“Албатта, бирор бир иш қилмоқчи бўлсангиз, шу ишни амалга оширишнинг ўзига хос бир услуби, усули, йўли бўлади. Масалан, алюминий маъдан ҳолидан ажратилиб, соф алюминий ҳосил қилинади. Маъдандан алюминий ажратиб олиш ҳам ўзига хос бир иш. Унинг турли-туман усуллари кашф этилган. Дарсликларда: “Бир коллеж талабаси алюминийни электр токи воситасида ажратиб олишнинг қандайдир янги усулини топган”,-деб ёзилганини ўқиганман. Бу гапни айтишдан мақсад шуки, бугунча сиз ёш боласиз, лекин ўқисангиз, излансангиз, сиз ҳам ўша талаба сингари кашфиётчи, ижодкор бўлишингиз мумкин.

Барча нарсанинг усули бўлганидек, тасаввуфнинг мақсадига етишиш, комил инсон бўлиш учун қилинадиган ишларнинг ҳам ўз усул ва услублари, яъни тариқатлари бор. ”Тариқат”нинг арабча маъноси “тарик, йўл” деганидир. Арабистонга, ҳажга борган кишилар билишадикки, йўл очишни истаган бирор киши “Тарик! Тарик! Тарик!”, яъни “Йўл бер! Йўл бер! Йўл бер!” деб олдинга тушади. ”[9]

Тасаввуф гарчи VIII аср ўрталари ва IX аср бошларида юзага келган бўлса-да, унинг назарияси ва амалиёти X-XIII асрлар давомида тасаввуф адабиётларида ишлаб чиқилиб ўзининг олий босқичига кўтарилган ва нақшбандия тараққиётида мукаммал ниҳоя топган. Уларда инсон ва унинг Худога муносабати қандай бўлиши кераклиги, Худо ва инсон бирлиги, инсонни Аллоҳ билан қўшилиши ҳақидаги таълимот акс этган. Рухий-маънавий камолотга эришиш йўллари кўрсатиб берилди.

Бу йўллар тўрт босқичдан иборат.

1. Шариат
2. Тариқат
3. Маърифат

4. Ҳақиқат

Хожа Аҳрор тариқатга завоҷ билмас бахт воситаси дея таъриф беради:

«Хожагон қаддасаллоҳу арвоҳаҳум тариқаларининг ҳосили давоми иқбол турур, бар вазҳеким, бу иқболда ҳеч кулфат бўлмас».

Ўзи эътиқод қилувчи нақшбандиянинг моҳиятини шундай тушунтиради:

«Бизнинг мўътақидимиз турур бул тарикдин, ул турурким, доимо кўнгил бар сабили завқу лаззат Ҳақ субҳанаҳуға огоҳ бўлсин. Ва бу маънони муносиб

амаллар билан касб этурлар, бидояти шул турур. Ва ниҳояти шул турурким, касбға ҳеч мадҳал қолмасдур ва бул маъно нафсға малака бўлуб, мулк бўлур». Бу сўзлар нақшбандия тариқатининг шиори «Дил ба ёру даст ба қор» (Дил Аллоҳда, қўл меҳнатда бўлсин) иборасининг кенгроқ баёни.

Тасаввуфий камолот йўлини, анъанага кўра, уч қисмга – шариат, тариқат ва ҳақиқатга бўлиб, уларга шундай таъриф беради: «Шариат – аҳкоми зоҳирға жорий этмак. Ва тариқат – ботиннинг жамъиятида тааммул ва такаллуф этмак (интилиш). Ҳақиқат шул жамъиятда русух турур» [10]

Шариат. Бунга кўра суфийлик йулини тутган тариқат аҳли аввало, шариатнинг барча талабларига бўйсунуши, уларни бекаму-кўст эгаллаши ва амал қилиши керак.

Тариқатга кўтарилиши мумкин. Бунда муридлар (шогирдлар) ўз пирлари-муршидларга (шайхларга) итоат этиши, ўз шахсий истакларидан воз кечиши шарт. Яъни мурид ўз ихтиёрини бутунлай пир (устоз) ихтиёрига топшириши лозим.

Маърифатга кўтариладилар. Бунда коинотнинг (борликнинг) бирлиги Худога мужассам бўлиши, яхшилик ва ёмонликнинг нисбийлиги ақл билан эмас, балки қалб билан англаб етилади.

Ҳақиқат ҳисобланиб, суфий (зоҳид) «шахс сифатида тугаб» «Ҳақиқат»га, Худога етишади, унга сингиб кетиб абадийликка эришади. Бунга суфийлар махсус руҳий ва жисмоний ҳаракатлар-сигиниш ва ибодатлар орқали интиладилар.

“Шариат барча диний қонун-қоидалардан таркиб топиб, уни озиклантирадиган тегишли манбалар Куръони Карим, ҳадислар ва турли туман соф диний китоблардир.

Тариқатда эса агар шариат арбоби уни алоҳида бир босқич библиб, тариқат сари йўл олиб, сўфий ёки солиққа айланса-кейинги даражаларга эришишга интилади. Шундан сўнг маърифат эшиги кўрина бошлайди ва комиллик кайфияти туғилади. Кейин озод бўлиш, ўзидан воз кечиш, ўзини йўқотиш, Аллоҳга эришиб қоришиш ва фано бўлиш омиллари юзага чиқади ва ҳақиқат тушунчаси хосил бўлади.”[11]

“Шариат билан тариқат орасидаги масала ғоят нозик масаладир. Бу жиҳатни англамаган одам шубҳасиз бирор томонга путур етказиши мумкин. Чинакам мусулмон бўлган, исломни чуқур англаб, унинг маърифати, ҳикмат ва фалсафасидан баҳраманд бўлган, мусулмонликни Аллоҳ ёдида пок яшаш деб билган киши ҳеч қачон тариқатни ўзига ёт деб билмайди. Мусулмонликни фақат расм-русмлар, одатлар ва бошқа ташқи белгилар йиғиндиси деб билувчи киши учун, турган гап, тариқат мавҳум ва ҳатто зарарли нарса бўлиб туюлади. Бу ўринда шуни айтиш керакки, шариат аҳлининг ҳаммасини ҳам тариқат билан курашиб келган, тариқатга муҳолиф бўлган деб айта олмаймиз. Кўпгина шариат пешволари тариқат аҳлига хурмат билан қараганлар, шайхлар билан дўстлашганлар. Бундан ташқари, дарвеш сулукига кирган фақиҳлар, шайхулисломлар, обидлар бор эди, масжидлар ва хонақолар орасида алоқа бўлиб турарди.” [5]

Ислом тарихида тасаввуфнинг бир неча тариқатлари шаклланди, ёйилди, ўз атрофида тарафдорларни пайдо қилди.

“Тасаввур ва маълумот учун баъзи машхур тариқатларни қисқача зикр қилиб ўтамыз:

1) Рифоъия тариқати

Бу тариқатнинг асосчиси Ахмад бин Али бин Ахмад ар-Рифоъий раҳматиллоҳи алайҳ бўлиб, У Ироқнинг Басра ва Восит орасидаги Умму Убайда қишлоғида 512 хижрий санада таваллуд топган. Ёшлигида отасидан ажраб етим қолган ва тоғасининг тарбиясини олган. Аввал Шофеъий мазҳаби бўйича фикҳни ўрганган, кейин тоғасидан тасаввуф бўйича таълим олган ва унинг ўрнига тариқат шайхи бўлган. Ахмад ибн Ахмад ар-Рифоъий раҳматуллоҳи алайҳ 578 хижрий санада вафот этган.

2) Шозилия тариқати

Бу тариқат Абул Хасан аш-Шозий раҳматуллоҳи алайҳга

нисбатан берилган. У 593 хижрий санада туғилиб 656 хижрий санада вафот этган. Абул Хасан аш-Шозилий рахматуллохи алайх олим, обид, зоҳид ва машхур сўфийлардан бўлган. У Тунис, Миср, Ироқ ва Макка томонларга кўп сафар қилган. Қохиранинг Комилия мадрасасида қози Иёзнинг “Шифо” китобини, “Рисолаи Қушайрия”ни, “ал – Мухарар ал Важийз”ни талабаларга ўқитган. У ўзлотни ва махрумлик ҳаётини ўзига эп кўрмаган. Одамларга аралашиб дунё неъматларидан баҳраманд бўлиб яшаган.

3) Қодирия тариқати

Бу тариқат ўз муассиси Абу Мухаммад Мухиймиддин Абдул Қодир ал-Жайлоний рахматуллохи алайхнинг номи билан аталган. Абдул Қодир ал-Жайлоний рахматуллохи алайх 470 хижрий санада Боғдодда таваллуд топган ва ўша ерда 562 хижрий санада вафот этган. У машхур фақиҳ бўлиб ҳам шофеъий ҳам ханбалий мазхаби ила фатво берган.

4) Мавлавия тариқати

Мавлоно Жалолиддин Румий рахматуллохи алайхга нисбатан берилган ва бу тариқат Она дўлида кенг тарқалган. Мавлоно Жалолиддин Румий рахматуллохи алайх 604 хижрий санада таваллуд топган. Унинг насаблари ота тарафидан Абу Бакр Сиддиққа, она тарафидан Моварауннаҳрда ҳукм сурган хоразмшохлар сулоласига бориб тақалади. У кўплаб сафарлардан кейин Султон Алоуддин Салжуқийлар давлатининг пойтахти Қўния шаҳрида ўзоқ вақт яшаб, ўша ерда вафот этган.

У шаръий илмларни, кўзга кўринган - ханафий фақиҳ бўлган ўз отасидан олган. Мавлоно Жалолиддин Румий рахматуллохи алайх ўз умрининг биринчи даврида мударрис, Воиз ва фақиҳ бўлган. Кейин эса суфийлик, шоирлик ва ҳакамлик билан шуҳрат қозонган.

5) Яссавия тариқати

Бу тариқат улуғ мутасаввиф Хожа Ахмад Яссавий рахматуллохи алайхнинг номи билан аталган. У киши 562 хижрий санада вафот этганлар. Хожа Ахмад Яссавий рахматуллохи алайх шайх Юсуф Хамадонийнинг халифаларидан бўлганлар. У киши Бухорода таҳсили илм қилганлар. Яссавийлик тариқати силсила жихатидан нақшбандликка алоқадордир. Бу тариқатда зикр жаҳрий бўлади.

6) Кубровия тариқати

XII асрда Марказий Осиёда вужудга келган яна бир йирик

тасаввуфий тариқат “Кубровия” мусулмон оламидаги энг забардаст мутасаввиф донишмандлардан бири Шайх Нажмиддин Кубро номи билан боғлиқдир. Унинг тўлиқ исми Ахмад ибн Умар Абдул Жанноб Нажмиддин ал-Кубро ал-Хивақий ал-хоразмий бўлиб 1145-1146 йилда Хивақ шаҳрида дунёга келган. Нажмиддин Кубро ўз даврида “Шайхи ва литарош”, яъни “валилар тарбиялайдиган шайх” номи билан ҳам машҳур бўлган.

Нажмиддин болалик пайтидаёқ илм истаб Миср ўлкасига равона бўлади. Мисрда у Рўзбехон Вазон ал-Мисрий (1188й вафот этган) исмли олим даргохида таълим олади. Ал-Мисрий эса машҳур мутасаввиф донишманд Абу Нажиб ас Сухравардийдан таълим олган ва унинг қўлидан хирқапуш бўлган Исмоил Қасрий (1198й ваф.этган) каби улкан мутасаввиф донишмандлардан тасаввуфга оид кўпгина зохирий ва ботиний илмларни эгаллайди.

Унга Мисрдаги Шайх Иброхим “Нажмиддин” деган ном берган бўлса, Табриздаги Шайх Исмоил Қасрий “Кубро” яъни “улуғ” лақабини беради. Сўнгра у ватани –Хоразмга қайтиб келиб хонакоҳ куради, шогирдлар тарбиясига киришади. “Кубровия” ёки “Захобия” тариқатига асос солади. Бу тариқат ҳадис ва шариятга таянган бўлиб, ўз даврида Хуросон, Мавороуннахр, Ҳиндистон ва бошқа мусулмон мамлакатлари халқлари орасида кенг тарқалади.

7) Накшбандия тариқати

Бахоуддин Накшбанд (1318-1389) – нақшбандийлик тариқатининг буюк намоёндаси. Бухорода Касри Ҳиндувон қишлоғида туғилган. Бахоуддин Накшбанд Бобойи Самосий, Амир Кулол, Мавлоно Ориф, Халил ота, Қусам Шайх каби устозлардан сабоқ олган. У икки марта хаж килган. Ғарибона ҳаёт кечирган, факат ўз меҳнати орқали деҳқончилик ва кейинрок мис ва кимхобга нақш солиш билан кун кўрган. Ўз таълимотини яратишда Абдуҳолик Гиждувоний асос солган. «Ҳожагон» силсиласининг саккиз модддан иборат қоидасига ўзининг уч қоидаси (талаби) ни қўшиб уни такомилга етказди. Шу тариқа тасаввуф нақшбандия тариқатида янада мукамалликка эришди.» [6]

Ҳожагон-нақшбандия тариқати тасаввуфнинг энг ҳаётга яқин, дунёвийликни ўзига сингдирган, инсонни жамоа бўлиб яшаши, меҳнат жараёни учун зарурий бўлган реал хислатларни ифода-лашга интиланган йўналишлардандир. Шу йўналиш-тариқатнинг

шаклланиши ва Марказий Осиёда танилиши Абдуҳолик Ғиждувоний (1103-1179) таълимоти билан боғлиқдир. Сўнгра бу йўналиш нақшбандия деб аталиб (Баҳоуддин Нақшбанд номи билан боғланади -XIV аср).

“Албатта ҳар бир тариқатнинг асли Пайғамбар саллоллоҳу алайҳи вассалламга бориб тақалади. Шу сабабли унинг томирлари узун ҳисобланади. Аммо маълум шайх номи ила машҳур бўлган қатта тариқатларнинг аксари бешинчи ва олтинчи ҳижрий асрларга тўғри келади.

Бундан айнан ўша асрларда тасаввуф ўз равнақи чўққисига чиққанини билиб олсак ҳам бўлади.»[12]

II БОБ. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ВА УНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШ ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ

2.1. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИДА АБДУҲОЛИҚ ҒИЖДУВОНИЙНИНГ ЎРНИ

Хожаи жаҳон – хожа Абдуҳолик Ғиждувоний бутун дунё халқларининг маънавият ва маърифатида, Хожагонлар тариқатида катта из қолдирган ва Нақшбандия сулукининг шаклланишига асос солган йирик мутасаввуф шайх ва буюк алломаларимиздандир.

Хожа Абдуҳолик Ғиждувоний 1103 йилда ҳозирги Бухоро вилоятининг Ғиждувон туманида туғилганлар. У кишининг оталари Абдуҷамил асли Румлик бўлиб, масжидда имомлик қилганлар. Имом Абдуҷамил Имом

Маликнинг аждодларидан ҳисобланади. Имом Малик (712-795) – Исролдаги асосий тўрт мазҳабдан бири, маликия мазҳабининг асосчисидир. Абдуҳоликнинг оталари ўз замонасининг алломаси – зоҳирий ва ботиний илмларининг олими. Хизр алайҳиссаломга суҳбатдош бўлганлар. Бир куни у кишининг тушига Хизр алайҳиссалом кириб, Абдуҳоликнинг туғилиши ҳақида башорат қилган ва шундай деб исм кўйишни буюрган эдилар. Айрим ходисотлар сабабли Абдуҷамил ўз оиласи билан Мовароуннаҳрга келиб, Ғиждувонда яшаб қолганлар. Абдуҳоликнинг оналари ҳам Малик (подшо)лар авлодидан бўлганлар. Хожа Абдуҳолик Ғиждувоний диний оилада, исломий тасаввуф ва урф-одатлар қуршовида униб ўсган. Тўққиз ёшида Қуръони каримни ёд олган, ўн ёшдан бошлаб дарвешларнинг зикр тушишларида фаол иштирок этган. Ҳазрат ёшликларида Бухоро шаҳрига келиб, илм таҳсили билан машғул бўлдилар.

«Фасл ул-хитоб» китобида ёзилишича, ҳазрати Хожаи Абдуҳоликнинг йўллари тариқатда ҳужжат ҳисобланади. У киши бутун ҳаётларини Аллоҳ йўлига бағишлаб, фарз улуғ ибодатда шуҳрат топдилар ва ўз покиза йўллариини ғайрларнинг кўзидан ҳаммиша пинҳон тутдилар. Уларга «дил зикри» (юрақ орқали хуфя зикр айтиш) ни Хизр алайҳиссалом таълим бергандилар ва уларга мазкур сабоққа доимо машғуллик кўрсатдилар. Ҳазрати алайҳиссалом

уларни фарзандликка қабул этиб, уларга: «Ҳовузга туш ва кўнглида: «Ла илоҳа иллалоҳу Муҳаммадур расуллулоҳ» дегин, дедилар. Хожа шундай қилдилар, бу ишга машғул бўлиб, бундан кўп фойдалар топдилар.

Ҳазрати Хожа Абдуҳолиқ 22 ёшларида машҳур шайх Абу Ёқуб Юсуф Ҳамадоний билан учрашдилар. Ва тез орада у кишининг муридига айландилар.

Хожа Юсуф Ҳамадоний Абдуҳолиқ қалбида Аллоҳ зикри борлигини билиб, сўфийлар жамоасига олиб киради. Хожа Юсуф ва уларнинг шайхларининг йўли «зикри аллония» (зикрини овоз чиқариб айтиш) усули бўйича эди. Хожа Абдуҳолиқ эса Хизр алайҳиссаломдан «зикри хуфя»ни сабоқ олган эдилар, буни Хожа Юсуф билсалар ҳам, бироқ бу йўлни ўзгартиришни буюрмадилар ва «Сиз улар томонидан шу йўлга буюрилибсиз, шу йўлни давом эттираверинг», дедилар. Ҳазрати Хожа Абдуҳолиқ ўзларининг баъзи китобларида қуйидагиларни ёзганлар: «Йигирма икки ёшимда уйғоқ қалбларнинг хожаси – Хожа Хизр алайҳиссалом мени шайхи раббоний Юсуфи Ҳамадоний қўлига топширдилар ва мени тарбият қилишга васият этдилар, улар Мовароуннаҳрда эканлар, мен уларнинг хизматларида бўлдим ва кўп фойдалар олдим».

Хожа Юсуф Хуросонга кетганларидан сўнг, Хожа Абдуҳолиқ риёзатга машғул бўлдилар. Ҳол (руҳий қувват) ларини доимо пинҳон тутар эдилар. Валийлик қуввати шу даражага етдики, бир намознинг вақтида Каъбага бориб келиш қувватига эга бўлдилар.

Хожа Абдуҳолиқ Ғиждувонийнинг кароматлари ҳақида бир ривоят бор.

Бу ривоят ғиждувонлик Мулло Рўзи бободан ёзиб олинган экан (Ривоят 1967 йил ёзиб олинган). Ривоят қилишларича, ҳазрати Абдуҳолиқ Ғиждувоний кўрсатган кароматларига ишонмаган бир гуруҳ кишилар у кишининг ҳузурига келиб, бизлар Маккатуллога ҳаж қилмоқчи эдик, сиз ҳам бизларга ҳамроҳ бўласизми? – деб айтганлар. Хожа айтганларки, Сизлар азият чекиб, Маккатуллога боришингизнинг ҳожати йўқ. Хонайи Каъбани шу ерга чақирамиз, деб жавоб берганлар, бир оз фурсат ўтгач меҳмонларни ўз хужраларидан ташқари олиб чиқсалар, осмонда Хонайи Каъба муаллақ турган экан. Дарҳол усталар нарвон (шоти) ўхшатганлар, келган кишилар шу нарвондан чиқиб, Хонайи Каъбани зиёрат қилган

эканлар. Шундан кейин бир Шайх: «Бизда ҳам каромат бор!» дебди. Гиждувон Қалъаси устига чиқиб, чух дейиши билан Қалъа бутун Гиждувонни ҳаракатга келтириб, судрай бошлабди. Шайх: «Мен сизларни бутун шахрингиз билан Каъбатуллога элтаман!», дебди. Шунда хазрати Абдухолик Гиждувоний ўз муридларидан бирига қараб: «Қалъага лангар отинг!», деб буюрибди. Лангар отилганидан сўнг, қалъа узилиб, шаҳар такка тўхтаб қолибди. Кейинчалик лангар отган мурид Хожа лангар Ато номи билан машҳур бўлган экан.

Хожа Авлиёи Кабир Гиждувонийнинг шогирди бўлиб «Одоби тариқат» рисоласида хожагонлар тариқатига янги қадам қўйган солиқ (мурид)нинг амал қилиши зарур бўлган барча масалаларни ўз ичига олади ва бу насиҳатлар, шубҳасиз, Хожа Баҳоуддин Нақшбанд ва унинг издошлари учун ҳам қўлланма бўлиб ҳисобланган.

«Одоби тариқат» рисоласидан

“Эй ўғилгинам, сенга насиҳат қилайин, такво (пархез)ни ўзингга тумор қилиб ол. Ибодат вазифаларини доимо бажар. Ўзингни хамиша кузатувчи бўл.

Илм излашдан бир қадам ҳам узоқлашма. Сармоянг илм олмоқ, либосинг фақир (одми), дилинг ҳалим бўлсин. Одамларга чиройли муомала қил. Халқ билан тортишма. Катта-ю кичикка шафқат кўзи билан қара. Ҳеч кимга ёмон кўз ила боқма. Эгни-бошингни ҳаддан зиёда безамагинки, бу ботиний (ички) харобалик аломатидир. Доимо одобли бўл. Бировнинг мактовига учма. Биров сени ёмонласа, хафа бўлма. Ўз юкингни ўзинг кўтар. Кимсани хизматга буюрма, токи у заҳмат чекмасин. Сўзни зарур бўлгандагина гапир.

Кўп кулма. Қаҳқаҳа отиб кулгучи бўлма. Ҳаддан зиёд кулги қалбни ўлдиради.

Дунёга хирс қўйган кишилар билан яқинлик қилма. Дунё ва унинг жилва-ю нозлари сени ром этмасин.” [46]

Ҳар кимда бешта ҳислатни кўрмагунингча уни биродарликка қабул қилма. Биринчиси-фақирликни бойликдан устун қўйган бўлсин. Иккинчиси-илмни дунё ишларидан устун қўйган бўлсин. Учинчиси-хорликни иззатдан юқори қўйган бўлсин. Тўртинчиси-зоҳир ва ботин амалларини яхши билувчи бўлсин. Бешинчиси-ўлимга тайёр бўлсин. (тариқат одоблари ҳақида)

Ушбу сўзлар замирида Гиждувонийнинг замон ва макон билмас фикрлари нақадар пурмаъно касб этишини тан олмасдан иложимиз йўқ.

Ғиждувоний ҳаётда ижтимоий жараёнларда фаол бўлиш, инсон, жамият ва давлат ҳаётини фақат тушунтириш, изоҳлашгина эмас, балки нисбий маъно, ақл-идрокка мувофиқ йўсинда бахт-саодат, савоб, эзулик йўлига чорлаш ҳақида ўйлайди. Яъни, нақшбандия-хожагония тариқатининг ҳалол ва пок яшаш каби маънавий-руҳоний қадриятларининг аъло маъно-моҳиятини чуқур библиб олишда Ғиждувоний дунёқараши, амалий талаблари бевосита назарий асос, ғоявий манба ва йўловчилик вазифасини ўтаганлигини аниқлаш, исботлаш имконини беради.

Хожа Абдуҳолиқ Ғиждувоний амалиётига зикри хуфияни олиб кирди ва хожагонлик тариқатининг саккиз рашха-қонун-қоидасини шакллантириб берди. Кейинчалик Баҳоуддин Нақшбанд ушбу тариқатга ўзининг уч рашҳасини қўшди ва тариқатни тўлдириб уни муқаммаллаштирди. Шундан сўнг нақшбандия ва нақшбандийлар номи машҳур бўлди. Бунинг натижасида Хожагон-нақшбандия тариқати вужудга келди ва кейинчалик бу тариқат нақшбандия тариқати деб атала бошлади.

2.2.БАҲОУДДИН НАҚШБАНД ҲАЁТИ ВА НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ

Баҳоуддин Нақшбанд ислом оламида Баҳоуддин Балогардон, Ҳазрат

Баҳоуддин, Шоҳи Нақшбанд, Хожа Баҳоуддин, Имоми Раббоний, Ҳожаи Бузруг ва Ҳожа ул Ҳақ ва дин каби шарафли номлар билан машҳур бўлганлар.

Манбаларда Баҳоуддин Нақшбанднинг исми-шарифи турлича номлар билан зикр этилади. Асослиси «Баҳоуддин Муҳаммад ибн Бурҳониддин Муҳаммад ал-Бухорий»дир.

Баҳоуддин (диннинг нури, шуъласи, равшанлиги) унга кейинчалик берилган фахрий номдир.

Сайид Муҳаммад Баҳоуддин Нақшбанд ҳижрий 718-йил мезон ойида (бу милодий 1318-йил август-сентябр ойларига тўғри келади) Бухородан 12 чақирим наридаги Қасри Ҳиндувон қишлоғида қосиб оиласида дунёга келади. Баҳоуддин у кишининг фахрий номлари бўлиб, маъноси диннинг нури, динга равшанлик берув-

чи демакдир. Хожанинг «Нақшбанд» куниyasi эса арабча «нақш», форсча «банд» сўзларининг бирикмасидан ясалган бўлиб, «нақш солувчи, нақш боғловчи» деган маъноларни билдиради. Баҳоуддин Нақшбанд Салоҳ ибн Муборак ал-Бухорийнинг «Анис ут-Толибин»¹ номли кўлёмаси, шунингдек, Муҳаммад Боқирнинг «Мақомоти Баҳоуддин Нақшбанд» асарига кўра, ҳам «Силсилаи заҳаб», ҳам «Силсилаи насаб» 17 ёки 18 авлод орқали Муҳаммад пайғамбаримизга боғланади.

Илоҳий истеъдод соҳиби бўлган бу зот аввал Хожа Муҳаммад Бобойи Самосий, сўнгра Саййид Амир Кулол кўлида тарбияланиб, тариқат одоби, тасаввуф таълимотини эгалладилар. Аммо ул зотнинг ўз эътирофлариغا кўра, бутун қалблари билан Хожаи Бўзург – Хожа Абдуҳолиқ Гиждувоний руҳониятига боғланганлар. Яъни Бобо Самосий ҳазрат Баҳоуддинни “қабул назари” билан кашф этган бўлса, Амир Кулол тариқат одобини ўргатган. Аммо руҳоният жиҳатдан ҳазрат Баҳоуддиннинг пири муршидлари Абдуҳолиқ Гиждувонийдир. Чунки Баҳоуддин Нақшбанд ўзларини хожагон тариқатининг давомчиси деб ҳисоблаб, ушбу тариқат ғояларини ривожлантиришни ўз олдига вазифа қилиб кўяди.[13] У зот 1389 йилда вафот этган.

Баҳоуддиннинг Қусам Шайх хизматида 3 ой, Халил Ота хизматида 12 йил, Ориф Дегароний хизматида 7 йил бўлганлиги манбаларда қайд этилган.

Баҳоуддин Нақшбанд жуда камтарин инсон бўлганлар ва ҳаётлари давомида мискин, ожиз инсонларга ёрдам берганлар ва бу ёрдамни хифёна амалга оширганлар.

«Мақомот»да зикр қилинишича, «Нақшбандия тариқати пирларининг айримлари увайсийдир. Жумладан, Боязид Бастомий, Абулҳасан Харақоний, Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд увайсий ҳисобландилар. Увайсий сўзининг мазмуни нима? Алишер Навоий ушбу саволга қуйидагича жавоб берганлар: «...ҳар кишики, бу тоифадин зоҳир юзидин пири маълум бўлмаса ва машойихдин бирининг руҳи они тарбият қилган бўлса, они увайсий дерлар». Демак, ўтмиш улуғлардан бирининг руҳи қайси кишини тарбия қилса, ундай шахс увайсий бўлар экан. Баҳоуддин Нақшбандга Хожа Абдуҳолиқ Гиждувоний руҳлари тариқат сабоғини ўргатади. Ваҳоланки, Абдуҳолиқ Гиждувоний вафотларидан 139 йил ўтгандан кейин

Баҳоуддин туғилади. [7]

“Кўп йиллик меҳнат, тақво, ҳаракат ва қурбат натижаси ўларок, Аллоҳ таоло хожа Муҳаммад Баҳоуддин Нақшбанд хазратларига тўрт буюк қутблардан бири бўлиш шарафини насиб қилди. Мазкур қутблар қуйидаги зотлардир:

Шайх Абдулқодир Жийлоний қуддиса сирруху;
Муҳаммад Баҳоуддин Нақшбанд қуддиса сирруху;
Саййид Аҳмад Рифоъий қуддиса сирруху;
Саййид Аҳмад Бадавий қуддиса сирруху;

Ҳозирги кунда ҳам дунё бўйлаб энг кўп тарқалган тариқатлар худди шу тўрт зотнинг номларини олган тариқатлардир.”[6]

Баҳоуддин Нақшбанддан: “Нега сизга хизмат қилувчи кул, ходим йўқ? – деб сўраганларида, у киши – “Хожалик бандалик билан мос келмайди” деганлар.[7]

Баҳоуддин Нақшбанд маърифатни кенг маънода тушунади. У руҳий камолотнинг асосий мақсадини маърифатли бўлишдир, деб билади. Маърифатни-ижмолий (қиска) ва тафсилий (тўлиқ) деб иккига ажратади. ..

Баҳоуддин ижмолий маърифат босқичида далилу ҳужжат воситаси билан, яъни ақл-у тафаккур ила амал қилиш мумкинлигини айтади. Тафсилий маърифат мартабаси эса кашф ва аёнлик ила, яъни Аллоҳ инояти орқали ҳосил бўлади дейди.[14]

НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ

Нақшбандия тариқати юқорида таъкидланганидек тариқатларнинг энг мақбули бўлиб, кўп жиҳатдан энг мукаммали ҳамдир. Комилликка эришиш инсон зотининг энг улуғвор интилишларидан бири бўлиб албатта инсондан жуда катта меҳнатни, билимни, илоҳий Аллоҳга бўлган муҳаббатни ва фидокорликни талаб қилади. Ушбу ҳислатларга эга инсон ҳеч қачон бировни дилини оғритмайди, бировга ёмонликни раво кўрмайди.[6]

Нақшбандия тариқатининг бошқа тариқатлардан асосий фарқи унда таркидунёчилик, зикру-самоъа қораланиб, инсон жамиятга керакли шахс бўлмоғи лозимлиги таъкидланган. Улар ўртаҳол яшаш тарafdори бўлиб, хунармандчилик, савдогарчилик, деҳқончилик,

адабиёт, мусика, файласуфлик, меъморлик, хаттотлик, мусаввирлик билан шуғулланиб, ҳалол яшашни тарғиб қилдилар.

15-а.даёқ Нақшбандия Эрон, Афғонистон, Миср, Ҳижоз, Шим. Кавказ, Туркияга тарқала бошлади. Айниқса, «хазрати Эшон» унвонига мушарраф бўлган Хожа Аҳрор валий — Носириддин Убайдуллоҳ фаолияти туфайли тариқатнинг обрў-эътибори яна ҳам ошди. Баҳоуддин Нақшбанд замонида мансабдор шахслар, шоҳу амирлардан узок туриш лозим дейилган бўлса, Хожа Аҳрор валий даврида Нақшбандия сиёсий доираларга кириб борди. Нақшбандия 16-а. да Ҳиндистонга тарқалди. Бунда Бобо валий, Хожа Боқибиллоҳ (1563—1603), Аҳмад Сирҳиндий (1564—1624) фаолияти яхши самара берган. Айниқса, Аҳмад Сирҳиндий у ерда суннийлик йўналишини мустаҳкамлаш учун Нақшбандиядан унумли фойдаланган. Тариқатни Туркияда ёйилишида Мулла Абдуллоҳ Симавий (1490 й.в.э.), Аҳмад Бухорий ва б. шахсларнинг хизмати бор. Нақшбандия 16—17-а.ларда Эроннинг Нишопур, Исфаҳон, Язд шаҳарларига тарқалиб, шулар орқали Фаластин, Ироқ, Иорданияда кўплаб тарафдорларга эга бўлган. Ҳиндистон орқали у Индонезия, Малайзия, Цейлонга тарқалди. Кейинги асрларда Россия, Босния ва б. Европа мамлакатларига ёйилган. Ҳозирда АҚШ, Канада, Австрияда Нақшбандия марказлари, хонақолари, жамғармалари бор.

Нақшбандия тариқатининг умуминсоний ғоялар, маънавий камолот, ботиний покликни тарғиб этиши унинг дунёда кенг тарқалишига олиб келди. Унинг мухлислари бир неча миллион кишини ташкил этади.»[15]

XV асрнинг кўп олим-фозиллари, давлат арбоблари, санъаткорлари Нақшбандия таълимотидан кенг фойдаландилар, унга ўта ижобий муносабатда бўлдилар. Заҳириддин Муҳаммад Бобур (1483-1530) даврида, ундан кейинги XVI - XVII асрларда бу жараён анча тезлашади. Нақшбандия тариқати XVI асрда Хожа Муҳаммад ал-Боқий Кобулий (вафоти 1605) Ҳиндистонга боргандан сўнг Ҳинд тупроғида ҳам авж олади. Бу машхур мутасаввуф олим Афғон ва Ҳинд юртларида Хожа Боқибилло номи билан машхурдир. Унинг шоғирди Хожа Аҳмад Форук Сирҳиндий (1563-1624) эса Нақшбандия таълимотининг XVII асрда Ҳиндистонда ёйилишида катта роль ўйнаган. Шундай қилиб, бизнинг табаррук юртдошимиз Ҳазрати Баҳоуд-

дин Нақшбанд томонидан асосланган Нақшбандия таълимоти Марказий Осиё, Ўрта ва Яқин Шарқ халқларининг ижтимоий-сиёсий, маънавий-маданий ҳаётида жуда катта ўрин эгаллади. Бу таълимот бошқалар меҳнати билан кун кечиришни, текинхўрликни, ижтимоий зулм-истибодни қатъиян қоралайди. Бу таълимот тарафдорлари аскетизмга (таркидунёчиликка) қарши, бой-зодагонларнинг зулм ва истибодига қарши бўлганлар, фақат ўз қўл кучи, пешона тери билан ҳалол меҳнат қилиб кун кечиришга чақирганлар. Нақшбандийлар савдо-сотик, деҳқончилик, хунарамандчилик, бадий адабиёт, мусиқа, илм-маърифат, хаттоглик, наққошлик, миниатюрасозлик, қурувчилик каби барча фойдали ва хайрли юмушлар билан шуғулланишга даъват этганлар. Шунинг учун ҳам ўз давридаги илм-маърифатнинг, адабиётнинг йирик намояндлари бўлмиш Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий, Хушхолхон Хатак, Аҳмад Шох Дурроний, Махдумқули Фироғий сингари юзлаб улкан тараққийпарвар, инсонпарвар шоирлар ва мутафаккирлар Нақшбандия йўлини танлаганлар, ҳаётни ва инсонни авжи баланд пардаларда куйлаб, тинмай баракали ижод қилганлар. Хожа Баҳоуддин Нақшбандни Марказий Осиё халқлари жуда юксак қадрлайдилар. Халқимиз ул Ҳазратга баланд эътиқод кўйиб, «Баҳоуддин — балоғардон!» дея беҳад эъзозлайди. “[15]

НАҚШБАНДИЯ ОЛТИН СИЛСИЛАСИ

Нақшбандия манбаларда “силсилат аз-заҳаб”, яъни “олтин силсила” тарзида тилга олинади.

Бу қуйидаги тарзда шаклланган:

Сарвари олам Муҳаммад (соллаллоху алайҳи васаллам) (570–632).

Ҳазрат Абу Бакр Сиддик (розияллоху анху) (573–634).

Ҳазрат Салмон Форсий (розияллоху анху) (578–657).

Ҳазрат Қосим ибн Муҳаммад (рахматуллоҳи алайҳ) (ваф. 605 й.).

Ҳазрат Имом Жаъфари Содик (рахматуллоҳи алайҳ) (702–765).

Султон ал-орифин Боязид Бистомий (қуддиса сирруху) (ваф. 875 й.).

Шайх Абул Ҳасан Харақоний (қуддиса сирруху) (963–1033).

Шайх Абу Али Формадий (қуддиса сирруху) (962–1055).

Ҳазрат Хожа Юсуф Ҳамадоний (қуддиса сирруху) (1049–1141).

Ҳазрат Хожа Абдулхолик Гиждувоний – Хожаи жаҳон (1103–1179).

Ҳазрат Хожа Ориф Ревгарий – Моҳитобон (қуддиса сирруху) (ваф. 1317 й.).

Ҳазрат Хожа Маҳмуд Анжирфағнавий (қуддиса сирруху) (ваф. 1317 й.).

Ҳазрат Хожа Али Рометаний (қуддиса сирруху) (ваф. 1326 й.).

Ҳазрат Хожа Муҳаммад Бобойи Самосий (қуддиса сирруху) (ваф. 1354 й.).

Ҳазрат Хожа Саййид Амир Кулол (қуддиса сирруху) (ваф. 1370 й.).

Ҳазрат Хожа Баҳоуддин Нақшбанд Бухорий (қуддиса сирруху) (1318–1389)

2.3. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ АСОСЛАРИ

Нақшбандия тариқати Баҳоуддин Нақшбанд ҳаётлигидаёқ кенг шуҳрат қозонди. Уни назарий жиҳатдан ишлаб чиқишда Муҳаммад Порсо, Алоуддин Аттор хизматлари катта бўлди. Бу тариқатга факатгина оддий халқ эмас, балки

Бухоро ва Самарқанд уламолари, Амир Темур авлодидан бўлган шох ва шахзодалар кира бошладилар.[15]

Абдурахмон Жомий ўзининг «Нафоҳот ул-унс» номли асарида кўрсатишича, Муҳаммад Порсонинг тўлиқ исми Муҳаммад бин Маҳмуд ал-Ҳофиз ал-Бухорийдир. «Порсо» унинг лақаби бўлиб, бу лақабни унга Баҳоуддин Нақшбанд берган. «Рашаҳот» муаллифи бунинг тафсилотини қуйидагича баён қилади: «Муҳаммад Порсо кўчада мунтазир ҳолда турардилар. Ногоҳ ичкаридан Ҳазрати Хожа (Баҳоуддин)нинг канизақлари чиқиб қолди. Ҳазрати Хожа канизақдан: «Кўчада турган ким?» — деб сўрадилар. «Бир порсо (диндор) йигит турибди», деди канизақ. Ҳазрати Хожа ташқарига чиқиб, Хожа Муҳаммадни кўрдилар ва унга: «Сиз порсо экансиз», дедилар. Шу кундан бошлаб эл орасида у «Порсо» лақаби билан машҳур бўлиб кетди. Хожа Муҳаммад Порсонинг Баҳоуддин Нақшбанд билан бўлган ўзаро муносабат-

лари шу даврда яшаган Муҳаммад Бокирнинг «Мақомоти Хожа Баҳоуддин Нақшбанд» номли асарида мукамал баён қилинган. Хожа Муҳаммад Порсо «Тухфат уз-зоирин» китобида кўрсатилишича, Баҳоуддин Нақшбанднинг иккинчи халифаси эди. Баҳоуддин Нақшбанд ўзининг бу шогирдига катта умид билан қараган ва унинг тарбиясини ўз назоратига олган.[16]

Хожа Муҳаммад Порсо том маънода нақшбандия тариқатининг назариётчиси ҳисобланади. Бунга сабаб Порсо Баҳоуддин Нақшбанднинг биринчи халифаси ва куёви бўлмиш Алоуддин Аттор билан биргаликда доимо пирларининг ёнида бўлиб оғзидан чиққан сўзларини ёзиб юргани ва пирлари вафотидан сўнг ушбу калималарни Алоуддин Атторнинг илтимоси ила қоғозга туширганликларидир.

Демак бундан шуни тушунишимиз мумкинки, Хожа Муҳаммад Порсо Баҳоуддин Нақшбанднинг шогирдлари орасида энг иқтидорлиги ва илмлиги саналгани боис бу иш уларга юклатилган. “Рисолаи қудсия” асарининг муқаддимасида Хожа Муҳаммад Порсо бу асарни Баҳоуддин Нақшбанднинг кейинги ва энг обрўли кишиси, силсила давомчиси Алоуддин Атторнинг кўрсатмасига биноан ёзганлигини маълум қилади. Унда нақшбандия тариқати, унинг сулук ва одобларининг асослари ҳақида маълумот берилади.

“Рисолаи қудсия” Баҳоуддин Нақшбанднинг тасаввуф назариясининг энг машҳур фано ва бақо, талвин ва тамкин, зикр ва сифот, вилоят каби истилоҳларининг мазмунини очиб беради.

Нақшбандия тариқати асослари Баҳоуддин Нақшбанднинг издошлари томонидан кўп ёритилган. Улар орасида *Алишер Навоийнинг* (1441-1501) ёндашуви муҳим ўрин тутади. Навоий ўзининг шеърляти ва насрий асарларида нақшбандия тариқати асосларини шарҳлаб ўтган. Бу борада айниқса унинг “Насойим-ул-муҳаббат” илмий асарида берилган талқин ўзига хослиги билан ажралиб туради[17].

Навоийнинг фикрича, нақшбандия тариқатининг назарий ва амалий асосларида икки мутафаккир –Хожа Абдуҳолик Ғиждувоний (XII аср) ва Баҳоуддин Нақшбанднинг (XIV аср) ёндашувлари муҳим ўрин тутади [17].Шу жиҳатдан дастлаб Ғиждувоний ёндашувлари тўғрисида тўхталиб ўтамыз.

Навоийнинг таърифига кўра “Ғиждувонийнинг равиши та-

риқатда ҳужжатдир” [17]. Бу фикрнинг маъноси шуки, ўзларини “Ҳожагон “ унвони билан атаган нақшбандия тариқати вакиллари Ғиждувонийнинг “равиши”ни, яъни дунёқараши, ёндашуви, ва амалий одатларини бу тариқат учун ҳужжат сифатида қабул қилдилар. Улар нималардан иборат? Навоий буларни қуйидагича тушунтиради:

- сидқу сафо;
- Пайғамбар алайҳиссалом шариатиға тобелик;
- бидъату кибрдан воз кечиш;
- сирларни ошқор қилмаслик[17];

Демак, бу талаблар нақшбандия тариқатининг негизини ташкил этади ва улар педагогик хусусиятга эгаллиги билан эътиборни тортади. Унга кўра, бу тариқатга кирган киши садоқат, поклик ва ислом асосларини ўзлаштириш ҳамда бидъат (ёмонлик), кибр ва сирни ошқор қилиш иллатларидан воз кечиши керак. Шу сабабли Ғиждувонийнинг “рўзгори (ҳаёт йўли) барча халқ қошида мақбул ва маҳмуд (мақтовга сазовор)” [17].

Энди *Нақшбанд* ёндашувларига диққатимизни тортамыз. Навоий дейди: *Нақшбанд* ”увайсийдирлар, яъни тарбияни Ҳазрати Ҳожа Абдуҳолик Ғиждувоний руҳидан топибдурлар” [17]. Тасаввуф назариясига кўра, бирор вафот этган мутафаккирнинг руҳи туш орқали ўзга кишини тарбия қилса, тарбия олган шахс “увайсий” (руҳий тарбия олган) унвонини олади. Шу жиҳатдан Навоийнинг хабар беришича, Ғиждувоний Ҳазратлари *Нақшбанд*нинг тушига кириб, қуйидагиларга амал қилишни буюрган:

- амру наҳий (яхшилиққа интилиш);
- амалиётчи бўлиш;

-Пайғамбар алайҳиссалом суннатларига (одатларига) ва ҳадисларига (сўзларига) риоя қилиш;

- улуғлар йўлларини ўрганиб бориш [17];

Диққат қилинса, Ғиждувоний Ҳазратлари *Нақшбанд*ни назария ва амалиёт уйғунлигига даъват қилган. Айнан *Нақшбанд* тариқатининг *амалий* жиҳатларига қатъий эътибор берган. Шу сабабли Навоийнинг хабар беришича, *Нақшбанд* *икки принципни* алоҳида уқтирган:

- а) анжуманда хилват (жамиятдан ўзилмаслик);
- б) зоҳиран (ташқаридан) халқ билан ва ботинан (қалбан) Ҳақ

билан бўлиш [17].

Биринчи принцип маъносига кўра, нақшбандия тариқати вакиллари ҳамма қатори дунёвий ҳаёт кечириши мумкин;

Иккинчи принципга кўра, дунёвий ҳаёт кечириш халқ билан бирга бўлиш, лекин қалбида Ҳақни унутмасликка асосланади;

Бу икки принцип нақшбандия тариқатининг жаҳоний тариқатга айланишини таъминлади. Мисол учун, XIV-XV асрларнинг машҳур кишиларидан Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Бобораҳим Машраб, Муҳаммадризо Огаҳий кабиларнинг нақшбандия тариқатини танлаганликлари ана шу принциплар билан белгиланади.

Шундай қилиб Алишер Навоий нақшбандия тариқатини ўзига хос тарзда таҳлил қилади. Бунда икки масалага эътибор бериш керак:

1) Гиждувоний амалиёт учун ғоя ишлаб чиқувчи;

2) Нақшбанд ғояни амалиётга татбиқ этувчи;

Педагогик нуқтаи назардан бу масалалар муҳим бўлиб, технологик таълим йўналиши талабаларига соғлом диний маърифат беришда нақшбандия тариқати асослари билан тушунтиришда муҳим ўрин тутди.

Ушбу тадқиқотларимизни анализ қилиш орқали шундай хулосага келиш мумкинки, тасаввуф илми, жумладан, Нақшбандия илмий меросини чуқур ўрганиш ва унинг қоидаларини ҳозирги кунга ва жумладан олий таълим муассасалари талабаларининг касбий компетентлигини оширишга қаратмо ғимиз лозимдир.

“Комилликнинг олий белгиси Ҳақ йўлидан бориб халққа фойда келтиришдир. Киши ўз сўзи, амалий ишлари, нияти билан қанчалик одамларга наъф келтирса, ёмонларни тўғри йўлга солса, Ҳақ йўлида фидо бўлса, у шунча комилдир.”[18]

III БОБ. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ИЛМИЙ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИ

3.1 ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМ ЙЎНАЛИШИ ТАЛАБАЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ТАРИҚАТ НАМОЁНДАЛАРИ МЕРОСИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Онгли инсон пайдо бўлибдики, фикр, ғоя, қараш, мафкура, илм, фан, техника ва технология тадрижий (эвалюцион) тарзда ривожланиб келмоқда ва такомиллашиб бораверади.

Юртимизда яшаб ўз маърифатлари билан халқимиз онгини равшан этган буюк пирларимиздан бири Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф Ҳазратлари илм маърифат ва ислом динини қушнинг икки қанотига ўхшатганлар. Иймони бўлса-ю илми ёки бунинг акси илми бўлса-ю иймони бўлмаса бир қаноти йўқ қушга ўхшайди. Зеро қуш бир қаноти билан уча олмайди. Шу сабабли ҳам биз талабаларимизга билим бериш, ҳунар ўргатиш билан бирга уларни маънавиятини оширишимиз, иймон этиқод, дин-у диёнатни тасаввуф илмини ўргатиш орқали сингдиришимиз лозимдир.

Нима учун Нақшбандия тариқати? Баҳоуддин Нақшбанд бутун умри давомида илм ўрганиш, жаҳлдан ўзоқ туришни насихат қилганлар. У киши Пайғамбарнинг “Қаерда бўлманг, илм талабидан ўзоқлашманг ва агар обу оташ ичра ғарқ бўлсангиз ҳам, ғаввос бўлиб кечиб ўтинлар ва илм ўрганинлар”-деган ҳадисини доимо уқтирганлар. Нақшбанднинг барча муридлари (шогирдлари) бирор бир касб эгаси бўлганлар. Уларга қўйилган асосий шарт бирор бир касб ортидан ҳалол луқма ейиш бўлган. Камтаринлик улуғланиб, ман-манлик, керилиш нуксон ҳисобланган. Шу жиҳатлари учун ҳам Нақшбандия тариқати ўз вақтида катта обрўга эга бўлган. Барча ўғитлар энг аввало инсонда яхши фазилатларни тарбиялаш, маънавий комилликка эришиш, ахлоқ ва исломий иймон мустақамлигини таъминлашга қаратилгандир. Зеро, иймони мустақам инсонгина комил инсон даражасига етиши мумкин.

Нақшбандия тариқатида инсон барча ишда комилликка эришмоғи фарз саналади. Бу Аллоҳга бўлган кучли муҳаббат бўладими, ўз касбига муҳаббат- ми барча ишда комилликка эришмоқ тариқатнинг асоси ҳисобланади. Бўлажак педагогларга билим берар эканмиз биз энг аввало уларнинг мутахассислигига оид билимларни берамиз. Лекин бунда биз комилликка эришишга кучли мотиватор бўлган тасаввуф ҳақидаги билимлардан деярли фойдаланмаймиз.

Ҳар қандай фаолият жараёни шу ишни бажараётган инсондан компетентликни талаб қилади, шу сабабли талаба ўз иш фаолиятни олиб борганда ишни мукамал бажаришга, ўз устида тинмай ишлашга, билимларини ривожлантиришга ҳаракат қилмоғи лозим. Педагогнинг касбий компетентлигини оширишга жуда кўп факторлар таъсир кўрсатади. Ушбу фаолият педагогнинг бевосита ўқувчи билан бўлган муносабати, билим бериш, тарбия бериш, ўзаро тил топишиш, ўзининг билим ва кўникмаларини ўқувчига етказа олиш хусусиятларидан ташкил топади.

Тарбия бериш учун педагогнинг ўзи маънавий баркамол бўлиши лозимдир. Бу борада бўлғуси педагогларга нақшбандия тариқати илмий меросини ўрганиш жуда катта ёрдам беради. Бунга ушбу таълимотнинг асрлар давомида бизгача етиб келган тарбия, маънавий етукликка эришиш, комил инсон даражасига етиш каби ғояларини асос қила оламиз.

Бу ғояларнинг асосийлари қуйидагилардир:

-ҳалол луқма ва қўл меҳнати эвазига яшаш;

-кўнгиш дарवेशлигининг дунёвий ҳаёт кечиришга тўсик бўлмаслиги;

-барчага бағрикенг бўлиш;

-ҳалол кун кўришнинг жоизлиги;

Нақшбандия тариқати жамиятдаги барча табақаларнинг манфатига бирдай мослиги учун XV асрдан эътиборан Мовароуннаҳр ва Хуросондан Қоҳира ва Босниягача, Гансу ва Суматра, Шимолий Кавказдан, Ҳиндистон жанубигача, ҳатто Арабистоннинг Хижоз шаҳригача етиб борди. Нақшбандия таълимоти Муҳаммад Порсо, Маҳдуми Аъзам, Саъдиддин Қошғарий, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий, Бобораҳим Машраб, Хожа Муҳаммад ал-Боқий Қобулий, Хожа Аҳмад Фарруҳ Сирҳиндий, имом Раббоний асарларида, қарашларида ҳар томонлама ривожлантирилди.

Бу борада айниқса, Хожа Аҳроп Валийнинг(XV аср) ғоявий ахлоқий таъсири юқори бўлди. У ўз асарларида тасаввуфий тарбия методологиясини ва ахлоқий фаолиятида эса ҳалол мулк жоиз эканлигини асослаб берди.

ХОЖА АҲРОП ВАЛИЙ

Кўҳна тарихимизда шундай шахслар ўтганки, улар ўзларининг сермазмун ҳаёти, ибратли фаолияти, маънавий-маърифий ўғитлари билан эл-юрт манфаатлари йўлида куч-ғайратини, керак бўлса, ҳатто, мол-мулкни ҳам аямаган. Ана шундай зоти шарифлардан бири Хожа Аҳроп валий (1404-1490) ҳазратлари ҳисобланади.

XV асрга келиб накшбандийлик тариқати ва таълимоти Хожа Аҳроп валий фаолиятида ўзининг энг олий нуктасига кўтарилганлигидан огоҳ бўламиз. «Халқ ғамида ёниб-куймаган юрак оддий мол қалбидан қандай фарқ қилиши мумкин? Ундай қалбни кесиб олиб итларга ташламок даркор» дея ўта жиддий халқона фикр айтган Хожа Аҳроп маънавий ривожланишга катта таъсир кўрсатди.

Хожа Убайдуллоҳ Аҳроп валий – накшбандия тариқатининг кўзга кўринган муршиди бўлиш билан бирга ўз замонасидаги ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва мафкуравий ҳаётида катта из қолдирган арбоблардандир. Ўз даврида унинг шуҳрати фақат Мовароуннаҳрдагина эмас, балки Хоразм, Дашти Қипчоқ, Хуросон ва Ҳиндистонгача бўлган кенг жуғрофий минтақада таралган эди. Алишер Навоийнинг таъбири билан айтганда эса, Шарқий Туркистон (Хитой)дан то Туркиягача бўлган кўп давлатларнинг халқи ва подшоҳлари Ҳазрати Хожанинг «маҳкуми ҳукми»да эдилар. [22]

Темурий ҳукмдорлар султон Абу Саъид мирзо ва унинг ўғли султон Аҳмад мирзолар қошида Хожа Аҳропнинг обрў-эътибори шунчалик баланд эдики, улар ўз муршидларининг маслаҳатларидан баҳраманд бўлмай туриб, бирор бир масалани ҳал қилишга шошилмас эди. Шу билан бирга, машҳур мутафаккирлар Мавлоно Абдурахмон Жомий ва Алишер Навоийлар у зотга нисбатан жуда катта ихлос-у ҳурматда эдилар.

Хожа Носируддин Убайдуллоҳ Аҳроп валий 806 ҳижрий йилининг рамазон ойида (1404 йил, мартда) Шош (Тошкент) вилояти

Бўстонлик ноҳиясининг Боғистон мавзеида, машҳур Шайх Хованди Тоҳур хонадонидан бўлган Хожа Маҳмуд оиласида дунёга келган. [23]

Болалигидан шайхлар хонадонига монанд тарбия кўрган ёш Хожа Убайдуллоҳ 1427-йилда Самарқандга келиб, Мавлоно Қутбиддин Садрнинг кигиз бозорда жойлашган мадрасасида таҳсил кўра бошлайди. Аммо мадраса ўқиши ниҳоясига етмайди. Хожа Убайдуллоҳ қўл олиб иршод ҳуқуқини

берувчи пир ахтариб 1428-йилда Ҳирот шаҳрига бориб, тўрт йил машҳур мутасаввуф Сайид қосими Анвор Табризийнинг даргоҳида кўним топади.

Ҳиротдаги фаолияти ҳам уни кониктирмай, Чағониён мавзеида яшовчи

Мавлоно Якуби Чархий (яъни, Хожа Баҳоуддин Нақшбанднинг шогирди) билан танишади ва унга қўл бериб, халифа-шогирд тушади. Она юрти Шошга (Тошкентга) 1432-йилда қайтган Хожа Убайдуллоҳ халқ орасида нуфузи ошиб, тоат-ибодат ва дехкончилик билан машғул бўлади. Халқ орасида анча танилгандан сўнг 1450-йилда Самарқандга келиб, ҳукмдор Абдулло мирзонинг (Улуғбекнинг куёви ва жияни) қабулига кирмоқчи бўлади. Хожа унга шариатни мустаҳкамлаш йўлида ёрдам ва йўл-йўриқ кўрсатмоқчи эди. Лекин Абдулло мирзо Хожа душманларининг маслаҳатига кириб, уни қабул қилмайди. [24]

Хожа Убайдуллоҳ чорасиз Тошкентга қайтиб кетади. Орадан бир ой ўтгач, Абу Саъид мирзо (Мироншоҳнинг набираси) Туркистондан келиб, Хожа Убайдуллоҳ билан Тошкент ва Паркентда учрашишади. Абу Саъид мирзо Хожанинг маслаҳати ва дуоси ёрдамида Самарқандни босиб олади. Сўнгра Хожа Убайдуллоҳни ҳам расмий равишда Самарқандга таклиф этади. [25]

Ўша вақтда Самарқанд шайх ул-исломи бўлиб турган Хожа Мавлоно ибн Исомиддин бошчилигидаги руҳонийлар Хожа Убайдуллоҳни саройга келганлигидан норози бўлишиб, уни камситишга ҳаракат қиладилар. Лекин Хожа Убайдуллоҳ ўзининг тарикқий зукколиги билан улардан устун эканлигини намойиш этади. Шундан сўнг Хожа Аҳрор валий номини олиб, нафақат Мовароуннаҳрда, балки бошқа юртларда ҳам машҳур бўлади. Шундай қилиб, Ҳазрати Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор валий халқ уни «покиза ва до-

нишманд хожамиз» деб эъзозлай бошлаганидан шундай ном билан машхур бўлган.

Самарқандда диний фаолиятдан ташқари мамлакатнинг сиёсий ва ҳарбий ишларига ҳам халқ манфаати йўлида ижобий таъсирларини кўрсатиб келган.

Накшбандия тариқатининг буюк муршидларидан бири бўлган Хожа Аҳрор валийнинг нутқи, амру маъруфлари ва ўз ўрнида айтилган рубоийёлари одамларни ром қилар, шаръий илми фикҳ соҳасидаги ҳукмлари ҳуқуқшуносларни лол қолдирар, Қуръон тафсири ва ҳадисларга доир ривоятларга бой илми ўша давр олим ва тарихчиларини шу даражада таажжублантирар эдики, мадрасани ҳатто хатм қилмаган бу зотнинг шунчалик олимлигини кўрганлар: “Худонинг унга берган иноят-у карами”, деб билганлар[26].

Ҳазрати Хожа Аҳрор шахсиятига катта ҳурмат ва эҳтиромда бўлишган замон муаллифлари унинг таъриф-у тавсифларини катта кўтаринкиликлар билан ёзишганлар. Жумладан, буюк мутасаввуф олим ва шоир Мавлоно

Абдураҳмон Жомий ўзининг «Нафаҳотул-унс» асарида [28], улуғ мутафаккир

Алишер Навоий «Мажолис-ун-нафоис» асарида[29], Фахриддин Али Сафийнинг «Рашаҳот айнил ҳаёт» асарида, Ҳофиз Танишнинг «Абдуллонома» асарида[30], Ясавия тариқатининг муршиди Олим Шайх Азизон ўзининг

«Ламаҳот мин нафаҳот-ул-қудс» асарида[31], темурий буюк шоир ва саркарда

Бобур мирзонинг набираси шахзода Доро Шукуҳ ўзининг «Сафинат-ул-авлиё» асарида[32], Носириддин Бухорийнинг «Тухфатуз-зоъирин» асарида [33] ва бошқа муаллифлар асарларида Ҳазрати Хожанинг сифатлари ҳақида жуда кенг, ҳар томонлама сермазмун ҳамда илмий аҳамиятга молик сўзларни айтиб ўтишган.

Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор валий кўплаб халифа-ю шогирдларни тарбиялаб, иршодлар бериб халқни тариққий ҳидоятга бошлашга йўллаган.

Ҳазрати Хожа Аҳрор валийнинг ўзлари жуда хушсурад ва хулқ-у атворлари ҳам жуда гўзал бўлган. Тарихчи Абу Тоҳирхожа ибн Абу Саъид Самарқандийнинг “Самария” китобида ёзилишича: “Хожа

Аҳрорнинг ўзига жалб қилувчи оҳанграбоси шу даражада кучли эдики, унинг ширинсухан суҳбатлари умрбод эса қоларди” [34].

Ҳазрати Хожа Аҳрорнинг Самарқанддаги асосий қароргоҳи Хожа Кафший деб аталадиган мавзенинг шарқий қисмида бўлиб, бу ерда оиласи билан турадиган ҳовли, хонақоҳ, масжиди бор эди. Шунинг билан бирга Ургутнинг Камонгарон, Оқдарёнинг Лойиш ва Самарқанд туманининг Мотурид кишлоқларида дала ҳовлилари ҳам бўлган.

Хожа Аҳрор валий Амир Темури тузган улкан салтанат парчаланаятган, теурий шахзодалар ўртасида тож-у тахт учун кураш авж олган таҳликали ва ўта мураккаб даврда яшади. Шиддатли курашлар, хунрезликлар оқибатида эл-улус осойишталиги бузилди. Натижада кўплаб шаҳар ва кишлоқлар ҳаробага айланди, экин майдонлари пайҳон бўлди. Мана шундай шароитда

Хожа Аҳрор эл-улус ва фуқаролар манфаатини кўзлаб, сиёсий воқеаларда иштирок этишга мажбур бўлди.

Гарчанд Нақшбандия тариқатига мансуб бўлган солиқлар сиёсатдан узоқ туришни афзал кўрган бўлсалар-да, Хожа Аҳрор бу анъанани бузди. Сиёсий воқеаларга муносабат билдиришга ўзини бурчли ҳисоблади.

Хожа Аҳрорнинг султон ва подшоҳлар билан мулоқотда бўлиши шунчаки юксак мартаба, шахсий манфаат ва шуҳрат кетидан қувиш учун эмас, балки оддий фуқаролар манфаатини ҳимоя қилиш, золимларнинг зўравонлиги ва бебошлигини жиловлаш учун зарур эди. Хожа Аҳрорнинг фикрича, «мазлум ва муҳтожларга ёрдам бериш, мусулмонларни жабр-зулмдан ҳимоя қилиш учун подшоҳларга йўл топмоқ даркор»[35]. Хожа Аҳрор тасаввуфдаги масалаларни янгича руҳда талқин қилган. У шундай деган эди: «Бизга қадар шайхлар авом халқ ишлари бўйича амирлар ва подшоҳларга илтимос билан мурожаат қилмаганлар. Биз ўз вақтимизни шунга сарфламоқдамиз» [36].

Хожа Аҳрор сиёсий фаолиятининг бошланиши ва такомили бир неча йилларни ўз ичига олади. Хожа Аҳрорнинг дастлабки ижтимоий-сиёсий фаолиятининг бошланиши 1454 йилга тўғри келади. Ўша йили Абулқосим

Бобур кўшинлари Самарқандга бостириб келганида, шаҳар мудофаасини ташкил қилиш ва душманнинг режаларини барбод

қилишда Хожа Аҳрор ўзининг зукко сиёсатдонлигини кўрсатган. Унинг сиёсий донишмандлиги

1470 -йилда Султон Маҳмуд қўшинининг Самарқандга уюштирган ҳужумининг мағлубият билан тугашида тўла намоён бўлди.

Хожа Аҳрор бир умр сиёсий ихтилофлар, можаролар гирдобида бўлди.

Эл-улусга меҳр-у муҳаббати туфайли сиёсий воқеалардан ўзини четга олмади, ўз ҳаётини хавф-хатарга қўйиб жанггоҳларда юришга мажбур бўлди. 1485-йилда Хожа Аҳрор Аҳмад мирзо, Умаршайх мирзо ва Султон Маҳмудхон ўртасидаги адоватни бартараф этиб, уларнинг тотувликка эришишини таъминлади. Хожа Аҳрор Алишер Навоийга йўллаган мактубида вазирдан

Хуросондаги темурийзода шахзодалар ўртасидаги адоватларни бартараф этишда саъй-ҳаракатларини аямаслигини сўраган [37].

Хожа Аҳрор кескин ва таҳликали ҳолатларда сиёсий донишмандлик салоҳиятига эга бўлган зот эди. Унинг сиёсий фаолиятининг қамрови ниҳоятда кенг бўлган. Хожа Аҳрор подшоҳларнинг сиёсат юргизишида, хусусан, солиқ ва тўловлар масаласида инсоф ва адолат мезон бўлишига тарафдор эди. Хожа Аҳрор валийнинг маънавий меросини табаррук қўлёзма манбалар асосида мукамал ўрганиш натижасида унинг ижтимоий-сиёсий фаолиятига тўла ойдинлик киритилади.

Хожа Аҳрор валий XV асрнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маънавий ҳаётида катта из қолдирган, нақшбандийлик тариқатининг йирик намояндаси ва назарийтҳисси бўлган азиз сиймолардан биридир. Ўша даврнинг олим-у уламолари, адиблари Фазлуллоҳ Абуллайс Самарқандий, Саъдиддин Кошғарий, Сайид Қосим Анвор, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий ва бошқалар Хожа Аҳрорни «Қаъбаи мақсуд» (муродлар қаъбаси), «Муршиди офоқ» (ёруғлик йўлини кўрсатувчи пир, устоз) деб эътироф этганлар, унга бағишлаб, шеърлар, дostonлар, рисола ва бошқа асарлар ёзганлар.

Алишер Навоий “Насойим ул-муҳаббат” асарида Хожа Аҳрор валийни ҳали тириклик чоғларидаёқ зикр этиб, «Хожа Убайдуллоҳнинг сўзлари шунчалик чуқур ва шунчалик буюқдирки, уларни тушуниш учун менинг фаҳмим ва идроким ожизлик қилади»[23], - дея бу кишининг тасаввуфда буюқ эканини таъкидлаган. Алишер Навоий ўз шахсий ҳаёти ва фаолиятида Хожа Аҳрор валий тарғиб

этган гўзал ахлокий фазилатларга амал қилгани у зотнинг нақадар муътабар инсон бўлганлигини кўрсатади.

Хожа Аҳрор валий жуда қатта мол-мулк, ер майдонига эгалик қилган, ўз ихтиёридаги ерлардан дехқон-чорвадорларга фойдаланишлари учун берган, ҳунармад ва тижорат аҳлининг манфаатларини ҳимоя қилиб келган, ўз мулкидан халққа солинган солиқларни тўлаган, мадраса, хонақоҳ, масжид, шифохоналар қурдирган. Шу билан бирга ушбу ишоотларни таъмирлаш, у ерда ишловчи ва яшовчи муаллим ва толибларни моддий жиҳатдан таъминлаш мақсадида ерларини вақф қилдирган. Унинг ўзи бунинг сабабини қуйидагича тушунтиради: «Биз ҳаёт эканмиз, биродарларимиз тирикчилик ташвишини тортмасинлар. Вақф қилинган жойлардан олинадиган даромадларни ейиш-ичиш билан қаноатланиб қолмай, балки хожагон тариқати сирларини ҳам чуқур ўрганиб, бир-бирларини баҳраманд этсалар, токи, ғайб олами асроридан файз топсалар»[9].

Хожа Аҳрор валий бадиий адабиёт билан, айниқса шеърят билан яқиндан ошно бўлган. У йирик тасаввуфчи шоир Абу Сайд Абулхайрнинг бир рубойисига шарҳ ёзиб, уни «Рисолаи Ҳавроия» деб номлаган. У кўпинча сўзлаганда, (сухбатларида) фикрини ифодалаш учун ўз бошидан кечирганларини бадиий ифодалаган, Шарқ шеърятидан мисоллар келтирган, гоҳо эса уларни ўзи тўқиган. Бундай шеъринг парчалар унинг шогирдлари

Фахруддин ас-Сафийнинг «Рашаҳот», Муҳаммад қозининг «Силсилат ул-орифин» асарларида кўплаб келтирилган.

Шундай қилиб, Хожа Аҳрор валийнинг фаолияти мағзини инсонларга ғамхўрлик қилиш ва хизмат қилиш ташкил этади. У зот мураккаб бир замонда яшаган бўлишига қарамай, эл-юрт манфаати ва раъият ташвишини ҳамма нарсадан устун қўйган. Хожа Аҳрорнинг эзгуликка йўғрилган умри, дину диёнат ва дунёни баравар назарда тутиб, ободончилик, илму маърифат ривожи учун қилган ишлари, ғоялари биз учун сабоқ ва ибратдир. Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг «Бобурнома»сида қуйидагича ёзганлари ҳам шу маънода бўлса керак: «Ҳазрати Хожа Убайдуллоҳнинг мутааллиқлариғақим, бурун харж ва таҳмилларда кўп фақир ва мискин аларнинг ҳимояти билан зулм ва тааддидин халос бўлурлар эрди». Хожа Убайдуллоҳ ўз ихтиёридаги ер ва мулкдан келадиган

даромадларни халқ бошига солинган ортиқча солиқларни тўлашга, мадраса, масжид, хонакоҳ ва бошқа қурилишларга сарфларди. Хусусан, Умар Шайх Мирзо Шош (Тошкент) аҳолисидан 250 минг динор ҳажмида солиқ талаб қилганида, Хожа Убайдуллоҳ бу солиқнинг ҳаммасини ўзи тўлаб, яна қўшимча тарзда 70 минг динорни ҳам солиқ тўловчиларга топширган[38]. Буларнинг барчаси меҳнаткаш аҳоли назарида Хожа Убайдуллоҳнинг сахий-қўли очиқ ва покиза шахс сифатида намоён этарди ва уни Хожаи Аҳрор деб улуғлашарди. Хожа Аҳрор қаламига мансуб уч рисола бизгача етиб келган. Улардан бири «Фақарот ул-орифин» («Орифлар сўзларидан парчалар») номи билан машҳур бўлиб, унда Хожа Аҳрорнинг ва баъзи бошқа тасаввуф намояндаларининг тариқатга оид фикрларидан намуналар келтирилган.

Иккинчи рисола - «Волидия» («Отага бағишлов») деб аталган бўлиб, унда тариқат йўлига кирган кишининг одоб-ахлоқи, фақр ва фано тушунчалари ҳақида сўз боради. Ушбу рисолани Заҳириддин Муҳаммад Бобур форс тилидан ўзбек тилига шеърӣ таржима қилган. Учинчи рисола – «Ҳавроия» деб аталиб, машҳур мутасаввуф шоир Абу Саъид Абулхайрнинг «Ҳавро»

(«Хурлар» ёки «Фаришталар») сўзи билан бошланувчи бир рубоийсини шарҳлашга бағишланган.

Алишер Навоий Хожа Аҳрорни ўзининг маънавий устози – пири комил сифатида эҳтиром қилган. Унинг руҳий-маърифий ўғитларидан илҳомланиб, бу зотга нисбатан ўзининг чексиз ҳурмати ва ҳайратини “Ҳайрат ул-аброр” достонининг қуйидаги мисраларида баён этган:

Улки бу офоқ ичида тоқ эрур,

Тоқ неким муршиди офоқ эрур.

Мана шундай инсоний фазилатлари туфайли Хожа Аҳрор «якшилар қутби», “шайхлар шайхи”, “аҳли тариқат пешвоси” каби сифатлар билан улуғланган. Аксарият манбаларда Хожа Аҳрор номи “Ҳазрати Эшон” тарзида эҳтиром билан тилга олинади.

Ҳазрати Хожа Аҳрор 86 ёшда (ҳижрий ҳисобда 89 ёшда) эканида 1490 йилда Камонгарондаги дала ховлисида оламдан кўз юмган. Васиятига кўра, жасади Самарқанднинг Хожа Кафший мавзеидаги турар жойида дафн этилган. Шундан сўнг бу жой Хожа Аҳрор номи билан ҳозиргача аталиб келинмоқда.

МАХДУМИ АЪЗАМ

МАХДУМИ АЪЗАМ (асл исми Саййид Аҳмад Хожаги ибн Саййид Жалолиддин Косоний Дахбедий; 1463/64, Косон ш. — 1542) — мовароуннахрлик аллома, йирик диний арбоб, нақшбандийлик раҳнамоси. Илк таълимни Косон ш.да олган. Мадрасани битиргач, Шайх Мир Саййид Алига шогирд тушади, сўнг Тошкентга келиб, Хожа Ахрорнинг шогирди Муҳаммад Қози (1516 й.в.э.)га халифа бўлади. Устози билан Ҳиротга сафар қилади, Абдурахмон Жомий билан учрашади. 1503 й. Бухорога кўчиб келади. Бир оз вақт ўтгач, Ахсикатга бориб нақшбандийлик тариқатини тарғиб эта бошлайди. Муҳаммад Қози вафотидан сўнг тариқат шайхлари Махдуми Аъзамни ўз пешволари сифатида эътироф этишди ва унинг шухрати Мовароуннаҳр ҳамда унинг атрофидаги мамлакатларга ёйилди. Бобур Махдуми Аъзамга бағишлаб рубоийлар ёзди. Махдуми Аъзам ҳам шоир ҳақидаги «Бобурия» рисоласини ёзиб, Ҳиндистонга жўнатган.

Шайбоний султонлари ва ҳокимлари Махдуми Аъзамни ўзларининг пири деб билганлар. Махдуми Аъзам тасаввуф назарияси ва амалиёти, хусусан, нақшбандийлик таълимотини ривожлантирди. Унинг «Асрор унникоҳ» («Никоҳ сирлари»), «Ганжнома» («Бойлик ҳақида рисола»), «Рисолат унсамъиййатун» («Самовъ рисоласи»), «Баёни зикр» («Зикр баёни»), «Рисола-и силсила-и Хўжагон» («Хўжагон силсиласига оид рисола»), «Меърож-ул- ошиқийн» («Ошиқлар меърожи»), «Муршиду-ссоликийн» («Солиқлар муршиди»), «Рисола-и Нақшбандиййа», «Рисолат ун-вужудиййатун» («Вужудлар ҳақида рисола») каби 30 дан ортиқ рисоласи бор. Бу асарларида уламолар, суфий шайхлар ва давлат арбоблари орасидаги муносабатларга тўхталган. Тариқат одоб-у коидаларида мурид ва шайх муносабатлари ўзаро ҳурмат-иззат асосида қурилмоғи лозимлигини уқтирган. Махдуми Аъзам фикрича, тариқат аъзолари халққа яқин бўлиб, унинг дардлари ва эҳтиёжларига қайғудош бўлса, бу ҳам тариқатга, ҳам халққа фойдалидир. [19].

«Махдуми Аъзам нақшбандия сулуки тизимия Шайх Хованд Тохур ва Хожа Ахрордан кейин ижтимоий-сиёсий таъсирининг ортишида ва ижтимоий ҳаётда тутган нуфузининг кенгайишида улкан хизмат кўрсатган мутафаккир эди. У Нақшбандия тариқати-

даги асосий унсурлардан унумли фойдаланган ҳолда, пиримуршид ҳамда инсон камолоти масалаларида янгича ёндашади.

Маҳдуми Аъзам рисолаларининг бош мавзуси “инсон ва унинг ақл идроки, ахлоқий кифёфаси яратганнинг энг муқаддас кашфиётидир”, деган ғояга асосланган. Шунга мувофиқ, Маҳдуми Аъзам ўзининг ижтимоий-ахлоқий қарашларида ўзига хос бўлган инсон инсонни комил тамойилини яратди. Унинг тамойили инсонни илоҳийлиги заминидан келиб чиқади. Маҳдуми Аъзамнинг инсонни комил тамойилининг асосий мезонлари ҳам инсон илоҳийлиги, муқаддас ва мушаррафлиги асосида келиб чиқиб қўйидаги сифатларга асосланади: “ақл билан иш тутиш, аҳд-у-паймонга садоқатлилик, бир-бирига ёрдам бериш, қўлидан келганча яхшилик қилиш, инсонийликнинг илоҳий сифатларини ўзида мужассам қилиш, инсоннинг ўзини ўз англашини, тоат ибодатини инсонга нафи тегадиган ишлар билан бирга қўшиб олиб бориш, ҳалол ризқ учун меҳнат қилиш, поклик, софлик, эътиқодлилик, иймонлилик, тавба, ўз мақсади йўлида жиддий ва дадил ҳаракат қилиш инсоннинг ўз вужудини шарият, тариқат ва ҳақиқат сифатларини сингдириш, инсонларни эзгуликка ундаши олий даража деб билишидир.” Ана шу сифатлар Маҳдуми Аъзам назарида инсонни келгуси авлодлар учун ер юзида халифа бўлишига сабаб бўлувчи сифатлардир.

Маҳдуми Аъзам буюк мутасаввуф мутафаккир Муҳаммад Бухорий (Порсо) изидан бориб дин ва муқаддас китоблар инсонни ахлоқий камолотга етказиш учун берилгандир, инсон дин учун эмас, балки дин инсон учун яратилгандир, деган тугалланган фикрга келади. Бу ғоя ўша даврларда ташланган энг жасоратли ғоялардан бўлиб, инсонни ер юзидаги тартиб ва осойишталикка шахсан масъул эканлигини алоҳида таъкидловчи, инсонни унинг измига берилган оламни яшнатишга, гуллатишга, поклашга такомиллаштиришга ундовчи, ҳар бир мусулмонни фаолликка чақирувчи даъват эди. Маҳдуми Аъзамнинг ўзлари бу борада шахсан намуна кўрсатадилар. Маҳдуми Аъзам инсон ҳукмига инъом этилган оламни яшнатиш ғоясини ўзининг эътиқодига айлантириб, ўз ижтимоий – ахлоқий фикрлар тизимини шу ғоя асосида қуради. Лекин у бу ғояни амалиёт билан боғлаб, ҳалқ ичида юриш қилди, унинг дарди, талаб ва эҳтиёжи билан бирга яшади. Ҳалқ манфаати, юрт осойишталиги учун қурашиб, ҳар қандай тўқнашув ва жан-

жалларининг олдини олиш учун ташаббускорлик кўрсатади.»[20]
Махдуми Аъзам ўзининг “Шарҳи рубобиййоти Убайдий” (“Убайдий рубобиларининг шарҳи”) рисоласида ўз муриди бўлган Убайдуллохонга қўйидаги мисраларни келтиради:

Султонлик уйида эй кўнгил ўлтурма,
Ўзингга ғаму-ғусса биносин қўрма,
Бойлигу такаббурлигу шоҳликни,
Дарвешлигу фақрдан афзал кўрма.[21]

Махдуми Аъзам тариқатидаги солиқлар учун насиҳатларида ички душман, яъни хасис нафс қароқчи шайтон ва шўнга ўхшаш инсоний шайтонлардан иборат бўлган зоҳирий суҳбатдошлар туфайли барча ифлосликларга, нопокликларга, шунингдек, ҳақиқий маҳбубдан узоқда қолишга сабаб бўлишини таъкидлайди. Уларнинг суҳбати натижасида солиқ ўз қалбининг мақоми ва мартабаси бўлмиш олий мақомдан нафс балоси билан тубанлик даражасига тушишини ҳамда муршид суҳбати, унинг шарофатли мулозамати ва хизмати туфайли гарчи солиқ ушбу тубанликдан нажот топсада, лекин у ўз нафсидан ва инс-у-жин шайтонлари макру-хийлалари билан солиқни йўлдан (пир суҳбатидан) адаштириб, яна уни нафс балоси ўша тубанликка тушириши мумкинлигини айтади.

Кимки қўлдан берди ўз йўлдошини,
Бекас айлаб, дев ёйдур бошини.
Бир замон қолмоқлик узоқда жамъдин,
Шубҳасиздур макри шайтони лаъин.

Махдуми Аъзам инсонлар аслида ҳар қандай бўзғунчиликлардан пок бўлган одамзод бу дунёдаги нопокликларга ва бўзғунчиликларга мазкур нафс, ёвуз ниятли суҳбатдошларнинг суҳбати орқали йўлиққан ва бу суҳбатдошларнинг энг ёмони ёмон инсонлардир деб таъкидлайди. Шунинг учун уларнинг ёмонлигидан кўпроқ ҳазар қилиб, комил пир этагини маҳкам тутиш керак. Чунки нафс ва шайтон суҳбати ёвузлигидан, пир суҳбати ва унинг шарафли илтифотли баракоти туфайли қутилиш мумкин, жумладан, “шайтон Умарнинг соясидан ҳам қочади” ёки “Ҳақ зикридан раҳбар пирнинг сояси афзалдур”. [21]

Махдуми Аъзам фикрича, шайтон киёфасидаги одамлар ёмонлигидан қутулиш жуда оғирдир. Чунки, ҳар доим улар билан инсоний муносабат юзасидан бирга ўтириб туриш лозим бўлади. Ўти-

риб-туриш ҳар қанча кўп бўлса, нафс ўшанча уларга қараб майл қилади. Уларнинг нафсонияти ғолиб бўлгани учун, нафсни ҳам ўз томонига тортиб олади.

Чунончи, Ҳақ субҳонаҳу ва таъоло одамни шунга қобил қилиб яратганки, ҳар бир инсон ким билан ўтирса, ундан ранг олади. Бас, солиқ зарурат юзасидан, шундай ёвуз ниятли суҳбатдошларга дуч келиб қолганда ҳам улар қаторига кириб қолмаслик учун иложи борича, ундай суҳбатдошлар ёвузлигидан қочиши кўпроқ лозим бўлади.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, Махдуми Аъзам ўз даврининг етуқ устозларидан бўлиб, инсон камолотида устозларнинг ўрни биқиёс эканлигини кўрсатиб берган. Шу боисдан, мамлакатимизда ёшларни баркамол инсон бўлиб тарбиялашда, устоз-шоғирд анъаналарини давом эттиришда улуғ бобомиз Махдуми Аъзамнинг маънавий мероси муҳим аҳамиятга эга эканлигини таъкидлаш жоиздир.

3.2 НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИНИНГ ЎН БИР ҚОИДАСИНИ ҲОЗИРГИ ДАВРДА ТАЛАБАЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ОШИРИШГА ТАТБИҚ ЭТИШ

Нақшбандия тариқатини таҳлил этиш энг аввало, унинг қоидалари, яъни рашҳаларини ўрганишдан бошланади. Бу рашҳаларнинг саккизтаси Баҳоуддин Нақшбанднинг увайсий устози саналмиш Абдуҳолиқ Ғиждувоний Ҳазратлари томонидан ва учтаси Баҳоуддин Нақшбанд томонидан яратилгандир. Ушбу қоидаларни ҳозирги кунга татбиқ этиш ва талабаларнинг касбий компетентлигини ошириш сифатида методологик таҳлил қилиш орқали кўриб чиқиш жоиздир. Ғиждувоний ва Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратлари ўн бир рашҳада лўнда ифодаланган таълимотни яратганлар.1

1. «Хуш дар дам». (Огоҳлик) Хуш сўз ақл-хуш, хушёрлик маъноларини, дам эса нафас маъносини билдиради. Бу шиордан ҳар бир олинган ва чиқарилган нафасда хушёр бўлиш, Аллохни эсдан чиқармаслик маъноси ўз аксини топган. Яъни суфи ҳар нафасида Аллохни ёд этиб туриши лозим. Бу қоидани бўлғуси талабалари-

мизнинг касбий компетентлигини оширишга қаратар эканмиз, ҳар доим хушёр бўлиб ғафлатда қолмасликни, ўз касбий етуклик даражасини оширишда ҳар бир бажараётган ишини мукаммал ўйлаб бажаришни талаб этади. Шунингдек, келажакда ўқувчилар билан ишлаганда ҳам ҳамиша эътиборли бўлиш уларнинг ҳар дақиқада назардан қочирмасликни, огоҳ бўлишни англатади. Нафасга хушёр бўлмоқ инсонни ўзлигини танишга олиб келадиган эшикнинг қалитидир. Ўзлигини англамаган инсон-ўзгаларни ҳам тушуна олмайди.

2. «Назар бар қадам». (Хушёрлик) Қадамга назар солиш қоидаси кишининг ҳаётида кўядиган ҳар бир қадами назорат остига олинмоқлигини таъкидлайди. Бу қоида ўзликни танишга, идора этишга қаратилгандир. Бунда инсон ҳар бир қўйилган қадамини, ҳар бир сўзини ва феъли-хаёлини назорат қилиб турмоғи керак. Инсоннинг ўз-ўзини назорат қилиши эса уни комиллика, Ҳаққа етаклайди. Бу қоидага амал қилган бўлғуси педагог ўз касбий фаолияти давомида ўзини доимо назорат қилади, ўйламасдан ҳаракат қилмайди, ҳар бир бажарган иши, гапирган гапи, чиқарган қарорини, қадамини ўйлаб босади. Бу ҳозирги кунда педагоглар учун жуда керакли бўлган Зеро педагог ўз маънавияти орқали ўқувчиларга намуна бўлиши лозим, қадами ножоиз бўлмаслиги керак. Ўзини назорат қилган инсонгина комилликка эришмоғи мумкин.

3. «Сафар дар ватан». (Ватанпарварлик) Ватанга сафар қилиш бу шиорда ҳар одамда аслига ва Ҳаққа сафар қилиш маъноси илгари сурилган, яъни ҳар қадамда асл мақсадга — Ҳақ томонга юриш. Инсон тирик экан унинг ҳаёт йўли сафардан иборатдир. Бу сафар юриш маъносида ҳам, Ҳақни таниш маъносида ҳам юригилади. Зеро талаба ўз устида тинимсиз ишлаши ва комиллик даражасига етиши учун тинмай изланади. Ҳақни таниш бўлғуси педагог учун билимнинг юқори даражасига етиши ва касбий компетентликка эришиш учун доимий ҳаракатда бўлишни билдиради.

4. «Хилват дар анжуман». (Жамиятпарварлик) Унинг оддий ифодаси жамоа ичида яккалик ёлғизлик демакдир. Ҳазратдан «тарикатингизнинг асоси нимадан иборат?», деб сўраганларида, «Хилват дар анжуман ба зоҳир бо халқ ва ба ботин бо Ҳақ», -деб жавоб берганлар. Бу жумла «хилват дар анжуман»нинг мантиқий архидир. Халқ орасида Ҳақ билан бирга бўлиш, яъни сўфийнинг

дунёвий иш билан машғул бўлишига қарамай, эл қатори бир инсон сифатида яшаши, шу орқали маънавий ҳолини атрофидагилардан махфий тутишини билдирувчи бу қоида нақшбандия тариқатининг шиоридир.”[39] Жамоада, инсонлар орасида бўлса-да юрагида, қалбида ҳамиша Аллоҳга бўлган муҳаббати бўлмоғи лозимдир. Ҳозирги кунда бу қоида талабаларга ҳам қўллаш жоиздир. Зеро талаба доимо ўз устида ишламоғи ўзининг ишида юксак даражага эришиши учун тинмай ўқиши, ўрганиши керак. Ҳис туйғуларини кўрсатмасдан омма орасида ҳам ўз ички кечинмаларини жиловлай олиши ва келажақда устоз бўлганда ҳам ўз муаммоларини ўқувчиларга кўрсатмаслиги лозимдир.

5. «Ёдқард» (Онглилик) Ёд эт. Бу шиорда нафасини тутиб туриб тил ва дил билан бирданига тавҳид зикрини қилиш кўзда тутилган. Зикрни фақатгина тилида эмас, балки қалби билан айтиш ва буни нафас олмасдан қайтариш лозимлигидир. Бўлғуси педагоглар ҳам устозларидан олган билимларни қунт билан эгаллаб, бу ишга чин кўнғилдан ихлос билан қарашлари, қийинчиликларни сабр ва бардош билан енгилари лозимдир. Бу уларни албатта келажақда ўз касбининг етук мутахассиси бўлишига олиб келади.

6. «Бозгашт» (Малакалик) - Сўнгра ўт. Бунинг маъноси инсон умрининг фонийлиги, ундан албатта боқий дунёга қайтажаклиги таъкидланади. Бу шиорда мақсад ва матлаб фақатгина Аллоҳнинг ризоси бўлиши кўзда тутилган. Бунда солих зикр қилиб бўлгач “Илохи анта мақсуди ва ризока мақсуди” дейди ва бунинг маъносини ўйлайди. Бунинг маъноси эса Илоҳим, Сен мақсудимсан ва розилигинг матлубимдир, деганидир. Талабаларга диний билимларни беришнинг асоси ҳам уларни ҳаёти давомида тўғри яшаши, гуноҳдан тийилиши, нақшбандия тариқатининг асоси бўлган поклик, харомдан ҳазар қилиш каби ҳислатларни ривожлантириш демакдир.

7. «Нигоҳдошт» (Диққатлилик) - киши ўзини ҳар қандай шайтоний ёмон йўллардан пок сақлаши кераклигини ўқитиришдир. Нигоҳ сол. Бу шиорда қалбни хавотирдан сақлаш кўзда тутилган. Бу орқали қалбга Аллоҳнинг муҳаббатидан бошқа нарса керак эмаслиги. Ҳаёл инсон диққатини ҳар томонга чалғитади. Инсон фикрини кераксиз ҳаёллар билан бузмаслиги ва барча ўй-ҳаёлларини ёмон фикрларидан ҳоли қилишга қаратиши керакдир. Бўлғуси пе-

дагоглар барча ўй-хаёлларини асосий вазифага билим ва кўникмаларни ривожлантиришга қаратиши лозим, маънан ўсиб камолга етиши, ҳамда ташқи муҳитнинг кераксиз таъсирларидан ўзини эҳтиёт қилиши керакдир.

8. «Ёддошт» (Баркамоллик) - Ёдга ол. Бу шиорда ҳар лаҳзада Аллоҳ таолони ёдда тутиш зарур. Ҳақ субхонаҳу ва таолони доимо завқу-шавқ билан ёдда (хотирада) тутиб, огоҳ бўлишдир.

Бу инсон ўз диққатини бошқара бошлаганини кўрсатадиган муҳим психологик ҳолат. Ушбу ҳислатлар талабаларда диққатини бошқара олиш ва бор кучини касбий фаолиятини ривожлантиришга қаратиши кераклигига англатади.

Маълумки, нақшбандия тариқатида Баҳоуддин Нақшбанднинг ўзлари асос солган раишқалар алоҳида аҳамият касб этади. Улар учта бўлиб, тариқат нинг 9, 10, 11-раишқаларидир:

9. «Вуқуфи замоний» (Замонавийлик) - Замондан воқиф бўлмоқ. Бу шиорда солих ўзи яшаган замонни билмоғи ва ундан унумли фойдаланмоғи кўзда тутилган. Бунинг маъноси сўфий ўз умридаги ҳар бир дақиқани, сонияни Аллоҳга шуқр айтиш билан ва унинг бандаларига фақат яхшилик қилиш билан ўтказмоқликни билдиради. Ҳозирги талабалар ушбу қоидага амал қилиб замон билан ҳамнафас бўлиши ва фан-техника янгиликларидан, технологиялардан фойдалана олиши ҳамда ушбу билимларини касбий фаолиятларида қўллай олиши кераклигини кўрсатади.

10. «Вуқуфи ададий» (Ўзвийлик)- Ададдан воқиф бўлмоқ. Бу шиорда сўфий зикр қилишда унда талаффуз қилинадиган лафзларнинг ададига алоҳида эътибор бериш кўзда тутилган Ададдан воқиф бўлмоқ. Бунинг маъноси зикр жараёнида тартиб, сон алоҳида ўрин тутишлигини қайд этишдан иборат. «..ул зикрда ададни риоя этмақдин иборатдур». Муқаддас дуоларни, калималарни зикр қилинишини билиш ва унга риоя қилиш кераклигини уқтиради. Бўлажак педагоглар билим олганда тартиб билан ҳар бир олган билимларни энг бошидан чуқур ўрганмоқликлари, соддадан мураккабига томон кунт билан билимларни ўзлаштиришлари мақсадга мувофиқдир.

11. «Вуқуфи қалбий» (Қалби поклик) - Қалбдан воқиф бўлмоқ. Бу шиорда қалбни Аллоҳнинг Зикри, фикри ва амри ила машғул қилмоқ ҳақида сўз боради. Нақшбандия тариқатида зикр маҳфий

бўлади, овоз чиқарилмайди ва бунинг маъноси сўфийнинг зикри қалбан бўлмоғи зарурлигини ифодалайди. Бўлғуси педагоглар олаётган билимлари, бажараётган ишларини қалбан ҳис этиш ва чин дилдан бажариш, бу ишга бор куч ва ғайратларини қаратмоғи бу қоидани албатта ҳаётга татбиқ этиш лозимлигини кўрсатади.

3.3 НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ВОСИТАСИДА ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМ ЙЎНАЛИШИ ТАЛАБАЛАРИДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ЎҚУВ ЖАРАЁНИДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИНИНГ ЎРНИ

Жамиятимизда иктисодий-ижтимоий, сиёсий ва маданий соҳаларда бўлаётган ўзгаришлар келажакда мамлакатимиз интеллектуал имкониятларини белгилаб берувчи ва уни ривожлантиришнинг асосий шарти ҳисобланган таълим тизимига боғлиқдир. Шу сабабдан ҳозирги кунда таълим тизимини ислоҳ қилиш, унинг инновацион потенциалини ошириш, янги ахборот-коммуникацион технологиялар билан бирга азалий қадриятларимиздан фойдаланиш соҳа ривожининг асосий шарти бўлиб хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7-февралдаги ПФ-4947 сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги фармонида юқори малакали кадрларни тайёрлаш, илмий ва амалий натижалари амалиётга жорий этишнинг самарали механизмларини яратиш, узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш ва ривожлантириш таълим соҳасидаги устувор йўналиш сифатида белгиланди [1].

Олий таълим соҳасини ривожлантиришдан асосий мақсад, бу энг аввало юртимиз учун илмли, билимли, замон талабига жавоб берадиган кадрларни етиштиришдир. Ушбу кадрлар энг аввало, ўз соҳасини чуқур ўзлаштирган, қобилиятли, малакали ва компетентли бўлмоғи зарурдир.

Касбий компетентлик фақатгина ўз соҳаси бўйича чуқур билим ва малакага эга бўлишгина эмас, балки ҳар бир мустақил йўналиш бўйича интегратив билимлар ва ҳаракатларни ўзлаштиришни талаб этади. Шунингдек касбий компетентлик ўз соҳаси бўйича би-

лимларни муттасил бойитиб бориш, янги замонавий ахборот-коммуникацион технологиялардан фойдаланиш, янги маълумотларни излаш ва ўз устида тинимсиз ишлашни тақозо этади.

Касбий компетенция деганда муваффақиятли педагогик фаолият учун зарур бўлган касбий ва шахсий фазилатлар йиғиндиси тушунилади. Касбий компетентликка эришиш учун талабага ўқиш даврида олган билимлари етарли бўлмайди. Ушбу билимларни эгаллаш билан бирга талаба уларни амалиётда татбиқ этиб бориши керак. Бунда талабага амалиёт даврида мактабларда мустақил дарс бериш билан биргаликда, илмий салоҳиятга эга бўлган тажрибали ўқитувчилардан касб сирларини ўрганиш ва ўз билим ва кўникмалари, ҳамда малакаларини кун сайин ошириш талаб этилади.

Буюк алломаларимиз, миллатимизнинг фахри бўлган олим-уламоларимизнинг ҳаёт йўлларини ўрганадиган бўлсак уларнинг маънавий камолоти, илм олишга бўлган фидоийлигини, танлаган соҳаларига бор вужудлари билан ўзларини бахшида этганлигини кўришимиз мумкин. Зеро, уларнинг кўпчилиги дунёвий билимлардан олдин диний билимларни эгаллаганлар. Масалан дунёга машҳур Абу Али Ибн Сино 10 ёшида Қуръони Каримни ёддан билган ва математика, фалсафа, тиббиётга оид асарлар билан бирга жуда кўп диний асарлар ёзганлар. Нега энди ҳозир биз диний билимлар: шариат, тариқат ҳақидаги билимларни ўрганишни ва уларни талабаларга етказишни лозим топмаймиз?

Ҳозирги кунда дунёнинг жуда кўпгина мамлакатларида Нақшбандия тариқати чуқур ўрганиб келинмоқда. Лекин афсуски бизнинг мамлакатимизда ўзимизнинг юртимиздан чиққан шундай улуғ авлиё ҳақидаги маълумотларга жуда кам инсонлар эгадирлар. Бунинг сабаби ушбу маълумотлар кенг жамоатчиликка ва унинг бир бўлаги бўлмиш бўлғуси педагогларга ўргатилмаётганидир. Чунки бир оддий инсон олган билим унгагина тегишли бўлади, лекин ўқитувчининг билимидан юзлаб ва минглаб ўқувчилар баҳраманд бўладилар. Келажак авлодни тарбиялаш энг аввало бўлғуси педагог яъни талабани тарбиялашдан бошланади. Талаба олий ўқув юртида касбий билимларини эгаллаш билан бир қаторда маънавиятини ошириши лозим, бу эса дунёвий билимлар билан бирга диний билимларни ҳам эгаллашни тақозо этади.

“Маълумки шариат, тариқат ва ҳақиқат инсонни камолотга ета-

кловчи мақомлардир. Шариат ҳукмлари Аллоҳ томонидан фарз, Пайғамбар алайҳиссалом томонидан суннат қилиб берилгандир. Шариат ёнғокнинг пўсти бўлса, тариқат пўст ичидаги мағиздир, ҳақиқат эса мағиз ичидаги ёғидир. Дарҳақиқат, ёғ мағизсиз, мағиз эса пўстлоксиз ҳосил бўлмайди. Лекин шариат ҳукмларига амал қилиб икки дунё саодатига эришса бўлади, аммо тўла маънодаги маънавий етукликка эришиш учун Аллоҳ маърифатини ҳар томонлама ўрганмоқ учун янада баркамол бир даражага етмак учун эранлар тариқат йўлига кирадилар.” [40]

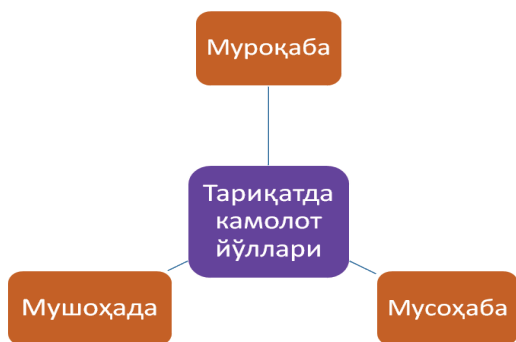
Тасаввуфга оид илмий китоблар ва дастурларда тариқат атама-лари, мақомот манзилларини тушунтиришга кўп эътибор берилади. «Тариқат» сўзининг маъноси йўл демак. Яъни илохий маърифатни эгаллашга бел боғлаган кишининг рухий-ахлоқий камолот йўли. Тариқатни тасаввуфнинг амалий қисми деб таърифлайдилар[41].

Тариқатда камолотга 3 хил йўл билан эришилади. Булар:

1. Мушоқабат-ўз-ўзини англаш, фикрлаш;
2. Мушоҳада-кўзатмоқ, ҳис этмоқ;
3. Мусоҳабат-ўзаро суҳбат курмоқ;

Ушбу билимларни талабаларда касбий компетентликни ривож-лантиришга қаратадиган бўлсак, *мушоқабат-ўз-ўзини англаш*, фикр-лаш-албатта инсонни ҳар бир бажарган иши, қўйган қадами, гапир-ган гапини анализ қилиш ва шу орқали ўз устида ишлаш кўникма-сини шакллантиришга ёрдам беради. Фикрлашга ўрганган талаба албатта бўлаётган воқеа ва ҳодисаларни тўғри талқин қилади ва тўғри баҳолашни ўрганади. Бу эса уни педагогик фаолиятида энг керакли бўлган қобилиятлардан бири ҳисобланади.

Мушоҳада-кўзатмоқ, ҳис этмоқ қобилияти педагогикада зарур бўлган яна бир муҳим хусусиятлардан бири бўлиб, у педагогларда жуда ривожланган бўлмоғи зарур. Чунки ўз фаолияти давомида ҳар бир ўқувчини ички кечинмаларини ҳис этиш, уларни нима ўйлаётгани ва истакларини сезиш ва кўзатиш лозимлигини та-лабаларга такрор ва такрор уқтириш лозимдир . Зеро ўқитувчи дарс мавзусини чуқур билган ҳолда ўқувчиларни психологияси ва ички кечинмаларига бефарқ бўларкан, демак бу ўқитувчи ҳеч қачон яхши педагог бўла олмайди. Яхши педагог ҳар бир ўқувчи қалбига йўл топа олиши, унинг характери ҳамда қизиқишларини билиши ва унга ижобий таъсир эта олиши лозимдир. (3.3.1-расм)

3.3.1-рasm Тариқатда камолот йўллари.

Ўз-ўзини таҳлил қилиш қобилияти талабада жуда ривожланган бўлмоғи лозим. Талаба муттасил ўз ишини, муносабатини, ҳаракатларини таҳлил қилмас экан у ўз хато ва камчиликларини билмайди ва ўз устида ишламайди. Бу эса унинг иш фаолиятида кўплаб камчиликларга йўл қўйишига олиб келади.

Мусоҳаба-ўзаро суҳбат курмоқ-педагогнинг ўқувчига таъсир кўрсатиш усулларида энг самаралиси бу суҳбатдир. Ҳазаро суҳбат орқали ўқувчи онгига таъсир ўтказиб унга таълим ва тарбия бериш мумкиндир.

“Нақшбандияда пир ва мурид орасидаги маънавий орифона суҳбатга катта эътибор қилинган. Нақшбандияга кўра, суҳбат — анжуман ичра бўлиш, билмаганни билиб олиш, юксалиш, кароматлар сир-у асрори, илоҳиёт олами нурларидан бахрамандлик бўлса, бунинг акси — хилват эса кишини билимдан, маърифатдан маҳрум қилади. Нақшбандияда ўзини ўзи назорат қилиб бориш, олган билимларини дилда мустаҳкамлаш, умрнинг ҳар бир дамини савоб ишга, ҳар бир нафсни маънавий камолот учун сарфлаш лозим дейилади. «Вуқифи замоний» (муайян вақтда тўхтаб ўзини текшириш), «вуқуфи ададий» (ишларини сарҳисоб қилиб текшириш), «вуқуфи қалбий» (қалб амаллари қандай бўлаётганлигини тўхтаб, текшириб бориш) каби шиорлар («қудсий сўзлар») ҳам ана шу назорат усулига киради. Ҳ., шу тариқа, тасаввуфни ислом шарияти ва пайғамбар суннати билан янада мустаҳкамроқ боғлади. «Урватул вусқо», яъни барча ишда пайғамбар сўзлари ва ишларига суяниш нақшбандия шиорларидан бирига айланди. Нақшбандияда суфий-

лик истеъдодига ҳам эътибор берилган, яъни баъзи кишиларнинг мен фалон силсиладанман, насл-насабим фалон-фалончиларга бориб тақалади, деган гапларига қарши Баҳоуддин Нақшбанд «гап силсилада эмас», гап Аллоҳнинг жазбасида» деб айтади. Жазба бўлмаса, сўфийликда мақоматларга кўтарилиш қийин.

Ривоят қилишларича кунлардан бир кун Ҳожа Баҳоуддин Нақшбанд ҳузурларига Шох келипти. Бирга таом ейишга ўтирганларида Шох Ҳазратга савол берибдилар:

-О, Дунё сарвари! Сизнинг ҳам муридларингиз менинг сарой аёнларимга ўхшаб ярим ой шаклида ўтирар экан. Айтингчи бунда қандай ҳикмат бор?

Баҳоуддин ўйлаб шундай жавоб бердилар:

-Шос Ҳазратлари! Сизнинг сарой аёнларингиз қай тартибда ўтирганлигини айтинг, сўнгра мен муридларим қай тартибда ўтирганлигини сизга айтурмен.

“Биринчи қаторда мен яхши муносабатда бўлган инсонлар ўтиради, кейинги қаторда бой ва қудратлилар ҳамда элчилар ва қолганлари энг охириги қаторда ўтирадилар”-деб жавоб берибди подшоҳ.

“Унақа бўлса менга энг яқин ўтирганлар кулоқлари яхши эшитмайдиганлар, кейинги қаторда фикрини жамлай олмайдиган, билимни қабул қилиши қийин бўлганлар ва энг охирида ақлли ва билимлилар ўтиради”- деб жавоб берган экан Нақшбанд Ҳазратлари.

Ушбу ривоят орқали ҳам Нақшбандия тариқатида муридларга бўлган муносабат уларга билим беришга бўлган методологик қарашларни ҳозирги замон- га ҳам қўллаш лозимлигини кўришимиз мумкин.

Ҳар бир бўлажак педагог ўз иш фаолиятида бунга алоҳида эътибор қарат- моғи лозимдир, чунки кўп ҳолларда ўқитувчиларни аҳамият бермаслиги сабабли билими яхши, ўқишга қизиқиши кучли бўлган ўқувчилар биринчи партада ўтиради ва бунинг акси билими яхши бўлмаган, ўқишга қизиқиши йўқ ўқувчилар орқа парталарда ўтирадилар. Бунинг натижасида ўқитувчи ўзлаштириши паст бўлган ўқувчига нисбатан эътиборсиз бўлади ва ўқувчида ҳам билим олишга бўлган иштиёқи сўна бошлайди. Бўлғуси педагогларнинг касбий компетентлигини ошириш давомида биз уларга ҳар бир ўқувчига нисбатан алоҳида эътибор қаратиш лозимлиги-

ни ва унинг феъл-атвори, кизиқиши ва билимларни қабул қилиш даражасидан келиб чиқиб ўқитиш услубини танлаш лозимлигини ўқитишимиз керак.

Нақшбандия тариқатида устознинг шогирдга назарий жиҳатдан ўргатиб амалиётда шахсий ибрати орқали тарғиб этишни кўришимиз мумкин. Буни биз технологик таълим йўналиши талабаларига йўналтирадиган бўлсак, унда назарий билимларни яхши ва тушунарли етказиш лозимлиги ўқитирилади. Шу билан бирга амалий машғулотларни бажариш давомида ўқитувчи энг аввало, бажараётган буюм технологиясини ўзи яхши бажариш кўникмасига эга бўлиши ва шахсий намунаси ва ишни бажариш кўникмаси ва малакасининг юқорилиги бўйича талабага ибрат бўлиши керак.

Тариқатда муридни тариқат йўли билан босқичма-босқич ташиштиради.

Муридга талаблар босқичма-босқич ошириб борилган, бу мурид иродасини шакллантирган, уларни маънавий бой, комил инсон қилиб тарбиялашда муҳим рол ўйнаган.

Ушбу методикани таълим жараёнида қўллаганда таълимда соддадан мураккабга, оддийдан кийинга ўтишни мисол қилишимиз мумкин. Бундай усул қўл ишига йўналтирилган технологик таълим йўналиши талабаларида буюм ясашда олдин оддий, содда буюмларни ясашни ўргатиш ва аста-секинлик билан мураккаб буюмларни бажариш кўникмасига ўтиш лозимлигини исботлайди. Меҳнат кўникмаси орқали талабаларнинг маънавиятини ошириш, ахлоқий фазилатларини юксалтириш мумкинлигини кўрсатади.

Шогирдни тариқатга ўргатиш уни рухий тайёрлаш – кўниктириш, тартиб-интизомга ўргатишдан бошланган. Худди шундай ҳозирги таълим жараёнида талабаларга ишни бажаришдан олдин тартибга ўргатиш, ўқитувчи берган топшириқларни бекаму-кўст бажаришни, интизомни, ишга маъсулият билан ёндошмоқликни сингдирмоқ лозимдир.

3.4 НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ВОСИТАСИДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА УСТОЗ-ШОГИРД АНЪАНАЛАРИ

Юргимиз қадимдан илм-у маърифат маркази, буюк алломалар, фозил-у-фузалолар юрти бўлган. Буюк цивилизация ўчоғи бўлган малакатимиз дунё илм-фани ва таракқиётига улкан ҳисса қўшган мутафаккирлар, олим-у уламоларни етиштирган заминдир. Ушбу муборак заминдан шундай алломалар етишиб чиқиши бежиз эмас. Зеро бунинг пойдевори бўлиб улуғ бобокалонларимизнинг диний ва дунёвий билимларни бир-биридан ажратмаган ҳолда ўрганганлиги ва ушбу билимларни эгаллашда устоз-шогирд анъаналари ғоят кучли ривож топгандир.

“Устоз” сўзининг маъноси йўл-йўриқ кўрсатувчи, тарбияловчи, ўқитувчи, муаллимдир. Устоз номига лойиқ бўлиш, шогирдларига тўғри йўл-йўриқ кўрсатиш, уларни тарбиялаб ўз билимлари ва тажрибаларини етказиш жуда катта маъсулиятни талаб қилади. Ҳар қандай касб эгаси ҳам устозсиз шакллана олмайди.

Диний ва дунёвий билимларни эгаллашда аждоқларимиз томонидан устозга буюк ҳурмат кўрсатиш “устоз-отангдан улуғ” сўзлари замирида яққол кўринади. Халқимиз маънавиятида илм бергувчи инсонга ҳурмат, уни ҳаётга келишига сабабчи отасидан ҳам устозни юқори кўймоқ, устоз-шогирд анъаналарини асрлар оша ҳозирги кунгача етиб келишига сабабдир. Талабаларда устоз-шогирд анъаналарини ривожлантиришда Нақшбандия тариқати меросидан фойдаланиш, ушбу борада тариқатда пир ва мурид яъни устоз-шогирд муносабатларидан ҳар қанча ўрнатилган олса арзийди. Устоз-шогирд муносабатлари ҳақида Нақшбанд Ҳазратлари “Бу йўлга пирсиз кириш асло мумкин эмас. Амалларга пирсиз киришиш ёш боланинг қўлига “Чақмоқ тош” бериш билан баробар”, [42]дея айтган сўзлари ҳам устоз-шогирд анъаналарини давом эттиришда Нақшбандия тариқати меросидан фойдаланиш замон талаби эканлигини кўрсатмоқда.

Бугунги кун талабасининг ўз касбий фаолиятдан келиб чиқиб билим олиши учун ҳозирги кунда давлатимиз томондан барча шароитлар яратилмоқда. Талабаларда малакали профессор-ўқитувчилардан таълим олиш, интернет орқали ўзларига керак бўлган

маълумотларни олиб ўз билим ва кўникмаларини ошириш учун барча шароитлар мавжуд. Лекин талабаларга ва айниқса технологик таълим йўналиши талабаларининг касбий компетентликка эга бўлишида устознинг ўрни бекиёсдир. Бежизга бизда “устоз кўрмаган шогирд ҳар макомга йўрғалар”- дейилмаган. Агар устоз ўз билим ва тажрибасини ўзидан кейин шогирдларига қолдирмаса у қанчалик буюк билим эгаси бўлмасин, унинг умри бесамар ўтган бўлади. Шогирдлари қанча кўп бўлса, улар қанча кўп муваффақиятларга эришсалар бу устознинг нуфузини янада оширади. Бобокалонимиз ҳазрат Навоий бу борада қуйидаги мисрани битган эди:

“Хунарни асрабон неткумдир охир,

Олиб тупроққаму кетгумдир охир”.

Устоз-шогирдига фақатгина билим ёки хунар эмас, балки маънавиятини бойитиши, ўз намунаси орқали унга ибрат мактаби бўлиши лозимдир. Талабаларда касбий компетентликни тарбиялаш, уларни ижод қилишга ундаш, изланиш ва мукамалликка эришишда устоз-шогирд анъаналарини ҳозирги кунга татбиқ этишимиз лозимдир, лекин ушбу анъаналарни буюк алломаларимиз бой меросидан фойдаланган ҳолда бажаришимиз кераклиги, ҳозирги куннинг энг долзарб муаммоларидан биридир. Бунинг учун ушбу алломаларимиз ҳаётини ўрганишимиз, жумладан, буюк бобокалонимиз

Баҳоуддин Нақшбанд ва нақшбандия тариқати давомчиларининг бой маънавий мероси, жумладан устоз-шогирд (пир-мурид) муносабатларини талабаларга етказиш орқали уларда касбий компетентликни ошириш мумкин. Тасаввуф таълимотининг маънавий-маърифий, таълимий, ахлоқий ва тарбиявий ўрни бекиёсдир.

Шогирдни тариқатга ўргатиш уни рухий тайёрлаш – кўниктириш, тартиб-интизомга ўргатишдан бошланган. Худди шундай ҳозирги таълим жараёнида талабаларга ишни бажаришдан олдин тартибга ўргатиш, ўқитувчи берган топшириқларни бекаму-кўст бажаришни, интизомни, ишга маъсулият билан ёндошмоқликни сингдирмоқ лозимдир.

Баҳоуддин Нақшбанд бутун умри давомида илм ўрганиш, жаҳлдан ўзоқ туришни насиҳат қилганлар. У киши Пайғамбаримиз с.а.в.нинг “Қаерда бўлманг, илм талабидан ўзоқлашманг ва агар обу оташ ичра ғарқ бўлсангиз ҳам, ғаввос бўлиб кечиб ўтинлар

ва илм ўрганинлар”-деган ҳадисини доимо уқтирганлар. Нақшбанднинг барча муридлари (шогирдлари) бирор бир касб эгаси бўлганлар. Уларга қўйилган асосий шарт бирор бир касб ортидан ҳалол луқма ейиш бўлган. Камтаринлик улуғланиб, ман-манлик, керилиш нуқсон ҳисобланган. Шу жиҳатлари учун ҳам Нақшбандия тариқати ўз вақтида катта обрўга эга бўлган. Барча ўғитлар энг аввало инсонда яхши фазилатларни тарбиялаш, маънавий комилликка эришиш, ахлоқ ва ислоний иймон мустаҳкамлигини таъминлашга қаратилгандир. Зеро иймони мустаҳкам инсонгина комил инсон даражасига етиши мумкин.

XV асрнинг йирик тасаввуф арбобларидан бўлган Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор валий(1404-1490) – нақшбандия тариқатининг кўзга кўринган муршиди бўлиш билан бирга ўз замонасидаги ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва мафкуравий ҳаётида катта из қолдирган арбоблардандир.

Хожа Аҳрор сулук йўлига кирган солиқ, аввало, шариятга риоя қилиши, Аллоҳ ва Расули буюрган амалларни тўқис адо этиши лозимлигини уқтиради.

Бу итоатни назарий жиҳатдан уч қисмга бўлади:

1. Қавл – сўзда итоат этиш.
2. Феъл – иш-амалда итоат этиш.
3. Ҳол – ботиний, руҳий итоат.[8]

Яъни ушбу қондаларни ҳозирги кунда устоз-шогирд орасидаги муносабатларга жорий этадиган бўлсак:

-1. Қавл – сўзда итоат этиш. Яъни қайсидир маънода шогирд устозига сўз орқали итоати, устознинг илтимосига лаббай деб жавоби, муоммала маданиятини ҳам тушунишимиз мумкин. Албатта бунинг учун шогирд гўзал хулқга эга бўлиши лозим. Бунинг негизида бизнинг асрий кадриятларимиз устозга нисбатан буюк ҳурмат этади.

-2. Феъл – иш-амалда итоат этиш. Бу устоз буюрган ишни сидқидилдан бажариш, бу орқали ўз касбий кўникмаларини ривожлантириш тушунилади.

3. Ҳол – ботиний, руҳий итоат. Ушбу ҳолат кўпроқ руҳий, диний томондан қаралса-да, шогирднинг руҳий томондан устози билан боғланиш ҳолати замонавий ҳаётимизда ҳам ўз ифодасини топишини инкор этмайди, яъни устоз шогирд учун жуда катта

аҳамиятга эга бўлса, шогирд устоз йўқ пайтида ҳам у билан руҳий боғланган бўлади. Бунда шогирд ҳар бир босган қадамини, айтган сўзини, бажарган ишини устози томондан назорат қилинаётгандек сезади ва устозининг ўғитларига ҳамиша амал қилишга ҳаракат қилади.

Шуни афсус билан айтишимиз керакки бугунги кунда тасаввуф илми ҳақида талабалар жуда юзаки билимга эгадир. Ҳатто талабаларнинг кўпчилиги тасаввуф ва тариқат сўзлари маъносини ҳам тушунмайдилар. Ҳолбуки тасаввуф илми барча мусулмон давлатларида жуда катта обрў ва ҳурматга сазовордир. Нақшбандия тариқати меросини ўргагиш орқали биз талабаларда устознинг қандай ҳислатларга эга бўлиши ва шогирднинг устозга нисбатан қандай эҳтиромда бўлиши лозимлигини етказишимиз лозимдир. Энг аввало, инсон бўлиш илмини устоздан ўрганмоқ керак. Нақшбанд Ҳазратлари айтар эдилар: ”Шамга ўхшагин , токи ҳаммага равшанлик бағишла, ўзинг қоронғуда бўл”.

Ушбу сўзлар замирида буюк инсоннинг нақадар ҳокисор ва камтар, камсуқум бўлганликларини ва ушбу ҳислатларни ўз шогирдларида ҳам улғайтирганларини кўрамыз. Шунингдек устозининг ҳар бир сўзини қонун деб билмоқ, устозга чуқур ҳурмат кўрсатмоқ миллий кадриятларимизнинг асосидир . Лекин устоз ҳам устоз деган номга лойиқ бўлмоғи лозимдир. Хожа Баҳоуддин Нақшбанднинг шогирди ва қуёви бўлмиш Саййид Амир Кулол: ”Бирор киши сизлардан мазҳабга доир савол сўраса-ю, жавоб беролмасангиз, бундан хунукроқ иш бўлмайди” деганлар. Ушбу сўзлар ҳозирги кунда ҳам ҳам ўз долзарблигини йўқотмаган. Зеро устоз ўз соҳасини билмас экан, унинг шогирдлари олдида ҳам ҳеч қандай обрўси бўлмайди.

Буни ҳозир ҳам устозлар талабаларга такрор ва такрор уқтиришлари лозимдир. Илм олиш ва ўз касбининг етук мутахассиси бўлиш учун талабалар тинмай ўз устида ишлаши, устозлар насиҳатларига қулоқ тутиши лозимлиги, бу барча даврлар учун исбот талаб қилмайдиган ҳақиқатлардир. Аждодларимиз қадим замонларда илм олиш ҳозирги кундагидек осон бўлмаган даврларда ҳам, билим олишга ҳаракат қилганлар, ўзларини илмга бағишлаганлар. Буюк инсонларни етиштирган она заминимизда ҳар бир буюк инсон ортида уни илмга чорлаган, илм ҳунар ўргатган устози туради.

Ота ўз ўғлини устозга шогирдликка бераркан, “эти сизники, суяги бизники” дея лутф қилган. Бу билан устозга ўғлининг келажак тақдирини бус-бутун ишониб топшираётганини билдирган. Устоз ҳам шогирди тақдирига ўзини маъсул деб билиб, бор иқтидор-у хунарини унга юқтиришга уринган. Оилавий муҳитда етарлича талабчанлик кўрмаган болани қатъий тартиб-қоидага кўниктирган. [44]

Афсуски ҳозирги кунда устознинг нуфузи бир оз тушгандай назаримизда. Устознинг обрўсини оширишни албатта бўлғуси педагогларни тарбиялашдан бошлашимиз керак. Талаба устозни қадрлашни ҳам, ўзини устозликка тайёрлашни ҳам ўрганмоғи лозимдир. Устоз деган шарафли номга лойиқ бўлмоғи даркордир. Бунда албатта диний кадрятлар, аждодларимиз меросидан фойдаланиш лозимдир.

Ривоятда ёзилишича, бадавлат оила фарзанди бўлган Алоуддин Аттор Баҳоуддин Нақшбандга шогирд бўлишни истаган. Нақшбанд ҳазратлари хўкиз ишқамбасининг ичини ташқарига ўгириб, бошига қўйиб келишини буюрганда Аттор бозордагиларнинг маломатига эътибор бермай, устозининг амрини бажо келтирган. Устозга ҳурмат шу даражада юқори бўлганлиги ҳар қанча таҳсинга лойиқдир.

Нақшбандия тариқатида пир ва мурид орасида маънавий орифона суҳбатга қатта эътибор қаратилгандир. Нақшбандия таълимотида кўра суҳбат орқали шогирдлар юксалиб, хилватда эса маърифатдан маҳрум бўладилар.

Талабаларда касбий компетентликни ва устоз-шогирд аънаналарини Нақшбандия тариқати воситасида такомиллаштиришга бир қанча сабаблар мавжуд. Булар:

- Нақшбандия тариқатида устоз-шогирд аънаналарида устозга буюк ҳурмат, итоаткорлик, илм олишга бўлган қучли ҳошиш ҳозирги кунда ҳам ўрнатилган бўлишга лойиқдир;

- Нақшбанд ва нақшбандия тариқати аҳлининг харом харишдан ҳазар қилиши, диний ва дунёвий илмларни мукамал эгаллаши талабаларда касбий компетентликни тарбиялашда асосий воситалардан бири бўлиб хизмат қила олади;

- Нақшбандия тариқати намоёндаларининг барча соҳада мукамалликка интилиши талабаларда касбий компетентликни ривожлантиришга асос бўла олади;

- Устоз-шогирд анъаналарини талабаларда такомиллаштиришда Нақшбандия тариқати намоёндаларининг ҳаёти ва ижодини ўрғаниш орқали эриша оламиз;

- Нақшбанднинг фалсафий, ахлоқий-эстетик қарашларини ўрғаниш ва алломанинг илғор таълимотини таълим соҳасига, чунончи касбий компетентликни ривожлантиришга йўналтириш мумкин-дир;

- Тасаввуф таълимотининг маънавий-маърифий, таълимий, ахлоқий ва тарбиявий қарашлари талабаларда касбий компетентликни оширишга хизмат қила олади;

- Нақшбандия тариқати намоёндаларининг адолатли, камтар, камсуқумлиги устоз-шогирд муносабатларида намуна вазифасини ўтайди;

Нақшбандия шайхлари ишсиз, ҳунарсиз инсонларни шогирдликка қабул қилмаганлар. Муҳаммад Бобо Самосий боғбон, Амир Кулол кулол, Баҳоуддин Нақшбанд наққош, тўқимачи ва чорвадор, Амир Ҳамза овчи, Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор чорвадор ва савдогар бўлишган.

Хожа Аҳрор Валий шогирдларига фақатгина мураббий устоз пир бўлибгина қолмай, ҳар бир инсонга муносиб ҳалол ва адолатли, қаноатли ҳолда яшаш йўлларини ўргатади. Хусусан, инсонларни тилга эътибор беришлари уларнинг камолот йўли эканлигини қуйидаги ўғитларида баён қилади:” Одамзод уч бўлакдир: Кўнгил, ва тил ва ўзга аъзолар. Кўнгил Худони бир деб билмоқ учундир ва тил Худони бир деб айтмоқ учундир ва ўзга аъзолар бандалик қилмоқ учундир.” “Кимнинг гапираётганига эмас нима гапираётганига қара.[45]

Бу борада Президентимиз Ш.М.Мирзиёев улуғ мутафаккирларнинг бой маънавий меросини ўрганиш, шунингдек ҳозирги кунда устознинг нуфузини ошириш борасида жуда кўп ишларни амалга оширмоқдалар. Аждодларимиз томонидан, жумладан, Нақшбандия тариқати бебаҳо мероси ва унитилаёзган қадриятларимизни қайта тиклаш ва ёшларга ўрнак тариқасида етказиш давлат сиёсати даражасига кўтарилди.[4]

Маҳдуми Аъзамнинг (асл исми Саййид Аҳмад Хожаги ибн Саййид Жалолиддин Косоний Даҳбедий; 1463/64, Косон ш.-1542) — мовароуннаҳрлик аллома, йирик диний арбоб, нақшбандийлик

рахнамоси.) рисоларида устоз-шогирд муносабаларида алоҳида тўхталиб ўтади. Унинг фикрича, шогирд (солик) маънавияти икки хил кўринишда янада тўлароқ намоён бўлади:

1. Нафсни тийишдан, яъни вужуд талабини инкор эта олишдир;
2. Саховат сахийлик фазилатлари тўла мужассам бўлишлигидан.

Юқорида таъкидлаганимиздек, Махдуми Аъзамнинг муридлари ичида ҳукмдорлар кўпчиликини ташкил қилган. Шу боисдан, асарларида зоҳирий ҳукмдор бўлса-да, унинг заҳмат-у қийинчиликларидан қутулиб, ички маънавий дунёсини бойитиб, сўфийга хос бўлган завқлар, ҳолатлар, юксак мақомларга мушарраф бўлгандан кейин, унинг кўнгли комил пир суҳбати ва уларга мансуб бўлган одобни машқлар қилиш орқали нафсни енгиб, солиқнинг хитобига ўрин бўлган қалбга айланишини таъкидлайди. У ҳар доим ўз қалбини ҳушёрликда сақлаб, ҳар қандай дунёвий ва бошқа қайғу-юғам сарчашмаси бўлган зоҳирий шохликка такрор қайтмаслиги учун, унга танбех бериб туради. [46]

Устозга буюк ҳурмат намунасини биз ҳаттоки насл-насаби, жамиятдаги мавқеидан қатъий назар устозни ҳаммадан юқори қўйишни буюк аждодларимиздан ўрганишимиз лозимдир. Чунки буюк Шох ва Султонлар ҳам ўз устозларига итоат этганлар ва ҳурмати бажо келтирганлар.

Халифа Хорун ар-Рашид ўғилларини Имом Асмайга илм ва одоб ўргатиш учун шогирд қилиб бердилар. Кунлардан бирида Хорун ар-Рашид ўғилларидан хабар олай деб борсалар Имом Асмай таҳорат қилиб оёғларини юваётган, Хорун ар-Рашиднинг ўғиллари эса оёқларига сув қуйиб турган экан. Шунда халифа бир оз маломат қилгандек бўлиб: “Мен ўғлимни шунинг учун юборганимидим” - дедилар. Имом Асмай бу сўзни эшитиб ҳайрон бўлиб турганларида, халифа сўзини давом эттириб: “Нимага ўғлимга бир қўлингда сув қуйиб, бошқа қўлингда оёғимни юв демангиз? Ахир мен унга илм билан биргаликда одоб ҳам ўргатинг, деган эдим-ку?!” – дедилар.[47]

Нақшбандия тариқатида устоз-шогирд аънанасининг ўзига хос жиҳатлари бўлиб, улардан технологик таълим йўналиши талабаларида касбий компетентликни такомиллаштиришда оқилона фойдаланиш мумкин. Бу борада Муҳаммад Боқирнинг “Мақомати Хожа

Накшбанд”, Хожа Ахрор Валийнинг “Волидия” ва Фахриддин Али Сафийнинг “Рашаҳот” асарларида ўзига хос анъаналар таъкидлаб ўтилган. Мазкур устоз-шогирд анъаналарининг қуйидаги асосий жиҳатларига эътибор бериш мақсадга мувофиқдир:

1. Устозга садоқат. Бу анъанага кўра шогирд ҳар қандай ҳолат ва вазиятларда устозига садоқат кўрсатиши керак. Унга кўра, устознинг камчилик ва хатолари ҳисобга олинмайди. Шу жиҳатдан технологик таълим талабаларида чинакам устозлик хусусиятини таркиб топтириш керак бўлади. Чунки улар келгусида устоз сифатида фаолият юритади ва бунинг учун талабаларнинг ўзлари устозга садоқат кўрсатиш борасида намуна бўлиши керак.

2. Устоз топшириқларини ҳар қандай шароит ва вазиятда бажариш. Мазкур анъанага кўра, устоз шогирдига нотўғри кўрсатма ёки топшириқ бермаслиги керак, шу сабабли шогирд устозининг ҳар қандай топшириғини бажаради. Накшбандия тариқатида кўп ҳолларда шогирдга устознинг топшириғи нотўғри бўлиб кўрилади, бироқ шогирд топшириқни бажариш жараёнида устозининг ҳақ эканлигини тушуниб етади. Шу маънода технологик таълим йўналиши талабаларида топшириқларни тушуниб ижро этиш кўникмасини таркиб топтириш мақсадга мувофиқ бўлади.

3. Шогирдни устозликка тайёрлаш. Накшбандия тариқатида шогирдлар нафақат келгуси фаолиятга, балки устозлик фаолиятига тайёрланган. Шу сабабли келажакда ҳар бир шогирд устоз сифатида фаолият кўрсатиб, кўплаб муридларни тарбиялаб вояга етказган. Мазкур анъана тажрибасидан фойдаланиб технологик таълим йўналиши талабалари касбий компетентлигида устозлик малакасини таркиб топтириш кутилган самарани беради.

Манбаларда муриднинг нафақат ижобий хусусиятлари ва эзгу ниятлари кўрсатилади, балки уни қандай ножўя ишларга аралашмаслиги ва нималардан ўзини тийиши таъкидланади. Бу хусусда яна Хусайн Воизга-мурид ҳақида энг кўп фикрлар баён этган тасаввуфшунос олим сўзларига қулоқ соламиз. Унингча мурид кейинги ўттиз салбий омиллардан холи бўлиши талаб этилади. Булар: “бойликни, мансабни, шухратни севиш, гўзалларга нопок ниятлар билан майл қилиш, ҳирс, ҳасад, макр-у хийла, кибру ҳаво, гина адоват, фисқ-фасод, ҳафлат, очкўзлик, ғафлат, шак-шубҳа, такаббурлик, ёлғон, бўхтон, нифоқ, риё, харомхўрлик, ҳавас, тамаъ, ўй-

ин-кулгу, бадниятлик, тоат-ибодатда қусур кўрсатиш, фаҳш, икки-юзламачилик, айғоқчилик, бировдан айб қидириш, ғаламисликдан юз ўгириш ”[48]

Шундай қилиб, мурид қанча ҳалол, пок ва тоза бўлса, шунча комилликка йўл топади. У барча ман этилган ишлардан воз кечиб, фақат ва фақат яхшилик кўрсатади, яхши хулқ, яхши ният, яхши мақсад муриднинг асосий хислатлари бўлади ва шу тариқа обрў-эътибор ва фазилат топади. Юқорида муридни йўлдан урадиган ва унинг манфаатига мос келмайдиган барча салбий хислатлар саналди. Уларнинг аксарияти одамларда мавжуд ва кўп кишилар шу фазилатлар билан яшайди. Чунончи: бойлик, мансаб, шухрат, фаҳш, такаббурлик, таъмагирлик, ўйин-кулгу каби хислатларни одамлар ҳатто севишади ва унга интилади. Ёлғон, нифок, риёкорлик, ҳаромхўрлик, иккиюзламачилик ва бошқа хусусиятлар ҳам инсон зотига бегона хусусиятлар эмас.

Нақшбандия тариқатида амалий тажрибадан ўтган устоз-шогирд анъанаси бугунги кунда бўлажак ўқитувчилар учун назарий, методик ва амалий манбаа бўлади. Шу сабабли мазкур анъаналардан технологик таълим йўналиши талабаларининг касбий компетентлигини такомиллаштиришда оқилона фойдаланишни имкониятлари мавжудлигини эслатиб ўтиш жоиз.

Талабаларда касбий компетентликни такомиллаштиришда устоз-шогирд анъаналарини ривожлантириш ва бу борада Нақшбандия тариқати илмий меросидан фойдаланиш ҳозирги кун талабидир. Таълим тизимини ривожлантириш олий таълим тизимини ислоҳ қилишдан бошланади. Талабаларимиз ўз устида ишлашни, билимларини бойитишни, илм олиш йўлида ҳар қандай қийинчиликларга бардошли бўлишни буюк аждодларимиздан ўрганмоғи лозимдир. Бу таълим тизимидаги барча ислохотларни амалга оширишнинг энг тўғри йўлидир. Зеро аждодларимиз яратган буюк устоз-шогирд мактаби мамлакатимиз таълим тизимини ривожлантириш ва юқори чўққиларга олиб чиқиши шубҳасиз.

3.5. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИДА КАСБ-ҲУНАР ЭГАЛЛАШГА ДАЪВАТ.

Баҳоуддин Нақшбанд-валий инсон, улуғ руҳоний мураббий, кўпдан-кўп покиза хислатли одамларни тарбиялаган, янги силсилани вужудга келтирган зот. Шунга қарамай, ниҳоятда камтарона ҳаёт кечирган, такво, ҳалоллик, ҳақгўйлик, адолатхоҳликда намуна бўлганлар. Ўзларига тегишли ерда деҳқончилик қилиб, баъзан ота касб-кимхобга нақш солиб, лукмаи ҳалол билан рўзгор ўтказган. Битта сигиримиз бор эди, деб эслайди у киши-ўзим боқардим ва ўзим соғар эдим» [51].

Тасаввуфнинг машҳур билимдони, атоқли шарқшунос Е. Э. Бертельснинг ёзишича, Нақшбанд таълимотининг асосида ихтиёрий равишдаги фақирлик ётади... Шунга биноан, Баҳоуддин Нақшбанд умри бўйи деҳқончилик билан кун кечирган, ўз кишлоғида унчалик катта бўлмаган ерига буғдой ва мош экар экан. У уйида ҳеч қандай мол-дунё ва бойлик сақламаган, қишда қамишлар устида, ёзда эса бўйра устида ётиб кун кечирган. Унинг уйида ҳеч қачон хизматкор ҳам бўлмаган. Ҳазрати Нақшбанд бутун умрини ўз хоҳиши билан фақирлик ва йўқсилликда ўтказган. Зеро, бу тариқатнинг асл ақидаси — «Дил ба ёр-у, даст-ба қор» — яъни «доимо кўнглинг Аллоҳда бўлсин, кўлинг эса ишда», деган ғояни илгари суради. У ўз кўл кучи билан кун кўришни ёқтирган, топган-тутганларини — етим-есирларга, бева-бечораларга инъом этган, ҳукмдорлардан доимо ўзини йироқ тутган, улар олдида ҳеч қачон таъмагирлик қилиб яшамаган.

Маълум бўляптики, Хожа Баҳоуддиннинг касблари кимхобга, яъни матога нақш солиш экан. Чунки тариқат пирлари маълум бир касбни ўрганиб, ҳаёт кечирганлар. Зеро, пайғамбар алайҳиссаломнинг: «Қуръонни ўқиб, унга амал қилинлар. Ундан узоклашиб ҳам кетманлар, унинг маъносига чуқур етаман, деб хато ва муболағага берилиб кетманлар, уни тирикчилик воситаси қилиб олиб, мол-у дунё ортиришга ҳам ўтманлар», деган ҳадисларига тариқат пирлари амал қилганлар. «Арқон олиб тоғдан ўтин териб, уни сотиб еб ва садақа қилган одам, тиланчилик билан кун кечиргандан яхшироқдир», деган ҳадис текинхўрлик, таъмагирликка қаршидир.[7]

Ривоят қилинишича, Хирот шоҳларидан бири ҳазрат Баҳоуддин шарафига зиёфат уюштирибди. Лекин шоҳ зиёфатига қатнашган Баҳоуддин дастурхондан ҳатто нон ушоғини ҳам олиб оғзига солмабди. Бунинг сабабини шоҳ сўраганда: «Жанобларининг касблари не?», дебди. Шоҳ хайрон бўлиб: «Ҳазрат, мен шаҳаншоҳмен! Касбим шу!» деб жавоб берганда, Хожа Баҳоуддин: «Шоҳлик касб эмас. Довуд алайҳиссалом темирчилик қилиб кун кўрган. Сизнинг дастурхонингиздаги ноз-неъматлар пешона тери билан топилганда эди, ҳалол ҳисобланарди. Узр, бизга бу дастурхондан овқат тановул қилмоқ жоиз эрмас» деб шоҳ зиёфатидан чиқиб кетади.[5]

“Накшбандия тариқатининг бош шиори янглиғ талқин этиладиган “Дил – ба ёр-у, даст – ба қор” ақидасига кўра, солиқ моҳиятда, яъни ичида ҳамиша Худога кўнгил кўйиши шарт, аммо ташқи жиҳатдан қараганда унинг қўли иш билан банд бўлавериши лозим. Бунинг моҳиятга зиёни йўқ. Ёки мавжуд ўн бир ақидадан бири – “Хилват дар анжуман”га диққат қилайлик. Ўзи-ку тасаввуфда хилват – бош масалалардан бири. Чунки инсон жамиятдан узилиб, ёлғиз ҳолда Аллоҳни ўйласа, нафъ кўпроқ – фикри чалғимайди, бошқа хою ҳавасга берилмайди. Умуман, тасаввуфда, Аллоҳ билан бўлиш учун бошқа одам билан суҳбатлашиш ҳам халақит қилади, деган кучли қараш бор.

Накшбандия моҳиятан бу ақидаларни ҳеч ҳам инкор этмайди. Бироқ ташқи тарафдан анжуман, яъни одамлар даврасида бўлавериш керак. Чунки ҳақиқий Аллоҳ йўлига кирган солиқ ана шу жамият ичида ҳам хилват қилаверади. Сабаби – хилватга чекиниш инсоннинг қалбида кечавериши мумкин ҳодиса-ку. Демак, масалаларни зоҳир ва ботинга бўлиш накшбандияга Аллоҳга интилиш йўлининг кўнгилда кечадиган жиҳатларини бирламчи қилиб кўйиш имконини берди. Бора-бора накшбандияда ҳатто солиқнинг очиқ-ошқор, яъни намоийшкорона хилватга чекинишининг ўзига ҳам эътироз пайдо бўлди. Ахир, ошқора хилват ҳам солиқнинг ўзини кўз-кўз қилиши, яъни шу тариқа бошқалардан устундек бўлиб туришдек туюлмайдими?

„Накшбандия тариқати ўзининг моҳияти, диний-фалсафий ғояларининг теранлиги, мусулмон мамлакатларидаги ижтимоий фикрга кўрсатган таъсири жиҳатидан тасаввуф фалсафасининг бошқа кўринишларидан устун туради. Баҳоуддин Накшбанд таъ-

лимотида асосий ўрин тутган ғоя – кишиларни ҳалол меҳнат қилишга, ҳунар ўрганишга, ўз меҳнати мевасидангина баҳраманд бўлишга чақиришдир“[54]

Шариат қонун-қоидаларига амал қилиш ҳамманинг, авомнинг ҳам вазифаси. Тасаввуф эса – хос, шунга иқтидори-ю истеъдоди бор, айрим танланган кишилар йўли. Лекин накшбандия – ана шу танланган кишилар ўзининг тасаввуфга кирганини авомдан ажратиб кўрсатишига тамоман қарши.

Накшбандия тариқатининг энг асосий тарбия усули – суҳбат. Чунки накшбандийлар, суҳбатнинг фойдаси – кўп, суҳбат орқали инсон қалбига кириб бориш мумкин, деб ҳисоблашган. Алишер Навоий Баҳоуддин Накшбанд сўзларидан келтириб, шундай ёзди: “Ва дер эрмишларки, бизинг тариқимиз суҳбатдур ва хилватда шуҳратдур ва шуҳратда офат, хайрият жамъиятдадур ва жамъият суҳбатда, бу шарт билаки, бир-бирига нафй бўллуғай ва улча ул бузург буюрубтурки: “Кел, бир соат иймон келтирайлик”. Ишорат ангадурки, агар жамъи бу йўл соликлари бир-бири била суҳбат тутсалар, анда кўп хайру баракатдур”.

Бундан маълум бўладики, накшбандия тариқатида суҳбат – муҳим шартлардан. Шуни ҳам унутмаслик лозимки, хожагон-накшбандия тариқати ҳар қандай анжумандаги суҳбатни тарғиб қилаверган эмас. Шаҳобиддиннинг “Мақомоти Мир Кулол”ида ўқиймиз: “Билингки, нодонлар суҳбати сизни Аллоҳ таолодан йироқ этур. Раққослар мажлисига ҳозир бўлманг (тарона билан сохта зикр тушувчи кишилар назарда тутиляпти), улар суҳбатига яқинлашманг, чунки бу тойифадагилар юракни ўлдиради, яна улар аҳли ҳол эмас (сунъий жазавага тушади). Сохиби ҳол улдурки, баданига пичоқ санчсалар ҳам, бундан унга пашша чакқанчалик таъсир қилмас. Мана бундай одамларнигина сохиби ҳол деса бўлур”.

Баҳоуддин Накшбанд наздида хилватда шуҳрат бор. Яъни хилватга чекинган одам элдан ажралади, сўфийлигини элга ошқора кўз-кўз қилади, унинг бошқалардан ўзгача йўлда экани ҳақидаги гап ҳаммага аён бўлади. Шундай қилиб, у шуҳрат қозонади. Шуҳрат қозонилган ерда эса офат бор. Буни ҳаёт деярли ҳар куни исботлаб турибди.

Демак, жамият, яъни кўпчилик ичида хайрият, яъни хайру барака бор. Жамият эса суҳбат орқали пайдо қилинади. Аммо Абдурах-

мон Жомий келтирган ва Алишер Навоий ўзбекчага таржима қилган бу матнда бир шарт ҳақида ҳам гап боради. Бу – суҳбат чоғида солиқларнинг бир-бирига нафй бўлиши масаласи. “Нафй бўлиш” дегани бир-бирининг фикрини инкор этиш, деган маънони беради. Бу ерда шу тариқа сўфийлар бир-бирининг хатосини тузатиши кўзда тутилган. Чунки бир рухий ҳақиқат шундаки, ҳар қандай гурунг охир-оқибат суҳбатдошларни бир-биридан узоқлаштиради ҳам. Ахир, ҳар кимнинг фикрлаш тарзи, қарашида фарқ бор-ку. Шунинг ўзи ҳам, аслида ботинан хилват сари яқинлашиш эмасми? Мантиқан шунинг ўзи ҳам Аллоҳга явуқлашиш сари етакламайдими?

Айтмоқчи, илгариги сўфиёна тариқатларда ҳам хаёлан Аллоҳ билан ва бевосита халқ билан суҳбат масалалари бор эди. Аммо уларнинг ҳар бирида бу масала ҳар турли ҳал этилган. Масалан, Абу Бакр Сайдалоний шундай деган: “Ҳақ била суҳбат тутунг ва агар тута олмасангиз, ул киши била тутунгки, ул Ҳақ била суҳбат тутар, то анинг суҳбати баракоти сизни Ҳаққа еткургай”.

Шайх Абу Бакр Сайдалонийнинг бу ақидаси нақшбандия шиориға яқин келади. Лекин жиддий фарқ ҳам бор. Нақшбандияда жамият билан – эл билан суҳбат кўзда тутилган, Сайдалонийда эса фақат Аллоҳ билан суҳбат тута оладиган киши билан суҳбатлашиш тарғиб этилган. Чунки бу шайх Тангри билан кўп бўлиб, халқ билан оз бўлиш тарафдори. Ҳолбуки, тасаввуфдаги кўп қарашлар бўйича, хилват ўта муҳим масалалардан. Абу Бакр Сайдалоний яна айтган: “Тенгри таоло била кўп бўлунг ва халқ била – оз”.

Аммо шаҳарлик косиб ё савдогар, қишлоқлик деҳқон бу ақидага қандай амал қилсин? Улар хилватда машғул бўлиши учун касбининг баҳридан ўтиши керакми? Охири бу таълимотни қабул қилмай қўйиши ҳам мумкин. Чунки тирикчилик масаласи ҳам бор-да. Демак, бундай кишиларга тасаввуфни бевосита яссавия йўли билан сингдириш жуда қийин. Шундай йўл излаш керакки, ҳар қуни иш билан машғул одамлар ҳам, яъни деҳқон-у косиб-у тужжор ҳам тасаввуф шуглига бошласин.

“Дил – ба ёр-у, даст – ба кор” шиори тасаввуфни айни ана шундай ижтимоий табақалар учун ҳам мос бир тариқатга айлантиради. Демак, хилват масаласи ҳам нақшбандияда бошқача – худди шу “Дил – ба ёр-у, даст – ба кор” ақидасидан келиб чиқиб ҳал қилин-

ди. Хожাগон жамоасида илгаридан амал қилиб келинган бу шиорни Баҳоуддин Нақшбанд шундай тушунтиради: “Яна (у кишидан. – С. О.) сўрдиларки: “Сизинг тариқингиз биноти не ишгадур?” Дедиларки: “Анжуманда хилват – зоҳир юзидин халқ била ва ботин тарафидин Ҳақ субҳонаху таоло била”. Бу – зоҳиран, яъни юзаки караганда, халқ билан бирга бўлиш, унинг йиғинлари – тўй-маъракасига ҳам бориш, лекин қалбида – ботинан хилват қилиш, яъни ҳамшиша кўнгилда Худо билан бирга эканликни унутмаслик», дегани. Устахонасида ишлаётган косибга ҳам, дўконда ўтирган савдогарга ҳам, мактабда болаларга таълим бераётган муаллимга ҳам мос келадиган ақида эди бу.

Нақшбандияда меҳнатга муносабат масаласи ҳам бошқача ҳал этилди. Баҳоуддин Нақшбанднинг муридликка келган ҳар бир шогирддан аввал: “Нима касб-у коринг бор? Қўлингдан қандай иш келади?”, деб сўраши, агар ҳеч бир касби бўлмаса, тариқатга киришдан аввал бориб бирон касбни ўрганиб келиши учун қайтариб юборгани ҳақида ҳикоят-у ривоятлар бор. Бу бежиз эмас эди. Нақшбандия дунёвий ишлардан ажралмаган ҳолда ҳам сўфий бўлишнинг йўлини тутган тариқат эди.

Нақшбандиянинг бошқа айрим шиорлари ҳам ана шундай таркидунёчилик бўлиб туюлган, таъбир жоиз бўлса, тасаввуфнинг ўта кескин йўллари ни мўътадиллаштиргани билан дунёвийлик касб этди. Шу тариқа у тасаввуфни ҳаётга яқинлаштирди, уни меҳнат кишилари шароитига мослаштирди.” [53]

Нақшбандия тариқати ва унда инсонни комиллика етакловчи куч сифатида ҳалол пок меҳнат билан кун кўриш, касб-хунар ўрганиш, барча шароитда ҳақгўй ва камтар бўлиш каби ҳислатларини талабалар онгига сингдиришимиз лозимдир. Бу маълумотлар дарсдан ташқари вақтларда ёки бошқа фанларнинг ичида олиб борилиши, шунингдек, махсус маънавий-маърифий тадбирлар ўтказиш йўли билан ҳам талабаларга етказилиши мумкин.

Бўлғуси технологик таълим ўқитувчисини касбий компетентлигини оширишда асосий урғуни унинг касб-хунар эгаллаши, илм олишга ва маънавиятини оширишга қаратишимиз лозимдир.

Шайх Саъдий дейдиларки:

Фақат жойнамоз-у тасбеҳ-у хирқа

Ила ҳосил бўлмас экан тариқат.

*Тариқат, дегани билсанг, аё дўст,
Бу -халққа хизматдур, хизматдур фақат!*

Ҳозирги талаба бу-бўлғуси ўқитувчидир. Ўқитувчи бу келажакимиз бунёдкорлари бўлган ёшларимизга билим, касб-хунар берадиган ва энг аввало, уларни инсон қилиб тарбиялайдиган зотдир. Шундай экан биз бўлғуси ўқитувчиларни тарбиялашга бор куч, тажрибамизни қаратмоғимиз жоиз. Бу вазифаларни буюк аждодларимиз қолдирган маънавий-маърифий меросимиз- ни ўрганмасдан бажариб бўлмайди.

Маълумки ўқитувчилик касби ўта маъсулиятли касб бўлиб, турли интеграцион билим ва кўникмаларни талаб этади. Технология фани ўқитувчиси келажакда ўқувчиларга билим бериш билан бирга уларда маълум касб-хунарга оид кўникмаларни шакллантиради. Бунда берилган буюмларни тайёрлашда ўқитувчи юкори малака ва касбий маҳоратга эга бўлмоғи керак. Ушбу натижага эришиш учун билим ва кўникмалардан ташқари ўқитувчининг ўз синалган услуби, таълим ва тарбия орқали ўқувчиларга таъсир ўтказа олиш қобилияти бўлиши лозим. Дарс жараёнида ўқувчиларга билим бериш билан бирга уларда меҳнат қилиш кўникмаларини ўстириш ва меҳнат орқали тарбиялаш кўникмасига эга бўлишни талабаларга олий таълим муассасаларида шакллантириш лозимдир. Нақшбандия тариқатида меҳнат тарбиясига, касб хунарининг инсонни тарбиялашдаги ўрнига катта эътибор берилган.

Нақшбандия таълимотида поклик, ҳалоллик, кўл меҳнатини инсонни камолотга етказувчи омиллар сифатида қаралади. Ушбу сифатлар ҳозирги кунда ҳам долзарблигини йўқотмаган. Барча соҳаларда ва шу жумладан ўқитувчилик касбида ҳам ҳалоллик, поклик каби сифатлар тарбияланиши лозимдир, зеро ўқитувчи ўзи ҳалол бўлса у ўз ибрати билан ўқувчиларни ҳам тарбиялайди. Бунда энг яхши намуна сифатида нақшбандия тариқати намоёндаларининг ҳаёти ва бизгача етиб келган таълимотини мисол қила оламиз.

3.6. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ВОСИТАСИДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИ АМАЛИЁТДА ТАТБИҚ ЭТИШ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 27-февралдаги “Педагогик таълим соҳасини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорида “таълим соҳаси учун кадрлар тайёрлаш сифатига эътиборни кучайтириш” вазифаси қўйилган. Шу жиҳатдан технологик таълим йўналиши талабаларининг касбий компетентлигини такомиллаштиришда сифат ва амалий фаолият масалаларига эътибор бериш долзарб бўлиб турибди. Бу ўринда эътиборимизни Нақшбандия тариқати воситасида касбий компетентликни такомиллаштиришни амалиётга татбиқ этиш муаммоси тахлилига тортамыз.

Касбий компетентликда назарий билим, амалий кўникма ва услубий малакаларга эга бўлиш муҳим аҳамиятга эга. Мазкур масалада нақшбандия тариқатида ўзига хос йўналишлар мавжуд бўлиб, уларда технологик таълим йўналиши талабаларининг касбий компетентлигини такомиллаштиришда дидактик имкониятлар мавжуд. Ушбу имкониятларнинг асосий жиҳатларини қуйидагилар ташкил этади:

1. Олий таълим муассасаларида ўқитилаётган “Технологик таълим практикум” фани доирасида нақшбандия тариқати каби амалиёт тажрибаларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади. Мисол учун, ушбу тариқатда ўз касбини чуқур билиш қондаси қатъий қўйилган. Унга қўра, шахс бирор касбни тўлиқ эгалламасдан амалий фаолиятга киришмаган. Шу сабабли Нақшбандия тариқати вакиллари таълим бериш, деҳқончилик, хунармандлик каби касбларни ҳалол хунарлар ҳисоблаб, уларнинг асосларини чуқур ўзлаштиргандан кейин амалий фаолиятга киришган. Бугунги кунда технологик таълим йўналиши талабалари ўз касби бўйича эгаллаган назарий билимларини амалиётга татбиқ этиш кўникмасини эгаллаши керак.

2. Олий таълим муассасаларида ўқитилаётган “Касбий компетентлик” ўқув фанини нақшбандия тариқатининг амалий асослари билан бойитиш имкониятлари мавжуд. Жумладан, мазкур тариқатдаги қуйидаги талаблар технологик таълим йўналиши талабалала-

рининг касбий компетентлигини такомиллаштиришда муҳим ўрин тутлади:

- замон талабларига мос билимларни эгаллаш;
- ёшларни муносиб вояга етказиш;
- халқ хизматида бўлиш.

Бу талаблар технологик таълим йўналиши бўлажак ўқитувчиларининг касбий фаол бўлиши асосларини ташкил этиши маълум. Шу сабабли “Касбий компетентлик” фанини Нақшбандия тариқати тажрибалари асосида такомиллаштириш мақсадга мувофиқ бўлади.

3. Умумтаълим мактабларида ўқитиладиган “Технология” фани мазмунини нақшбандия тариқатининг амалий асослари билан бойитишнинг дидактик тамойиллари мавжуд. Масалан, бу борада Нақшбандия тариқатининг қуйидаги амалий талабларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади:

- ўқувчиларнинг лаёқатини муайян касб ёки ҳунарга йўналтириш;
- ўқувчилар онгида меҳнатсеварлик ва меҳнат эвазига яшаш кадриятини таркиб топтириш;
- ўзгаларнинг меҳнатини кадрлаш ва ўзгалар учун ҳамиша ёрдамга тайёр туриш ;
- ижтимоий ташаббускор ва фаоллик кўрсатиш.

Нақшбандия тариқатидаги бу талаблар технологик таълим йўналиши талабаларининг касбий компетентлигини такомиллаштиришда амалий асос бўлиб хизмат қилади.

Технологик таълим йўналиши талабаларининг касбий компетентлигини такомиллаштиришда “Педагогика назарияси ва тарихи”, “Педагогик маҳорат” фанларини Нақшбандия тариқатининг амалий фаолиятга оид асосларидан фойдаланиш билан бойитиш мақсадга мувофиқ бўлади. Шу маънода мазкур фанлар доирасида “Нақшбандия тариқати асослари” махсус курсини ташкил этиш мумкин. Мазкур махсус курсда талабаларга қуйидаги йўналишлар бўйича қисқа ва тезкор билим бериш кутилган самарани беради:

- Нақшбандия тариқатида таълим асослари;
- Нақшбандия тариқатида тарбия услублари;
- Нақшбандия тариқатида касбий тайёргарлик қоидалари;
- Нақшбандия тариқатида амалий фаолият омиллари.

Ушбу йўналишлар бўйича технологик таълим йўналиши талабаларига тушунча ва билим бериш уларни касбий компетентлик лаёқатини такомиллаштиришда амалий асос бўлиб хизмат қилади. Чунки Нақшбандия тариқатида таълим индивидуал асосларга эга бўлиб, у замонга мос касб эгаси бўлишга йўналтирилган. Бу тариқатда тарбия фақат устоз воситасида амалга оширилиши билан самарали ҳисобланади. Шунингдек, тариқатда касбий тайёргарлик қоидалари сифатида ҳалоллик, ўз меҳнатини самарасини баҳолаш ва меҳнат эвазига фаровон яшаш қўйилган. Тариқатда амалий фаолият омиллари сифатида жамиятда фаолият кўрсатиш белгиланган. Буларнинг барчаси мазкур махсус курс воситасида технологик таълим йўналиши талабаларини амалий фаолиятга тайёрлашда ўзига хос тажрибалар сифатида хизмат қилади.

Бу ўринда нақшбандия тариқати воситасида касбий компетентликни такомиллаштиришни амалиётга татбиқ этиш асосларига эътиборингизни тортамыз.

1. Касбий компетентлик таркиби.

Педагог олимларнинг умумий фикрича, “касбий компетентлик-мутахассиснинг касбий вазифаларини бажаришга ва ўз касбий соҳасидаги фаолиятга тайёргарлиги”дир.[53] Бунда мутахассиснинг касбий тайёргарлиги ва ўз вазифасини бажариши билим компетентлигининг негизи ҳисобланади. Шу жиҳатдан компетентлик амалий қобилият ҳисобланади. ”Компетентлик-талаба томонидан алоҳида билим ва малакаларни эгаллашини эмас, балки ҳар бир мустақил йўналиш бўйича интегратив билимлар ва ҳаракатларнинг ўзлаштирилишини назарда тутати”.[53] Мазкур ёндашувларнинг умумлашмасига кўра, бўлажак ўқитувчиларнинг касбий компетентлигида қуйидаги уч масала ўрин тутишини таъкидлаб ўтиш лозим:

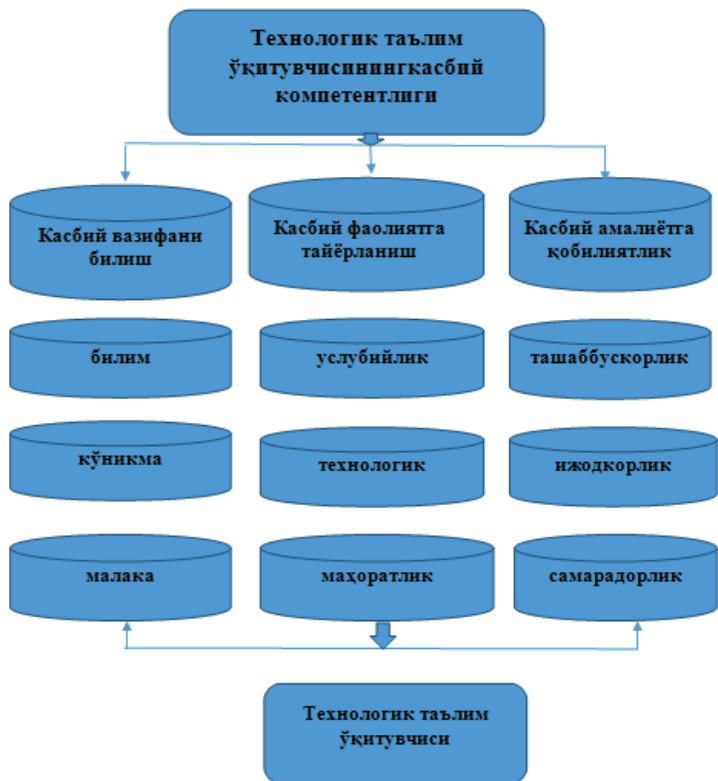
- а) касбий вазифани билиш;
- б) касбий фаолиятга тайёргарлик;
- в) касбий амалиётга қобилиятлик;

Бу масалалар технологик таълим йўналиши талабаларининг касбий компетентлигини такомиллаштиришда муҳим аҳамиятга эга. Шунингдек, ҳозирги замон педагогикасида ўқитувчининг қуйидаги касбий компетентлиги модели шакллантирилган:[52]

3.6.1 Ўқитувчининг касбий компетентлиги.

Бу ўзиги хос ёндашув бўлиб, умумпедагогик кадрлар компетентлиги асосларини ташкил этади. Айни пайтда, олий таълим муассасалари технологик таълим талабаларининг ўзига хос касбий компетентлик негизларини шакллантириш долзарб бўлиб турибди. Чунки мазкур талабалар келгусида технологик таълимни амалга оширади. Бизга замонавий тараққиётга мос равишда технологик таълим мазмуни, асослари ҳамда усуллари такомиллашиб, янгиланиб бораётганлиги маълум. Шу маънода бизнинг ёндашишимизга кўра, технологик таълим йўналиши талабаларининг касбий компетентлиги асосларини қуйидагича белгилаш мумкин:

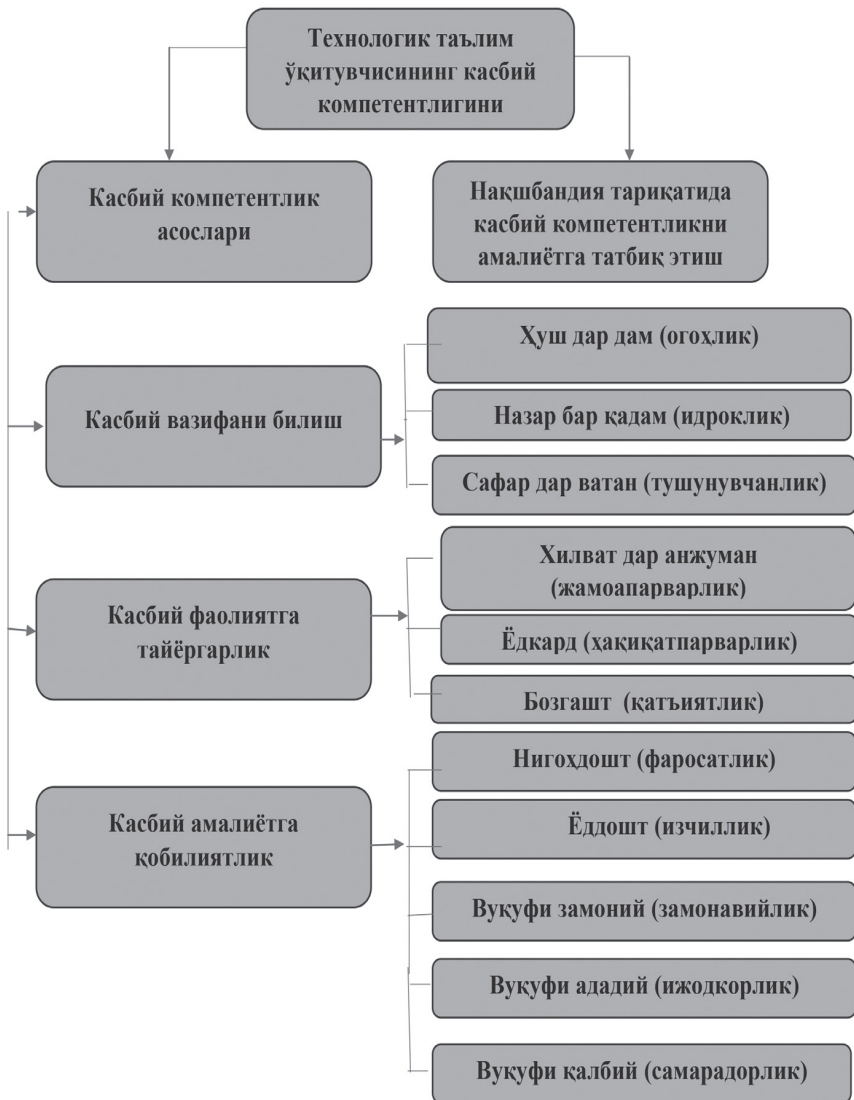

3.6.2-расм. Технологик таълим ўқитувчисининг касбий компетентлиги таркиби.

Бундай ёндашув бўлажак технологик таълим ўқитувчисининг касбий компетентлигини шахс сифатида вояга етказиш имконини беради. Негаки бу компетенция бирликлари аниқлиги ва улар кейинчалик тажриба асосида бойитиб бориш хусусиятларига эгаллиги билан амалий аҳамиятга эгадир.

2. Касбий компетентликни такомиллаштириш модели.

Олий таълим муассасалари технологик таълим йўналиши талабаларининг касбий компетентлигини такомиллаштиришда нақшбандия тариқати тажрибаси муҳим ўрин тутди. Биз бу масалада тадқиқотимизнинг назарий таҳлилларидан келиб чиқиб, қуйидаги моделини ишлаб чиқдик:

3.6.3-расм. Технологик таълим ўқитувчиси касбий компетентлигини такомиллаштириш модели

Бундай модел технологик таълим жараёнида бўлажак ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини такомиллаштиришда тажрибавий асос бўлиб хизмат қилади. Чунки эътибор берилса, нақшбандия тариқати асослари функционал, профессионал ва перцептив хусусиятларга эгадир.

3. Касбий компетентликни такомиллаштириш моделини амалиётга татбиқ этишнинг дидактик имкониятлари.

Педагогик жараёнларни илмий асосда ташкил этиш ва уни бошқаришда инновацион ёндашувларга асосланиши, касбий аҳамиятга эга бўлган шахсий сифатларга эга бўлиши, ихтиёрий вазиятларда ўзини-ўзи назорат қила олиши, шунингдек, таълим муассасида ҳукм сурувчи тарбиявий муносабатларни эътиборга олган ҳолда фаолият олиб бориши, турли хил масалаларни ва муаммоларни ҳал этишда мавжуд ҳуқуқий-меъёрий мезонларга асосланиши зарур бўлиб, булар ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ифодалайди.

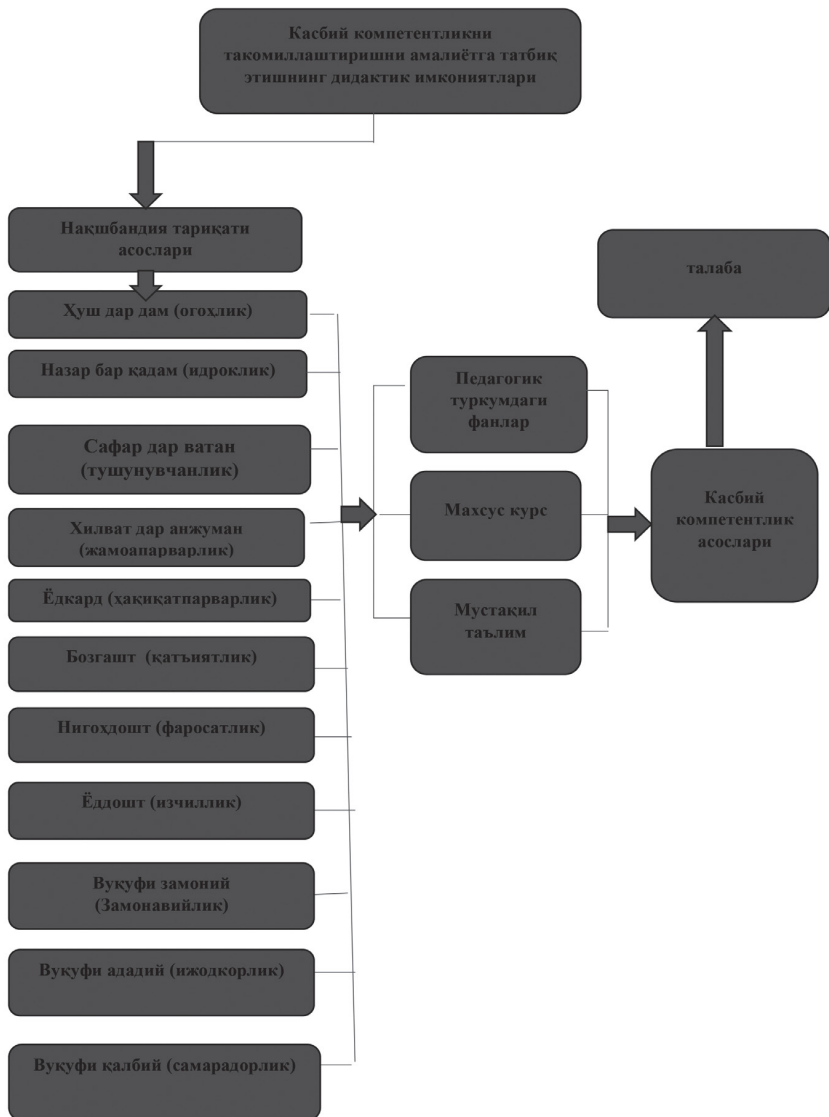
Нақшбандия тариқати асослари воситасида технологик таълим йўналиши талабалари касбий компетентлигини такомиллаштириш моделини амалиётга татбиқ этишнинг дидактик имкониятлари мавжуд. Бунинг учун куйидагиларга эътибор бериш мақсадга мувофиқдир:

а) педагогик туркумдаги фанларни нақшбандия тариқати асослари мавзуси билан бойитиш;

б) Касбий компетентликни такомиллаштиришда “Нақшбандия тариқатининг ўрни” махсус курсини ташкил этиш;

в) мустақил таълим воситасида талабаларнинг нақшбандия тариқати тўғрисида билим ва кўникмасини ошириш;

Бундай ёндашув куйидаги дастурий тузилмани шакллантириш имконини берди:

3.6.4-расм. Касбий компетентликни тақомиллаштириш процессини амалиётга татбиқ этишининг дидактик имкониятлари

Мазкур дидактик имкониятлардан фойдаланиш технологик таълим йўналиши талабалари касбий компетентлигини такомиллаштиришни кутилган даражада амалиётга татбиқ этиш имкони беради. Бунинг натижасида қуйидаги босқичларга амал қилиш лозим бўлади:

3.6.5-расм. Касбий компетентликни такомиллаштириш моделини амалиётга татбиқ этиш босқичлари.

Педагог олимлар касбий компетентликнинг шаклланганлигини паст ва юқори даражаларга бўлиб баҳолашни тавсия этишади.[53] Шу маънода Нақшбандия тариқати воситасида технологик таълим йўналиши талабалари касбий компетентликнинг такомиллашган даражасини баҳолашда қуйидаги шкалага асосланиш мумкин:

Компетентлик даражалари		Билим, қўникма ва малака	
		Паст	Юқори
тажриба	паст	Паст билимли ва кам тажрибали	Юқори билимли ва кам тажрибали
	юқори	Паст билимли ва катта тажрибали	Юқори билимли ва катта тажрибали

3.6.1-жадвал. Касбий компетентликнинг такомиллашганини баҳолаш.

Шундай қилиб Нақшбандия тариқати воситасида технологик таълим йўналиши талабаларида касбий компетентликни такомиллаштиришни амалиётга татбиқ этиш асослари мавжуд. Бунинг учун касбий компетентликни таркиби, уни такомиллаштириш модели, бу моделни амалиётга татбиқ этишнинг дидактик имкониятлари ва касбий компетентликни такомиллашганини баҳолаш масалаларига диққат қилиш кутилган самарани беради.

ХУЛОСА

Ёшлар — халқимизнинг асосий таянчи ва суянчи. Кенг қўламли ислохот-ларимизни самарали амалга оширишда улар ҳал қилувчи куч бўлиб майдонга чиқмоқда. Айнан замонавий билим олган, илғор касб-хунарларни, инновацион технологияларни, хорижий тилларни пухта эгаллаган ўғил-қизларимиз мамлакатимизни янада тараққий эттиришда етакчи ўрин тутди.

Маълумки, ёшлар янгича фикрлашга, янги-янги ғояларни дадил ўртага ташлаб, уларни амалга оширишга, муаммоларни ижодий ва ностандарт ёндашувлар асосида ҳал этишга мойил бўлади. Шунинг учун ҳозирги кунда ёш авлод вакилларининг билим олиши, илм-фан, инновациялар, адабиёт, санъат ва спорт соҳасидаги истеъдод ва салоҳиятини юзага чиқариши, уларнинг жамиятимизнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида фаол иштирок этиши учун барча шароитларни яратишга устувор аҳамият бермоқдамиз.

Имом Бухорий бобомиз тўплаган муборак ҳадислардан бирида: **“Ёшликда ўрганилган илм тошга ўйилган нақш кабир”**, деб айтилади.

Буюк алломаларимиз ана шундай ҳикматларга амал қилиб, илм-фан соҳасида буюк кашфиётларни амалга оширганлари ва умумбашарий тафаккур ривожига бекиёс ҳисса қўшганлари тарихдан яхши маълум.

Ана шундай кутлуғ анъаналарни давом эттириб, юртимизда янги Хораз- мийлар, Фарғонийлар, Берунийлар, Ибн Синолар, Мирзо Улуғбеклар, Навоийларни тарбиялаб етказиш — нафақат вазифамиз, балки тарих ва келажак олдидаги муқаддас бурчимиздир.

Шу сабабли юртимизнинг маънавий ва диний тафаккурини шакллантиришда жуда катта ҳисса қўшган азиз авлиёларимиздан бири Баҳоуддин Нақшбанд ва уларнинг давомчилари қолдирган бой маънавий-маърифий меросни ҳозирги кунда талабаларга етказиш ва шу орқали уларда касбий компетентликни шакллантириш мақсадида мазкур монографияни ёзиш зарурати туғилди.

“Педагогик таълимни ислоҳ қилиш нега шу қадар муҳим? Ўқитувчи шахси ҳар қандай таълим тизимида марказий бўгин ҳисобланади. У асосий роль ўйновчи шахсдир: ўқитувчи қандай бўлса, ўқувчилар ҳам (уларнинг билим, кўникмалари, қабул қилишла-

ри) шундай бўлади. Демак, давлат иқтисодиёти ҳам шунга қараб шаклланади. Улардан қай бири ОТМга кириши ёки жамиятимизда бир неча йилдан кейин келажакка ишонч билан боқувчи юкори маълумотли ва ҳеч нарсадан қўрқмайдиган авлод пайдо бўлиши ҳам айнан уларга боғлиқдир.”[48]

Юртимизда бўлиб ўтган “3-Ренессанс буюк келажак пойдевори” номли конференцияда ҳам турли юртлардан келган меҳмонлар юртимизнинг буюк тарихига ва мамлакатимизда туғилиб фақатгина юртимизгина эмас, балки жаҳон цивилизациясининг ривожига улкан ҳисса қўшган аجدодларимиз билан фахрланишимиз кераклигини тан олишди.

Уларнинг бизгача етиб келган бой маънавий-маърифий мероси ҳозирги кунда ҳам ўз тарбиявий ва педагогик аҳамиятини йўқотмади. Инсон онгига таъсир кўрсатиш унга ахлокий тарбия бериш, тўғри йўлга бошлашнинг энг афзал йўли бу диний тарбия беришдир.

Шу сабабли ҳам биз талабаларимизга билим бериш, ҳунар ўргатиш билан бирга уларга иймон эътиқод, диний билимлар, жумладан тасаввуф илми ҳақидаги билимлар орқали маънавиятини шакллантиришимиз лозимдир. Ҳазрат Али розияллоху анҳу айтади: «Илм талабида бўлганни жаннат, гуноҳ ортидан югурганни дўзах кутиб туради». Ушбу сўзларни ҳозирги кунимизга татбиқ этадиган бўлсак жаннатимиз ҳам дўзахимиз ҳам яшаётган ҳаётимиздир. Илм олсак ҳунар ўргансак ҳаётимиз гўзал ва фаровон бўлади. Буни аксини қилсак тўғри яшамасак, меҳнат қилмасак, бекорчиликда умримизни бесамар ўтказсак ҳаётимиз дўзах сингарини бўлади.

Комил инсон ғояси инсониятнинг асрий орзуси бўлиб, уни комиллик даражасига етказиш учун қатор омиллар муҳим рол ўйнайди. Булар: ижтимоий муҳит, таълим-тарбия, кишининг ички-туғма имкониятлари, одамнинг ўз фаоллиги кабилардир. Инсон руҳияти билан иш кўрганда, аввало, шахснинг таркибий қисмлари – тузилишини ўрганмоқ жоиз. Шахс тузилишида онгли, оқилонга хусусиятларгина бўлмай, балки унда онгсиз, онг ости психик томонлар ҳам мавжуддир.

Бундай инсонга таъсир этувчи омилларни нақшбандия тариқати таълимотида топишимиз мумкин.

Юқоридаги барча фикрларни таҳлил қилиш асосида қуйидаги

хулосаларни бериш мумкин:

1. Мустақиллик туфайли мамлакатимизда диний мерос ва миллий кадриятларни ўрганишга бўлган талаб ортиши ушбу мавзунини чуқурроқ таҳлил этишни тақозо этади;

2. Талабалар тарбиясида диний меросимиз, жумладан нақшбандия тариқати илмий меросидан фойдаланиш ва ушбу меросни замонавий талқинда талабалар онгига етказиш усул ва услубларини ишлаб чиқиш заруратини келтириб чиқарди.

3. Ижтимоий-маданий ҳаётда диний мерос ва миллий ўзликни англашда буюк алломаларимизнинг ҳаёти ва ижодини талабаларга етказишда соғлом диний маърифат тамойилларига амал қилиш лозим;

4. Дунёвий давлатда диний билимлар, жумладан нақшбандия тариқати илмий меросини ўргатиш, талабаларнинг маънавий камолот даражасини оширишга имконият яратади;

5. Талабалар маънавиятини ва касбий компетентлигини такомиллаштиришда анъанавийлик ва замонавийликни уйғун ҳолда ривожланишига шарт-шароит яратиш муҳим аҳамиятга эга;

6. Жамиятнинг маънавий янгиланишида аждодларимиз меросини таянч қилиш асрлар давомида шаклланган ўзликимизни англашнинг энг мақбул йўлидир;

7. Нақшбандия тариқатида касб-хунар эгаллашга бўлган давлат Технологик таълим йўналиши талабаларининг хунар эгаллашга бўлган интилишларини кучайтириш, хунарнинг инсон ҳаётида нақадар катта аҳамиятга эга эканлигини англатади;

8. Нақшбандия тариқатида барча ишда комилликка эришишга бўлган истак талабаларда касбий компетентликни такомиллаштиришда мотиватор вазифасини бажаради;

9. Шоғирдни тариқатга ўргатиш уни руҳий тайёрлаш – кўниктириш, тартиб-интизомга ўргатишдан бошланган. Талабаларга билим беришда ҳозирги кунда уларга руҳий таъсир ўтказиш тарбия орқали, шахсий намуна бўлиш, уларни тартиб-интизомга ўргатиш, меҳнат ила қийинчиликларга чидаш орқали ўз касбини устаси даражасига етишиш мумкинлигини исботлайди;

10. Нақшбандия тариқати ва унда инсонни комилликка етакловчи куч сифатида ҳалол пок меҳнат билан кун кўриш, касб-хунар ўрганиш, барча шароитда ҳақгўй ва камтар бўлиш каби ҳислатларини

талабалар онгига сингдиришимиз лозимдир;

11. Нақшбандия тариқатида инсон барча ишда комилликка эришмоғи фарз

саналади. Бу Аллоҳга бўлган кучли муҳаббат бўладими, ўз касбига муҳаббатми барча ишда комилликка эришмоқ тариқатнинг асоси ҳисобланади.

Нақшбандия тариқати илоҳий билимлар, илмлар булоғидир. Ундан баҳра олган инсон илоҳий ташналикни қондириб маънавий камолотга етади. Унинг илоҳий нури инсон онгининг қоронғи бурчакларини ёритиб руҳини равшан этади. Ушбу билимлар ёмон инсонни яхши, яхши инсонни мукамал инсон даражасига кўтара олади.

Эркин фикрлайдиган, ўз фаолияти натижаларини кўра оладиган, динамик ўзгарувчан дунёда шахсни тарбиялайдиган педагогларни етиштириш учун биз албатта замонавий технологиялар билан бирга бой маънавий меросимиздан ҳам фойдаланишимиз лозим. Зеро малакали ва ўз ишининг устаси бўлган, ижодий фикрлайдиган, рақобатбардош кадрларга талаб ҳамиша кучли бўлади.

ИЛОВА

НАЖМИДДИН КОМИЛОВНИНГ ТАСАВВУФДАГИ АТАМАЛАР ШАРҲИ

Тавба – қайтиш демак, яъни камолотга, олий ахлоқий сифатларга қайтиш. Тавбани бобул абвоб – эшикларнинг эшиги ҳам дейдилар, чунки тариқатга қадам қўйган одамнинг нияти ва моҳияти аввало шу тавбасида аёнлашади. Тавбанинг ҳақиқати шуки, солиқ Худого етишиш йўлига ғов бўладиган жамики нарсалардан қайтишга қасамёд этади, бутун интилиши, таважжухини Оллоҳга қаратади, аввалги ҳаёт тарзидан бутунлай воз кечади. Тавба куфрдан, шариат манъ этган наҳйи ва ёмон ишлардан қайташ, замима ахлоқдан ҳамида ахлоққа қайтиш, Ҳақнинг ғайри бўлган нарсалардан қайтиш кабиларни ўз ичига олади. Тавбанинг моҳияти ўз нуқсонларини кўра билиш, ўзининг аҳволини англаш, қабих ишлар, қабих феъл ва қабих фикрдан қайтиш, дунёнинг маънисизлиги, арзимаслигини англаб, зулм-у адолатсизликдан қайтишни ҳам билдиради. Қўркув тавбаси, гуноҳга иқроп бўлиш – оддий одамларга хос. Сўфийлар тавбаси қалб истижоби, яъни – узилиш, ўзгариш тавбасидир.

Вараъ сўзининг маъноси парҳез, тақво бўлиб, булғанишлардан, маънавий зарар келтирадиган шубҳалардан сақланиш демакдир. Шиблийнинг кўрсатишича, вараънинг уч кўриниши бор: тил вараъи, яъни тилни бемаъни гаплар учун ишлатмаслик, ғийбат-туҳматга берилмаслик; кўз вараъи – шубҳали нарсалардан сақланиш, ғализ шаклларга бокмаслик; қалб вараъи, яъни паст ҳимматни тарк этиш ва нохуш қилиқларни қилмаслик. Кўнгил манъ этган жамики нарсалардан парҳез қилиш, тамаъдан сақланиш, маҳрумликдан кўрқишдан ҳазар қилиш. Хуллас, тилга кўзга, қўлоққа ва оёққа банд солиш.

Зухд – вараънинг давоми ҳисобланади, бу ҳам парҳез қилиш демакдир. Аммо бунда таом ва ичимликдан сақланиш, ҳалол ва ҳаромни ажратишга алоҳида аҳамият берилади. Зухд сўфий учун дунё ва охират тарки, дунё молига эга бўлман деб интилмасликдир. Ҳадис: Кимки дунёдан парҳез этса, унинг қалби тажаллиёт нури қирадиган жойга айланади. Жунайд Бағдодий сўзи: «Зухд – қўлни

мулкдан холи тутиш, дилни эса Ҳақдан ўзга ҳар нарсадан пок саклаш дамак». Имом Ғаззолий дейди: «Зухд дунёдан ихтиёрий равишда воз кечиш ва бунинг учун қайғурмасликдир».

Фақр – маъноси қашшоқлик, бенаволик. Сўфийлар наздида улуғвор илоҳий моҳият касб этиш бўлиб, Худога бандаликни сидкидилдан олий даражада бажо келтириш, бандаликдан шараф топиш, ниёзмандлик ва талабгорликда йўлдаги тупрок мисол ном-у нишонасиз бўлиш, Илоҳ наздида ўзини зарра, балки заррадан ҳам кам деб ҳисоблаш. Ва шу мартабада комиллик рутбасини қозониш ҳам. Барча нарсалар, олам-у Оллоҳга тегишли, инсоннинг вужуди ҳам ўзиники эмас. Чунки у ҳам Яратганнинг мулкидир. Фақрни ана шундай мазмунда англаган одам тасаввуф моҳиятига ҳам етиб боради.

Сабр – тоқат, чидам. Сўфийлар тилида кийинчиликлардан шикоят қилмаслик, айникса, Худодан бошқага нола-илтижо қилмаслик. Сабр этувчи (собир) ўзини бало гирдобига солиб, балолардан қўрмайдиган одамдир. Рухий-маънавий мушкилликлар юз берганда, сабр қилган солиқ қушоиш топади, янги манзилларни кашф этади. Сабр – иймоннинг ярми дейдилар, чунки сўфийнинг душмани бўлган нафс сабр орқали жиловланади, тоатдан ҳаловат топиш ҳам сабр билан бўлади.

Хавф – қалбнинг ишончдан, иймон амридан чиқиши, иккиланиш, таҳлика. Вақтинчалик шайтон найранги ҳам кўнгилга хавф-қўрув солади. Солиқ азобдан эмас, балки макрдан, нафс макридан қўрқади. Ваҳоланки, шайтон иймони мустаҳкам одамдан қўрқиши керак.

Ражо – умидворлик. Қалбнинг келажакда Маҳбуб васлига етишидан умидворлиги, хавфдан кутулиш умиди. Дилнинг соғинчи, интикликлари ҳам шунга киради.

Таваккул – барча яхши-ёмон ходисалар, ишларни Худодан деб билиш, куллан Парвардигорга суяниш. Таваккул илоҳий файзга эътимодли кишининг иймонидир. Бу маърифат камолидан келадиган олиймақомдаги иймондир. Барча ҳолларда ва амалларда Оллоҳга суяниш, ўзини бир фаолият асбоби ҳисоблаш, барчани Худога топшириб, Худодан ўзга нарсалар ҳам худодан эканига чуқур ишониш. Инсон жуда кўп нарсаларни қила олади, аммо бу ҳаракатларнинг бари Улуғ Оллоҳ қудрати туфайли, Қудратининг намоён бўлиши эканини англаш шарт. Худонинг иродаси бизнинг

иродамизга ҳоким. «Таваккул – иймон ҳақиқатидир» (Кошоний).

Ризо – қалбдан қабоҳат-кирларнинг кетиши, қазову қадар ҳукмига бўйсунуш, нафс розилигидан чиқиб, Ҳақ розилигига киришдир. Қазо амрига таслим бўлган қалбнинг сурури. Лоҳижий: Ризо – банданинг ўз ризосидан чиқиб, Маҳбуб ризосига кириши, илоҳий қисматга зарра эътироз қилмаслигидир. Солиқда ушбу мақомда ҳеч нарсадан ғзаб, ҳаяжон, гина-қудрат ва хафаланиш бўлмайди... Бундай тўхтовсиз изланиш, руҳий изтироблар замирида кучли муҳаббат, мақсадга етишиш йўлидаги бемисл инсоний сидқу вафо, фидойилик ётарди. Шундай пайтда истеъдодли солиқларнинг қалб кўзлари очилар, бешта ташқи ва бешта ички (хотира, ҳофиза, ақл, тахаййул, тасаввур) ҳислардан бошқа, яна ҳайратга солувчи зеҳний ва важдий (интуитив) қобилиятлар пайдо бўларди.

Унс – (дўстлашув) эса кўникиш, Худо меҳрига, шафқатига одалтанишни англатади.

Мужоҳида – нафсни маҳв этишга қатъий интилиш, танга машаққатни раво кўриб, маънавият учун жиҳод, яъни жангга кириш ва ғалаба қилиш демак. Мана шундай жидду жаҳд, шиддатли руҳий изтироблардан кейин солиқ Ҳақ жамолини мушоҳида эта бошлайди.

Мушоҳида (кўриш) эса ўз навбатида ғайб пардаларининг очилиб, илоҳий сирларнинг кашф этилишига йўл очади – муқошифа мартабаси ҳосил бўлади.

Албатта, бу мартаба – манзилларнинг кетма-кетлик тартибини шартли, деб билмоқ керак. Чунки бу ҳолатлар солиқда навбатманавбат юз бериши ҳам ёйинки бирданига бир неча ҳислат соҳибига айланиши ҳам мумкин.

Жазба – бу инсондаги алоҳида илоҳсеварлик майли, руҳий ва тафаккурий-шуурий бир таважжухдир. Ҳазрати Баҳоуддин Нақшбанддан бу мартабага қандай қилиб эришдингиз, деб сўраганларида, ул зот мана бу арабча жумла билан жавоб берган эканлар: «Жазбатун мин жазаботил ҳаққи ювазил амалис сақлатайни», яъни: «Одамзот ва жин-парининг амали учун Ҳақнинг жазбалари –тортишларидан бир тортиш кифоя».

Демак, жазба – тортиш, Ҳақнинг бандаларига ва бандаларнинг Ҳаққа интилиши, иродани Илоҳга боғлайдиган дард. У кўнгилни бетоқат этиб, фақру фано йўлига етаклайверади. Жазба қанча кучли бўлса, солиқ шунча тез тариқат одобини ўзлаштириб, қалб кўзи

очилади, ҳолга киради.

Сайр иллаллоҳ (Оллоҳ томонга сайр). Бу нафс манзилларидан равшан уфқларга етгунча бўлиб, қалб мақомидир ва илоҳий исмлар тажаллиётининг чиқадиган жойидир.

Сайр филлоҳ (Оллоҳ оламида сайр). Унинг сифатлари билан сифатланиш ва исмларига етишиш орқали олий даражаларни топиш, руҳ мақоми ва Воҳидият хузурининг ниҳоятини таниш.

СИЛСИЛАИ ШАРИФ

1. Саййиди коинот ҳазрат Муҳаммад Мустафо соллаллоҳу алайҳи васаллам.
2. Ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ (розияллоҳу анҳу)
3. Ҳазрати Салмон Форсий (розииллоҳу анҳу).
4. Ҳазрати Қосим ибн Муҳаммад (розияллоҳу анҳу).
5. Ҳазрати Жаъфари Содиқ (розияллоҳу анҳу).
6. Ҳазрати Боязид Бастомий (қуддиса сирруҳу).
7. Ҳазрати Абул Ҳасан Ҳараконий (қуддиса сирруҳу).
8. Ҳазрати Абу Али ал-Фармадий (қуддиса сирруҳу).
9. Ҳазрати Юсуф Ҳамадоний (қуддиса сирруҳу).
10. Ҳазрати Абдуҳолик Гиждувоний (қуддиса сирруҳу).
11. Ҳазрати Ориф ар Ревгарий (қуддиса сирруҳу).
12. Ҳазрати Маҳмуд Анжир ал Фағнавий (қуддиса сирруҳу).
13. Ҳазрати Али ар-Рометаний (қуддиса сирруҳу).
14. Ҳазрати Муҳаммад Бобойи Самосий (қуддиса сирруҳу).
15. Ҳазрати Мир Кулол (қуддиса сирруҳу).
16. Ҳазрати Шоҳи Нақшбанд Баҳоуддин Увайсий ал Бухорий (қуддиса сирруҳу).
17. Ҳазрати Алоуддин Аттор (қуддиса сирруҳу).
18. Ҳазрати Ёқуб ал-Чархий (қуддиса сирруҳу).
19. Ҳазрати Убайдуллоҳ Ахрор (қуддиса сирруҳу).
20. Ҳазрати Муҳаммад Зоҳид (қуддиса сирруҳу).
21. Ҳазрати Муҳаммад Дарвеш (қуддиса сирруҳу).
22. Ҳазрати Хўжайи ал-Амканагий (қуддиса сирруҳу).
23. Ҳазрати Муҳаммад Боқий (қуддиса сирруҳу).
24. Ҳазрати Имом Раббоний Мужоаддин алфи соний Аҳмад Фаруҳ ас-Сарҳандий (қуддиса сирруҳу).
25. Ҳазрати Муҳаммад Масъум (қуддиса сирруҳу).
26. Ҳазрати Шайх Сайфуддин (қуддиса сирруҳу).
27. Ҳазрати Саййид Нури Муҳаммад ал-Бадвоний (қуддиса сирруҳу).
28. Ҳазрати Шамсуддин Жони Жонон Мазҳар (қуддиса сирруҳу).
29. Ҳазрати шайх Абдулла ад-Дехлавий (қуддиса сирруҳу).
30. Ҳазрати Мавлоно Зиёвуддин Холид ал-Бағдодий (қуддиса сирруҳу).

31. Ҳазрати Аҳмад ибн Сулаймон Холид Ҳасан ас-Сомий (қуддиса сирруху).
32. Ҳазрати Аҳмад Зиёуддин ал-Кумушҳанавий (қуддиса сирруху).
33. Ҳазрати Ҳасан ал-Кастамоний (қуддиса сирруху).
34. Ҳазрати Исмоил Нажотий ас-Сағфиранболий (қуддиса сирруху).
35. Ҳазрати Умар Зиёуддин ад-Доғистоний (қуддиса сирруху).
36. Ҳазрати Мустафо Файзий ибн Амрулло ат-Такфурдогий (қуддиса сирруху).
37. Ҳазрати Ҳасиб ас-Шерозии (қуддиса сирруху).
38. Ҳазрат Абдулазиз ал-Косоний (қуддиса сирруху).
39. Ҳазрат Муҳаммад Зоҳир ибн Иброҳим ал Бурсоний (қуддиса сирруху).

ХОЖА БАҲОУДДИН НАҚШБАНД ЎГИТЛАРИ

Биз истасак жазба, истасак сулук йўли билан тарбиялаймиз. Бу бизнинг ихтиёримиздадир. Суҳбатимизга келганлар орасида баъзиларининг дилларида муҳаббат уруғи мавжуд, аммо дунёвий алоқалар туфайли ривожланмай, ўсмай қолган. Бизнинг вазифамиз уларнинг дилларидаги ўша алоқаларни мидириб ташлашдир. Баъзиларнинг қалбларида эса муҳаббат уруғи йўқ. Бизнинг ишимиз бу қалбларда муҳаббат уруғларини юзага келтирмоқдир.

Қалбларнинг буюклиги аслида бир. Лекин улардаги маърифатнинг буюклиги фарқли...

Орифнинг қалбидек кенг ва катта бўлган бошқа нарса йўқдир. Ер ва осмонлар Орифнинг қалбига нисбатан бир нукта кабидир.

Йигирма йилдир рангим ва сифатим йўқдир. Ҳозир ҳам бирортаси мени билмоқни истаса, шу онда ҳам рангим, сифатим маълум эмас...

Биз суюклига етқаришга воситамиз. Йўлга кирганларга лозимдирки, оқибат биздан айрилиб, суюклига етишсинлар.

Бу йўлда менга фақирлик катта ёрдам қилди. Бизни фақирлигимиз туфайли бу эшикдан ичкарига олдилар. Нимага эришган бўлсам, шу сифатим билан эришдим...

Сулук йўлига эндигина қадам қўйганимда, одамларнинг сўзига қулоқ солдим. Агар Аллоҳдан гапирётган бўлсалар, вужудим билан тинглар эдим, аксинча, ғам ва қадарга ботиб, одамлардан узоқлашар эдим.

Мен Ҳақни излашда буюк сабот ва ирода қувватини ҳосил қилишни бир қиморбоз кишидан ўргандим. Қиморбоз бор-йўғи бой бергандан кейин ёнидаги дўсти унга насиҳат қилиб, қимордан воз кечишини илтимос қилган. У эса: “Қиморда бошимдан жудо бўлишимни билсам ҳам ундан воз кечмайман”,—дебди. Қиморбознинг бу сўзи қалбимга шундай ғайрат солдики, ҳозиргача у ғайратни муҳофаза қилаяпман...

“Биз Аллоҳнинг лутфи билан (маънан) нимага эришган бўлсак, Қуръони карим оятлари ва ҳазрат пайғамбар алайҳиссалом ҳадисларига амал қилганлигимиздандир. Бу амалдан бирон натижага эришмоқ учун тақво қилиб, шариат қоидаларига азимат билан риоя қилмоқ, аҳли сунна вал жамоа асосларига амал қилмоқ ҳамда бидъатлардан қочмоқ керак”.

Тавҳид сирига эришмоқ мумкин эмас, маърифат сирига эришмоқ

мумкин.

“Даст ба кору дил ба Ёр, тан дар бозору дил ба Ёр” – кўлинг ишда, кўнгил Аллоҳда бўлсин, тан бозорда бўлса ҳам кўнгил Ёрда бўлсин”.

Бизнинг йўлимиз суҳбатдир. Хилватда шуҳрат, шуҳратда эса офат бордир. Хайр жамоат биландир.

Зоҳиринг бегона, ботинда бўл оғоҳ ҳар нафас,

Бул каби озода рафторга жаҳон қилгай ҳавас.

Зоҳирда халқ билан, ҳақиқатда эса Ҳақ билан.

Шамга ўхшагин, токи ҳаммага равшанлик бағишла, ўзинг эса коронгида бўл, “Ҳою ҳавас ва нафс аҳллари тутган ишлар асосининг барчаси залолат (адашув)дан иборатдир. Ишларда ниятни тўғри қилиш энг муҳим нарсадир”, “Киши ўзининг нафсига тухмат қилиши керак.

Кимки Ҳақ субҳонаҳу инояти билан ўз нафсининг ёмонлигини таниган, унинг ҳийла-найрангини англаган бўлса, бундай қилиш унга осон бўлади. Бу йўлдан юрувчиларда ўзгаларнинг гуноҳини ҳам ўзларидан деб билиш ҳоллари кўп бўлади...

Мусулмонлик — бу иложи борича ҳукмларга бўйсунуш, тақвога риоя қилиш, амални бажаришга интилиш ва бекорликдан узок бўлиб, буларнинг ҳаммаси нури сафо ва раҳмат ҳамда валоят даражасига етишиш воситасидир. Авлиёларнинг азиз манзили ва мақомларига мана шу сифат ва парвариш орқали етилади...

Бизнинг тариқамиз жаҳрия зикри-ю, рақс эмас, бизнинг тариқамиз, анжуманда хилват (хилват дар анжуман), ватанда сафар (сафар дар ватандир. Хилватда шуҳрат бор, шуҳрат эса офатдир.

Жамъиятда хайрият бўлади, жамъият эса суҳбатда бўлади. Агар бу йўл толибларидан бир гуруҳи бир-бировлари билан ҳамсуҳбат бўлсалар, бу суҳбатда хайру барака кўп бўлади. Умид борки, бу ишга доимо амал қилинса, охири ҳақиқий иймон билан яқунланади...

Кимки ана шу одобни ушласа, уни балоғат аҳлининг балоғатига етказди. Адаб бу – ҳулқни чиройли қилиш, сўзни ва феълни соз қилишдир.

Хизмат одоби улуғ бахтдан яхшироқ, унинг белгиси — амалнинг қабули, туғён эса амалнинг бузуқлигидир. Адабни сақлаш-муҳаббат самараси, яна муҳаббат дарахти, яна муҳаббат уруғи ҳамдир...

Суҳбатимизга етишадиган гуруҳлардан баъзилари шундайки, уларнинг кўнгилларида муҳаббат уруғи бор, аммо халақит берувчи хасу ҳашақлар туфайли ўсолмайди, бизга эса уни поклаш лозим.

Баъзиларида муҳаббат уруғи йўқ, бизга эса уни пайдо қилиш лозим...

Муршид толибниги ўтган, ҳозирги ва келажак каби уч ҳолидан боҳабар бўлиши керак, шундагина уни тарбия қила олади”; “Толиб амал қилиши зарур бўлган шартлардан бири шуки, у Ҳақ Таоло дўстларидан бири бўлган дўст билан ҳамсуҳбат бўлиб, ўз ҳолидан воқиф бўлиши зарур. Суҳбат замонини ўзининг ўтмиш замони билан солиштириб кўрсин, нуқсондан камол сари кетаётганини ўзида мушоҳада қилса, бу азизнинг суҳбатида мулозаматда бўлишни ўзи учун фарзи айн ҳисобласин...

Биз Аллоҳнинг лутфи билан (маънан) нимага эришган бўлсак, Қуръони карим оятлари ва ҳазрат пайғамбар алайҳиссалом ҳадисларига амал қилганлигимиздандир. Бу амалдан бирон натижага эришмоқ учун тақво қилиб, шариат қоидаларига азимат билан риоя қилмоқ, аҳли сунна вал жамоа асосларига амал қилмоқ ҳамда бидъатлардан қочмоқ керак...

Устоз олдида таълим бериш вазифаси туради. Таълим бериш учун, у ўз шогирдларининг ўй-ташвишлари-ю қатъий муддаоларини ҳисобга олиши керак. Чунончи, у бухороликлар билан суҳбатлашаётганида, Бухоро тилини қўллаши, Бағдодда эса Бағдод тилида сўзлаши керак.

Илм йўлида агар мени босиб ўтиш лозим бўлса-ю бу ишни қилмасангиз, сиздан рози эмасман.

Ҳеч нарсамиз йўғу ҳеч нарса ҳам кам эмас,

Ҳеч нарсанинг йўқлиги бизга вале ғам эмас.

Жандамиз елкамизда, ортимизда гўристон,

Агар ўлсак ногаҳон бизга ҳеч мотам эмас.

Ул хуни жигардин кўздаги нам яхши,

Ул айшу тарабдин меҳнату ғам яхши.

Бир лаҳза хузури дил Худо олдида ул,

Бор салтанати мулки жаҳондин яхши.

Илм баҳрига кирмай, соҳилда қолган инсон,

Денгиз ичи — фароғат, соҳил — бахтсизлик, инон.

Денгизнинг мавжларига маҳлиё бўлма мутлок,

Бир нафас ғофил бўлмай, денгиздан олгин баҳрон.

ИЗОҲЛАР

Муҳаммад алайҳиссалом (570—632) — Сарвари Коинот, пайгамбар, Маккада туғилиб, Мадинада марҳум бўлганлар.

Абу Бакр Сиддик (572—634) — халифаи рошидин.

Салмони Форсий — 655 йил вафот қилган, пайгамбар алайҳиссалом саҳобалари.

Қосим ибн Муҳаммад— 634 йил вафот қилган.

Жаъфари Содиқ — 700— 765 йил.

Боязид Бастомий — вафоти 961 йил вафот қилган, исми Тайфур ибн Исо.

Абул Ҳасан Харақоний— вафоти 1033 йил.

Юсуф Ҳамадоний— вафоти 1140 йил. Юсуф Ҳамадонийдан Ҳасан Андоқий, Абдулло Барқий, Аҳмад Яссавий, Абдуҳолик Гиждувоний таълим олган.

Абдуҳолик Гиждувоний (1103—1179) — Гиждувонда туғилиб, шу ерда вафот қилган. Мозори Гиждувонда машхур зиёратгоҳдир. «Рисолан сохибия», «Рисолаи шайхуш шуййух Ҳазрати Абу Юсуф Ҳамадоний», «Мақомоти Хўжа Юсуф Ҳамадоний» номли китоблар муаллифи ҳисобланади.

Ориф ар-Ревгарий (XII—XIII аср) — Шофирконда туғилган, қabri Шофиркондадир. Хожа Ориф Моҳя Тобон номи билан машхур.

Маҳмуд Анжир ал-Фағнавий (XII—XIII аср) — вобкентлик. Қabri Вобкентдаги Анжир Фағнавий мавзеида.

Хўжа Али Рометаний (XIII—XIV аср) — Хожаи Азизон номи билан машхур. Рометанлик, қabri Рометандадир.

Муҳаммад Бобойи Самосий— 1354 йил вафот қилган. Мозори Рометаннинг Самос (Симос) кишлоғида.

Саййид Мир Кулол (XIV аср) — Сухор кишлоғида туғилган. Сухорда дафн қилинган (Бухородаги Қогон туманида).

Баҳоуддин Накшбанд (1318—1389) — Бухоро яқинидаги Қасри Орифонда туғилган (Қогон тумани), мозори шу ердадир.

Алоуддин Аттор—1400 йил вафот қилган. Ҳазрат Баҳоуддиннинг биринчи халифа (ўринбосар)идир. Алоуддин Атторнинг исми Муҳаммад иби Муҳаммад ал-Бухорийдир. Бу зоти шарифнинг қabri Ҳисори шодмон (Душанбе) вилояти, Чағониён тумани,

Даҳинав кишлоғида.

Хўжа Порсо (1345—1419) — Ҳазрат Баҳоуддиннинг иккинчи халифаси. «Анис ат толибин», «Рисолаи қудсия», «Таъруф» ва бошқа китобларнинг муаллифи. Бу зоти шарифнинг тўлиқ исми Муҳаммад ибн Муҳаммад ибн Маҳмуд ал-Ҳофиз ал-Бухорийдир. Мозори Мадинада.

Саъдуддин Қошғарий—1456 йил вафот қилган.

Қусам Шайх (XIV аср) — турк машойихи, қабри Қаршида.

Халил Ота (XVI аср) — турк машойихи, мазори Қашқадарёнинг Нахшаб тумани, Деҳая Шуллуқонида.

Яъқуб Чархий - 1447 йил вафот қилганлар. Афғонистонлик. Қабри Душанбеда. Мавлоно номи билан машҳур. Шоуллоҳ Аҳрор (1400-1448)-қабри Самарқандда.

Муҳаммад Бокий Кобулий-1605 йил вафот этган, Хўжаи Бокибулло номи билан машҳур.

Имоми Раббоний Мужоуддин алфи Соний Аҳмад Фарруҳ ас-Саҳиндий 1563-1625 й.

НАҚШБАНДИЙЛАРНИНГ ҲИКМАТЛАРИ

Бирбарий: Икки қалбнинг бевосита мулоқоти –Тарикат сирларидан воқиф бўлишнинг туб воситасидир.

Хамадоний: Инсониятга хизмат қилиш ҳаётни тузатиш учунгина фойдали эмас. Ана шу хизмат воситасида билим сақланиб қолиши, жамланиши ва келажакка етказилиши мумкин.

Андоқий: Замон, Макон, Ихвансиз - яъни, муайян вақт, муайян жой, муайян шахс бўлмас экан, жаҳднинг ўзи самарасиздир.

Аҳмад Содик: Етишган (хаққа етган) одамнинг белгиси шундан иборатки, у маозийни аниқ деб ёки аён нарсани рамзий деб қабул қилмайди.

Фағнавий: Бизнинг фанимиз дунёдан эмас, дунёлардан вужудга келган.

Ревгарий: Тентаклик – бу зехни паст кимса излаганини топишдан умидвор бўлган жойдан нималарнидир қидиришдан иборатдир. Гап шундаки, қидирилаётган нарса ҳамма ерда мавжуддир, сиз уни топа олишга қодир бўлсангиз бас.

Самосий: Инсон кўп нарса хақида ўйлайди. У, мен ягонаман, деб билади. Аслида эса у бир неча бирликларга бўлинади. Токи шу йўсинда ягона бўлиб етишгунча, у ким эканлигини тўғри тасаввур етишга қодир бўлолмайди.

Нақшбанд: Одамлар «Йиғла», дер эканлар, «Хамиша йиғла», деган фикрни кўзда тутмайдилар. Улар: «Қичқирма», дер эканлар, сизнинг муттасил қичқиринишнинг назарда тутмайдилар.

Хожа Ахрор: Ҳар қандай ёлғон ёки хаёлотнинг орқасида унинг тимсоли бўлган қандайдир аниқ нарса ётади.

Ал-Лохий: Биз Шарқда ҳам яшамаймиз, Ғарбда ҳам, биз Шимолда ҳам ўқитмаймиз, Жанубда ҳам ўқитмаймиз. Бизга шарт-шароитларнинг дахли йўқ, лекин шу руҳда гапиришга мажбур бўлишимиз мумкин.

Ал-Бухорий: Тариқат бир қатра сувда мужассам бўлиши мумкин. Шунингдек, у мураккаб амри маъруфда ҳам акс этса эҳтимол.

Самарқандий (Аминий): Хамонки, замон ва маконда экансан, замон ва макондан хориж бўл-да, бошқа дунёларга йўл ол. Насабимиз ўша ёқлардан бошланади.

Сархиндий: Тўрт йўл хақида ёки етмиш икки йўл хақида ёхуд «Инсонларнинг рухлари қадар кўпдан-кўп йўллар» хақида гапирма. Бунинг ўрнига, Тариқот ва самара хақида гапир. Барча нарса шунга тобеъдир.

Жони Жонон: Инсон Бақода иштирок этиши мумкин. Аммо бу зинхор ўзини Бақо хақида ўйлашга қодир деб ҳисоблаши туфайлигина юз бермайди.

МАВЗУНИ МУСТАҲКАМЛАШ УЧУН САВОЛЛАР:

1. Тасаввуф илми ҳақида нима биласиз?
2. Тарикат сўзининг маъноси нима?
3. Ислом оламидаги машҳур тарикатларни санаб ўтинг.
4. Хожа Абдуҳолиқ Ғиждувоний қачон ва қаерда туғилган?
5. Ғиждувонийнинг устозлари ким?
6. Ғиждувоний хикматларидан айтиб беринг?
7. Хожагонлик тарикатининг Ғиждувоний томонидан яратилган қонун қоидаларини санаб беринг?
8. Ғиждувоний қароматларидан айтиб беринг?
9. Ғиждувоний ҳақидаги асарларни биласизми, санаб беринг?
10. Хожа Абдуҳолиқ Ғиждувоний қачон ва қаерда вафот этганлар?
11. Баҳоуддин Нақшбанд қачон ва қаерда туғилган?
12. Баҳоуддин Нақшбанднинг увайсий пирлари ким бўлган?
13. Баҳоуддин Нақшбанднинг устозлари ким бўлган?
14. Баҳоуддин Нақшбанднинг муридлари кимлар?
15. Нақшбанднинг устозлари ким бўлган?
16. Баҳоуддин Нақшбанд ҳақидаги асарларни биласизми, санаб беринг?
17. Баҳоуддин Нақшбанд қачон ва қаерда вафот этганлар?
18. Нақшбандия тарикати қайси тарикат асосида вужудга келди?
19. Нақшбандия тарикати дунёнинг қайси мамлакатларига тарқалган?
20. Қайси адабиётнинг йирик намояндалари Нақшбандия йўлини танлаганлар?
21. Нақшбандия тарикатини назарий жиҳатдан ишлаб чиқишда кимнинг хизматлари катта бўлди?
22. Нақшбандия тарикатининг бошқа тарикатлардан фарқи нимада?
23. Хожа Аҳрор қаламига мансуб нечта рисола бизгача етиб келган?
24. Хожа Аҳрор қачон вафот этди?
25. Маҳдуми Аъзам нақшбандия тарикатида қандай хизмат кўрсатган?
26. Маҳдуми Аъзам нечта рисола ёзган?
27. Нақшбандия тарикати неча рашҳадан иборат?

МАВЗУНИ МУСТАҲКАМЛАШ УЧУН ТЕСТ САВОЛЛАРИ:

1. Баҳоуддин Нақшбанд қачон ва қаерда таваллуд топган?

- A) 1328 йилда Бухоро ёнидаги қасри Ҳиндуён қишлоғида туғилди;
- B) 1318 йилда Бухоро ёнидаги қасри Ҳиндуён қишлоғида туғилди;
- C) 1315 йилда Бухоро ёнидаги Рометон қишлоғида туғилди;
- D) 1318 йилда Бухоро ёнидаги Рометон қишлоғида туғилди;

2. Баҳоуддин Нақшбандни ким ўзига маънавий фарзандликка қабул қилган?

- A) Хожа Муҳаммад Бобои Самосий;
- B) Саййид Мир Кулол;
- C) Абдухолиқ Гиждувоний;
- D) Хожа Алоуддин Аттор;

3. Баҳоуддин Нақшбандга ким тариқат сулуки (йўли) ва одобни, зикр талқинини ўргатган?

- A) Хожа Муҳаммад Бобои Самосий;
- B) Саййид Мир Кулол;
- C) Абдухолиқ Гиждувоний;
- D) Хожа Алоуддин Аттор;

4. Баҳоуддин Нақшбанднинг увайсий пири ким бўлган?

- A) Хожа Муҳаммад Бобои Самосий;
- B) Саййид Мир Кулол;
- C) Абдухолиқ Гиждувоний;
- D) Хожа Алоуддин Аттор;

5. Нақшбандия тариқати неча рашҳадан иборат?

- A) 11;
- B) 10;
- C) 8;
- D) 12;

6. Нақшбандия таълимоти кимнинг ғояларига асосланган?

- A) Ҳамдун Қассор;

- В) Ҳамза Абу Ҳафс Умар Насафий;
- С) Юсуф Ҳамадоний ва Абдулхолиқ Ғиждувоний;
- Д) Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор;

7. Нақшбандия тариқатидаги рашҳаларнинг қайсилари Баҳоуддин Нақшбандга тегишли?

- А) Ҳуш дар дам, Назар бар қадам;
- В) Ёдкард, Бозгашт, Нигоҳдош, Ёддошт;
- С) Вукуфи замоний, Вукуфи ададий, Вукуфи қалбий;
- Д) Хилват дар анжуман, Сафар дар ватан;

8. Тариқатни нима деб таърифлайдилар?

- А) Сўфий маъносини билдиради;
- В) Ҳақиқат илми;
- С) Тасаввуф илми;
- Д) Тариқат тасаввуфнинг амалий қисми;

9. Ўз фаолияти самарадорлигини таҳлил қилиш ва объектив баҳолашга хизмат қилувчи кўникмаларга қандай кўникмалар киради?

- А) рефлексив кўникмалар;
- В) педагогик услубларидан оқилона фойдаланиш кўникмаси.
- С) олдиндан кўриш кўникмалари;
- Д) фаолиятини мувофиқлаштириш кўникмаси;

10. Ўз фаолияти ва ўзаро муносабатлар жараёнидаги хатти-ҳаракатларининг натижаларини ҳамда тарбиявий муносабатлар жараёнига тайёргарлигини ҳис этишни ифодаловчи кўникмаларга қандай кўникмалар киради?

- А) рефлексив кўникмалар;
- В) олдиндан кўриш кўникмалари;
- С) фаолиятини мувофиқлаштириш кўникмаси;
- Д) педагогик услубларидан оқилона фойдаланиш кўникмаси.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7-февралдаги ПФ-4947-сонли «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 йил, 6-сон, 70-модда.

2. “Янги Ўзбекистон демократик ўзгаришлар кенг имкониятлар ва амалий имкониятлар мамлакатига айланмоқда ” Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Янги Ўзбекистон газетаси бош муҳаррири Салим Дониёровнинг саволларига жавоблари.

3. Ш.М.Мирзиёев “Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси”. 25.01.2020.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 21.09.2018 й. ПФ-5544-сон «2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида»ги Фармони.

5. Комилов Н. Тасаввуф. 1-китоб. –Т.: «Ёзувчи», 1997.

6. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф ”Тасаввуф ҳақида тасаввур” “HILOL-NASHR” нашриёти, Тошкент-2019 йил. 36-376б

7. Садриддин Салим Бухорий «ДИЛДА ЁР» (Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд) Бадиа. Тошкент-Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти-1993

8. Qodirov Davronbek Hoshimovich “АЛ-МАВОҲИБ УС-АРМАДИЯ” АСАРИ ВА УНДА КЕЛТИРИЛГАН НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИГА ДОИР МАНБАЛАР. The Light of Islam Volume 2020 Issue 1

9. Маҳмуд Ассад Жўшон “Юнус Эмро ва Тасаввуф” Тошкент-“Фан”- нашриёти 2001 йил 26 бет.

10. Фахриддин Али Сафий «Рашаҳот». -Т.:Абу Али Ибн Сино, 2003.

11. А.Абдуллаев “Тасаввуф ва унинг намоёндалари” Илмий оммабоп рисола. www.ziyouz.com kutubxonasi. 67-68 бб

12. Мирзаева М. Тасаввуф илми ва унинг тарихи 2019-10-24

13. Гулчехра Наврўзова. Манба:»Бухоро мавжлари» журнали, 2008/4

14. Г.Н.Наврўзова ” Баҳоуддин Нақшбанд АВРОД” ”Sano-standart”-2019

15. Нажмиддин Комилов “БАҲОУДДИН НАҚШБАНД” ХОЖА БАҲОУДДИН НАҚШБАНД ТАВАЛЛУДИНИНГ 700 ЙИЛЛИГИ-ГА БАҒИШЛАНАДИ. 23.11.2018

16.Наврўзова, Г.” Нақшбандий тасаввуфий таълимоти ва баркамол инсон тарбияси” Фалс.ф.докт. дисс...Тошкент– 2002.

17. Жаъфар Муҳаммад ХОЖА МУҲАММАД ПОРСО ВА УНИНГ “ФАСЛ УЛ-ХИТОБ” АСАРИ 18.А.Навоий. ”Тўла асарлар тўплами”. Ўнинчи жилд.-Т.:Ф.Ғулом номидаги НМИУ. 2011й.

19. Комилов Н. Тасаввуф. 2-китоб. –Т.: «Ўзбекистон», 2000.

20.Ўзбекистон миллий энциклопедияси.

21. Махдуми Аъзам Даҳбедий илмий меросида пиру-муршидлик ва инсон камолоти анъаналарининг уйғунлиги *Б.К.Бойжигитов, Тошкент молия институти талабаси З.К.Бойжигитова, мустақил изланувчи*

22. А.Зоҳидий. Махдуми Аъзам. Сийрати ва мероси. Т. “Адолат” 1996 йил 49 бет

23. Алишер Навоий. Насойим ул-муҳаббат. Мукамал асарлар тўплами. 17- том. -Т., 2001. -Б. 279.

24.Ҳалимов Фирдавс. Хожа Аҳрор Валий ва унинг «Рисолалар тўплами». -Самарқанд, 2004. -Б. 7.

25. Ҳайит, Тўлқин. Улуғбекнинг ўлдирилишида Хўжа Аҳрорнинг кўли борми? («Ғойиблар хайлидан ёнган чироклар» мақола-лар тўплами). Т.: «Ўзбекистон». 1994. Б. 250.

26. Валихўжаев Б. Хожа Аҳрор Валий ва Темурийлар (Илмий-амалий анжуман маърузалари тезислари).Т., 2004. Б. 10. 11

27.Каттаев К. «Гулистон» журнали. №3, 1991 йил март.

28. Жомий, Абдуррахмон. Нафаҳот ул-унс. Лакҳнав-Ҳиндистон нашри, 1910. -364 б.

29. Навоий, Алишер. Мажолис ун-нафоис. -Т.:Фан, 1961. –Б.153.

30 Ҳофиз Таниш Бухорий. Шарафномаи шоҳи-Абдуллонома, Т., «Фан». 1966 йил, 107 б.

31. Олимшайх Азизон. Ламаҳот. Т., Ғулом Ҳусайн чопхонаси, 1327/1908. Б. 87-88.

32. Доро Шукуҳ. Сафинатул-авлиё, Лакҳнав-Ҳиндистон чопаси, 1900. Б.80-81.

33. Бухорий Носируддин. Тухфатуз-зоъирин. Бухоро чопаси, 1909. Б. 59-60.

34. Мерос (тўплам). Т., «Камалак», 1991. Б. 49.

35. Муҳаммад қози. Силсилат ул-орифин. ЎЗР ФА Шарқшунослик институтининг 4452/1 рақамли қўлёзмаси, в.68б).

36. Исмоилов С. Нақшбандия тариқатининг баъзи бир илдизлари хусусида.–Мустақил Ўзбекистон.: Фалсафа фанининг долзарб муаммолари. 1-жилд. –Т.: б-17 10

37. ЎзФА Шарқшунослик институти, 4245 рақамли қўлёзма.-Б. 201.

38 Валихўжаев Б. Хожа Аҳрор тарихи. -Т.:Ёзувчи, 1994. -Б. 70; Яна қаранг: Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор. Табаррук рисоалар / Нашрга тайёрловчилар: М.Хасаний,Б.Умрзоқ, Ҳ.Амин. -Т.:Адолат,2004. -Б. 169.

39. Исмоилов С.Т ” Нақшбандия тариқатининг тасаввуф тараккиётидаги ўрни”

Тошкент – 2008

40. Шайх Эшон Зухриддин Қори Нақшбандий Шаҳрихоний ”ХОЖАГОН–НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИДА ҲУФИЯ ЗИКР ОДОБЛАРИ” 2003 йил.

41.Najmiddin Komilov. Tasavvuf & Najmiddin Komilov bilan suhbatlar

Muallif Adib: Tasavvuf tarixi, va adabiyoti. 25.04.2018 йил.

42..Шайх Эшон Шаҳрихоний “Хожагон Нақшбандия тариқатида ҳуфия зикр одоблари” Тошкент: Моварауннаҳр-2005.

43.Наврўзова, Г.” Нақшбандий тасаввуфий таълимоти ва баркамол инсон тарбияси” Фалс.ф.докт. дисс...Тошкент– 2002.

44. Д.Абдуқодиров, Имом Фахриддин ар Розий “ҒАР УСТОЗ РОЗИ-ТАНГРИ РОЗИДИР”<http://diyonat.uz/index.php/765-agarustoz-rozi-tangri-rozidur> 08.10.2017.

45. Қиличева К.Ю. Олий таълим тизимида тасаввуф таълимоти воситасида талабалар маънавиятини шакллантириш. П.ф.докт. дисс... – Тошкент: 2009.

46. А.Ғиждувоний. «Одоби тариқат»

47. Ғуломиддин Холбоев “Устозлар хизмати – буюк шараф “. Ўзбекистон мусулмонлар идораси Фатво бўлими мутахассиси ва Тошкент ислом институти ўқитувчиси muslim.uz Окт 04, 2018

48 Комил инсон ҳақида тўрт рисола. Форс тилидан Нажмиддин Комилов таржимаси. Тошкент-Маънавият 1997

49. Қурбонова Г.А. “Замонавий ўқитувчининг педагогик маҳорати ва педагогик бурчи” Замонавий таълим / Современное образование 2017, 12

50. Абу Муҳсин Муҳаммад Боқир ибн Муҳаммад Али “Баҳоуддин Балогардон” Т-1993

51. Султонмурод ОЛИМ “Нақшбандия” журнали бош муҳаррири “Дил-ба ёру, даст-ба қор”лик моҳияти 01.10.2018 16:30:35

52. Ф.У.Жуманова...”Умумий педагогика асослари”-Т:,2020й, 184бет.

53.Н.А.Муслимов...”Қасб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси” Т:”Fan va texnologiya”-2013й. 8бет.

54. Ориф Усмон. Баҳоуддин Нақшбанд ва унинг таълимоти ҳақида. – Тошкент: Университет. 1993. – 36 б., 6-б.

МУНДАРИЖА

СЎЗ БОШИ.....	3
I БОБ. ТАСАВВУФ ВА УНИНГ ТАРИХИ. ТАРИҚАТЛАР ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ.....	7
1.1. ТАСАВВУФ ИЛМИ УНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА РИВОЖИ.....	7
1.2. ТАСАВВУФ ТАЪРИФИ ВА МОҲИЯТИ	10
1.3. ТАРИҚАТЛАР ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ	13
II БОБ. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ВА УНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШ ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ	19
2.1. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИДА АБДУҲОЛИҚ ҒИЖДУВОНИЙНИНГ ЎРНИ.....	19
2.2. БАҲОУДДИН НАҚШБАНД ҲАЁТИ ВА НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ	22
2.3. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ АСОСЛАРИ	27
III БОБ. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ИЛМИЙ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИ.....	31
3.1 ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМ ЙЎНАЛИШИ ТАЛАБАЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ТАРИҚАТ НАМОЁНДАЛАРИ МЕРОСИДАН ФОЙДАЛАНИШ.....	31
3.2 НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИНИНГ ЎН БИР ҚОИДАСИНИ ҲОЗИРГИ ДАВРДА ТАЛАБАЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ОШИРИШГА ТАТБИҚ ЭТИШ.....	43
3.3 НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ВОСИТАСИДА ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМ ЙЎНАЛИШИ ТАЛАБАЛАРИДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ЎҚУВ ЖАРАЁНИДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИНИНГ ЎРНИ.....	47
3.4 НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ВОСИТАСИДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА УСТОЗ-ШОГИРД АНЪАНАЛАРИ	53
3.5. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИДА КАСБ-ҲУНАР ЭГАЛЛАШГА ДАЪВАТ.....	62

3.6. НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ВОСИТАСИДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИ АМАЛИЁТДА ТАТБИҚ ЭТИШ.....	68
ХУЛОСА	78
ИЛОВА.....	82
Фойдаланилган адабиётлар.....	97

ХАЛМУХАМЕДОВА МАХБУБА АСЛАНОВНА

**НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ
ВОСИТАСИДА ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМ
ЙЎНАЛИШИ ТАЛАБАЛАРИНИНГ
КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

Монография

Мухаррир: Х. Тахиров
Техник муҳаррир: Т. Раҳматуллаев
Мусахҳих: Н. Исматова
Саҳифаловчи: А. Муҳаммад

Нашр. лиц № 2244. 25.08.2020 й.
Босишга рухсат этилди 18.02.2022 й.
Бичими 60x84 1/16. Офсет қоғози. “Times New Roman”
гарнитураси. Ҳисоб-нашр табағи. 6,5.
Адади 100 дона. Буюртма № 39.

«MALIK PRINT CO» МЧЖ босмахонасида чоп этилди.
Манзил: Тошкент вилояти, Чирчиқ шаҳри, Амир Темур кўчаси.